

12

MAKALE

Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan
Uyuşmazlıkların Genel İcra ve Vergi İcra
Hukuku Bakımından Karşılaştırmalı İncelenmesi

81

MAKALE

Adım Adım Yeni Dünya Düzeni:
Çin BKBY Projesi

94

GÜNCEL

Alternatif Bir Ödeme Yöntemi:
Barter

96

GÜNCEL

Yüksek Kur İthalat Bağımlılığımızı
Azaltmaz, Aksine Maliyeti Artırır

MENŞE KURALLARI

TERCİHLİ MENŞE TERCİHLİ OLMAYAN MENŞE

Faruk ŞEN

Ticaret Başmüfettişi

ÇIKTI

www.gtmd.org.tr

**ADRESİNDEN SATIN
ALABİLİRSİNİZ**

Uluslararası ticarete rekabet üstünlüğünün en önemli unsurlarından birisi hiç şüphesiz maliyet üstünlüğüdür. Küresel seviyede maliyet avantajına dayalı bir rekabet üstünlüğü oluşturup bunu korumak isteyen firmalar, ürettikleri ürünü en küçük bileşenlerine ayırarak, maliyetlerini bu bileşenler bazında minimize etmektedirler. Bu minimizasyon sadece hammadde girdi maliyetlerinin düşürülmesini değil aynı zamanda işçilik maliyetlerinin de düşürülmesini gerektirmektedir...

I. ULUSLARARASI GÜMRÜK VE TİCARET KONGRESİ

1st INTERNATIONAL CUSTOMS AND
TRADE CONGRESS

www.gumrukticaretkongresi.org

Güvenilir, tecrübeli, kaliteli, etkin: Ekin!

Ekin, 1991 yılından beri Türkiye'nin önde gelen sanayi, ticaret ve yatırım şirketlerine yönelik gümrük müşavirliği hizmeti vermiş, deneyimli çalışanları, hizmet kalitesi, açıklığı ve uzun vadeli perspektifleri ile müşterilerinin güvenini kazanmış, iş ortakları ile birlikte sağlam ve istikrarlı bir şekilde büyümüştür.

Ekin Gümrük Müşavirliği

'İş Ortağınız'

Eğitim Mahallesi Muratpaşa Caddesi Nurtaş İş Merkezi No:1
Daire:23 KADIKÖY / İSTANBUL
info@ekingumruk.com Tel: (216) 330 51 01 (pbx)

PC Gümrük Külliyyatı

Gümrük ve Dış Ticaret Mevzuatı Bilgi Bankası

- Risk Havuzu ile İthalat/İhracat kritiğini GTİP üzerinden araştırma imkanı,
- Tarife Cetveli (Avrupa Birliği Tarife Cetveli Uygulamaları Dahil),
- Bağlayıcı Tarife Bilgileri (BTB'ler, Mülga/Mer'i dahil),
- Menşei, Kıymet ve GTİP üzerinden kişisel kritik arşiv sistemi,
- 250 Bin Kelime/Kavram İngilizce-Türkçe Terimler Sözlüğü
- Mer'i Mülga mevzuat metinlerinden atıf yapılan ilgili mevzuata link verilmiş, arama motoru kademeli kullanıma açılmış, anlık duyurular ana ekran üzerinden hizmete sunulmuş, kullanım filmleri ile faydada optimum seviye hedeflenmiş, mobil kullanım zenginliği ile "mevzuat cepte" sloganı ile her geçen gün gelişmeye devam eden MEVZUAT DANIŞMANINIZ.

Yeni Faaliyet Alanlarımız

MEVZUAT EĞİTİMLİ SORU BANKASI
Her daim güncel mevzuat anlatımlı soru bankasından 3 yıl mevzuat güncelleme takibine ne dersiniz?

GÜMRÜK TARİFE BİLGİ EDİNME
Yazılı GTİP taleplerinin karşılanması.

MÜTALAA / İTİRAZ / SAVUNMA
Bir de bizim fikrimizi alın!

Bir dünya mevzuat avucunuzun içindedir!

**PC GÜMRÜK
DANIŞMANLIĞI**
www.pcgumruk.com

Program Yapımcısı
Osman ERDOĞAN
Gümrük Müdürü
osman-pw@hotmail.com

ARSLAN YAZILIM
www.arslanet.com

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Adnan GERÇEK - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil RAKICI - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Emine KOBAN - Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Engin HEPAKSUZ - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ - Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ŞEN - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ORGAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÇELEBİ - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TAŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mine YILMAZER - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Murat DEMİR - Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Ali SARILI - Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa MINYAT - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nagihan OKTAYER - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Necmiddin BAĞDADIĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU - Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ - Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DÖNMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. S. Ateş OKTAR - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. N. Semih ÖZ - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfi YILDIZ - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Sevinç YARAŞIR - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer BUDAK - Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Tanık VURAL - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Temel GÜRDAL - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILDİŞ - Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep ARIKAN - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Güçlü ÇİÇEK - Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür SAYGIN - Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Özyay ÖZPENÇE - Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üys. Şaban ERTEKİN - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Abdullah TEKBAŞ - Anayasa Mahkemesi Raportörü
Nadir ELİBOL - E. Gümrük Başmüfettişi
Dr. İrfan KALPALI - Ticaret Başmüfettişi
Mehmet ÖZKOÇ - Genel Müdür Yrd.
Gökhan TERZİ - Ticaret Başmüfettişi
Muhammet KAYA - Ticaret Başmüfettişi
Samet ÖZTÜRK - E. Gümrük Başmüfettişi
Hayriye AKÇAYLI - Ticaret Başmüfettişi
Tarkan Mavili - Daire Başkanı
Murat PALAOĞLU - E. Gümrük Başmüfettişi
Hakan ATAY - Daire Başkanı
Hüseyin YAREN - Daire Başkanı
Deniz Okan SAVAŞ - Ticaret Müfettişi
Göksel ÇETİNKOL - Ticaret Müfettişi
Ayhan TURNA - Daire Başkanı
Nevzat BOZKURT - Genel Müdür Yrd.
Levent ÖZKARDEŞ - E. Gümrük Başmüfettişi
Sercan BAHADIR - E. Gümrük Müfettişi
Fatih UZUN - E. Gümrük Müfettişi
Mustafa ALICI - Daire Başkanı
Evren KILIÇ - E. Gümrük Başmüfettişi
Vehbi GÜNAYDIN - Ticaret Müfettişi
Veysel MADEN - Ticaret Müfettişi
Selçuk ÖZDAMAR - E. Gümrük Müfettişi
Güven YILDIZ - E. Gümrük Müfettişi
Faruk ŞEN - E. Gümrük Başmüfettişi
Cengiz SOYLU - Ticaret Müfettişi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ (Editör) - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. İrfan KALPALI - Ticaret Başmüfettişi/CBÜ Öğr. Gör.
Ömer AKÇAYLI - Ticaret Başmüfettişi
Sami CEYHAN - Ticaret Başmüfettişi

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ SÜRELİ YAYINI

Cilt: 8 - Sayı: 26 - Aralık 2021

ISSN 2667-7512

Gümrük & Ticaret Dergisi

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği Adına İmtiyaz Sahibi

Dernek Başkanı

Sami CEYHAN

Dernek Başkan Yrd.

Nadir ELİBOL

Editör

Prof. Dr. Ersan ÖZ

Editör Yrd.

Dr. Ulvi SANDALCI

Dil Editörü

Dr. İnci SANDALCI

Genel Sekreter

Ahmet METİN

Yönetim Kurulu Üyeleri

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Ferdi SEPETCİ

Mali İşler Müdürü / Mustafa Egemen KONAKLIOĞLU

Eğitim ve Mesleki Dayanışma / Hasan CEYHAN

Mevzuat İzleme ve Değerlendirme / Muhammet TURSUN

Tanıtım ve Haberleşme / Adem DEMİRCİ

Sosyal İşler Sorumlusu / Emre ÇELİK

Yayın Kurulu Üyeleri

Ersan ÖZ, İrfan KALPALI, Ömer AKÇAYLI, Ferdi SEPETCİ, Göksel ÇETİNKOL

Merkez

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği

Aziziye Mahallesi Şair Nedim Sokak No: 7/10 Çankaya / ANKARA

İletişim

Söğütözü Mah. 2179 Sok. No:2 Çankaya-ANKARA Tel: 0312 449 64 01-02 • Faks: 0312 449 65 05

info@gtmd.org.tr • www.gtmd.org.tr

İstanbul Temsilcileri

Hakan UÇAK & Faruk ŞEN & Adem DEMİRCİ

Yeşilköy Mah. Atatürk Cad. İDTM İş Blokları A1 Blok Kat:13 Bakırköy/İSTANBUL Tel: 0212 377 31 00-01-02 • Faks: 0212 377 31 25

İzmir Temsilcileri

Muhammet KAYA & Göksel ÇETİNKOL

Atatürk Caddesi No.107 Kat:6 Alsancak / İZMİR Tel: 0232 464 80 17-93 • Faks: 0232 464 01 49

Yapım

Alban Tanıtım

Tunalı Hilmi Caddesi Büklüm Sokak No: 45/3 Kavaklıdere / ANKARA Tel: 0.312 430 13 15- Faks: 0.312 434 04 13

www.albantanim.com.tr

Yayın Tarihi

Aralık 2021

Dergimiz üç ayda bir yayımlanan HAKEMLİ DERGİ olup, yayın kuruluna ulaşan makaleler değerlendirilmek üzere en az iki hakeme iletilmekte olup makalelerin dergimizin sonunda yer alan hakem kurallarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Kabul edilen makalelere hangi sayıda yer verileceği editörün yetkisindedir. Makaleleri yayımlanan yazarlara telif ödenmektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre tüm hakları Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğine aittir. Dergide yayımlanan yazıların herhangi bir yayın kuruluşunca yayımlanması yayın kurulunun izniyle ve kaynak gösterilmesi kaydıyla mümkündür. Dergimizde yayımlanan yazılar yazarların kendi görüşleri olup, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğini bağlamaz.

GÜMRÜK VE TİCARET
MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

**SERTİFİKALI
EĞİTİM SEMİNERLERİ**

TEMA:
**DENETİMDE ŞEFFAFLIK VE
TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI**

Ankara, İzmir, Kocaeli
Bursa, Denizli, Samsun
EĞİTİM SEMİNERLERİ DÜZENLENDİ

**YAKINDA
GAZİANTEP,
İSTANBUL'DAYIZ.**

AMAÇ:

- Dış Ticaret Firmalarının gümrüklerdeki kolaylaştırıcı işlemlerden haberdar edilmeleri ve tüm maliyetlerini minimize ederek kolay ithalat ve ihracat yapmalarının yolunun açılması,
- YYS sürecinin basit anlatımı ile firmaların sürece adaptasyonun sağlanması ve YYS nin öneminin anlatılması,
- Her yıl yapılan Sonradan Kontrol firma denetimlerinin bizzat Müfettişlerce kurumlarla paylaşılması, sürecin daha saydamlaştırılması ve SK nın firmalara faydaları.

www.gtmd.org.tr

Üniversiteler ile Ticaret ve Sanayi Odaları **İŞBİRLİĞİYLE**

SUNUŞ

Değerli Okurlarımız ve Saygın Takipçilerimiz,

2021 yılının üçüncü sayısı olan 26. Sayımızla yine karşınızdayız. Son sayımızda devam eden Covid 19 gündemi devam ediyor lakin artık toplumsal bağışıklıktan söz etmeye başladık diyebiliriz. Gerek aşılama da ulaşılan küresel başarı, gerek toplumsal bağışıklıkların hızla artıyor olması süreci hızla normalleştiriyor. Vak'a ve ölüm sayıları azalmaya başladı. Mart2020-Kasım2021 arası tüm dünyayı çok şiddetli sarsan, birçok vak'a ve ölüme sebep olan pandemi süreci haziran-Kasım arası tam hafifleme sürecine girdi derken, Omicron isimli bir varyanttan söz etmeye başladık. Ama kapanmalar geride kaldı ve bizler de yeni sosyal hayat diye tabir ettiğimiz kontrollü yaşantımıza adapte oluyoruz diyebiliriz. Fakat bir süre daha vak'a ve vefat haberleri azalarak da olsa devam edecek gibi de görünüyor. Aşılamalar ve aşı çalışmalarındaki sevindirici gelişmelerle birlikte bir an evvel virüs ve etkilerinin tamamen izale edilmesini, ekonomiler üzerindeki negatif dışsallığın ortadan kalkacağı eski dinamik günleri yakında yakalayacağımızı ümid ediyoruz.

Aynı zamanda, biz de gümrük ve ticaret denilen iki küresel kavram çerçevesinde virüsün sebep olduğu hareketleri yakın takip ediyor ve etkilerini tahlil etmeye gayret ediyoruz. Bu konularda gelen makalelere de öncelik vermeye devam ediyoruz. 2021 de üçüncü çeyrekte %7.4'ü aşan bir büyüme oranı açıklandı, son çeyrek büyüme ve toplam büyüme oranını heyecanla bekliyoruz. Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme açısından sorun yok, sanayi üretimi ve ihracat ivmeli, lakin dünya enflasyonu, tedarik zinciri problemleri döviz kurunda ciddi dalgalanmalara sebep oluyor, izliyoruz. Dünya konjonktüründeki iyileşmeye paralel olarak makro göstergelerde de iyileşme bekliyoruz. Faiz oranını FED Aralık açıklamasında sabit tuttu, TCMB'den de aynı paralelde sabit tutma kararı bekliyoruz.

Dernek olarak akademik faaliyetlerimize ve bilimsel çalışmalara desteğe devam edeceğiz. Normalleşmeye paralel olarak yüzyüze etkinlikler yapmayı da dörtgözle bekliyoruz.

Küresel hareketliliği akıl almaz hızda seyreden konjonktürü çok dalgalı bu ortamda, Gümrük ve Ticaret Dergimiz desteklerinizle yayın hayatına devam ediyor. Her üründe daha da olgunlaşan, pratik, teorik ve akademik kalitesi sayıdan sayıya artarak gelişen ortak ürünümüz her sayısında yeni ve farklı konuları derinlemesine inceleyen makalelerle karşınıza çıktı ve çıkmaya devam edecek.

26. sayımızda sizleri 5 adet hakemli makalelerin yanında ilginizi çekeceğini umduğumuz daha birçok köşe de açtık. Yayınlanan makalelerimizi keyifle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Faydalı olması dilek ve temennilerimizle 27. Sayımızda görüşmek üzere..

EDİTÖR

İçindekiler

MAKALE

12

İNCELEME

Alper ÖZTÜRK

Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıkların Genel İcra ve Vergi İcra Hukuku Bakımından Karşılaştırmalı İncelenmesi

39

İNCELEME

Enes Burak ERGÜNEY, Rabia MANİSA, Ahmet Burak DEMİR, Rümeyza MANİSA

Covid-19 Pandemisine Yönelik Devlet Müdahalelerinin BİST Sektör Endeksleriyle İlişkisi

52

İNCELEME

Mustafa YAVUZ

Anonim ve Limited Şirket Genel Kurul Kararlarının İptalinde Etki Kuralı

64

İNCELEME

Ufuk SELEN, Zuhale AKBELEN

Türkiye’de Gümrük Müşavirlerinin Tek Pencere Sistemi Uygulamalarına Yönelik Algı Ve Tutumlarının Vergi Uyumuna Etkisi

81

İNCELEME

Nihal ALTUN, İpek KURT, Tansu ÖZBAYSAL

Adım Adım Yeni Dünya Düzeni: Çin BKBY Projesi

Sayı: 26 - ARALIK 2021

94

Hakan UÇAK

Alternatif Bir Ödeme Yöntemi:
Barter

▾ **96**

Sercan BAHADIR

İthalat Bağımlılığımızı Azaltmaz, Yüksek Kur Aksine Maliyeti Artırır

▾ **102**

**Dr. Sema GÜNDÜZ IŞIK,
Dr. M. Hikmet ÖZKAN,
Dr. Muharrem YILMAZ**

LPG Analiz Süreci Ve Kontrolü

▾ **116**

Hakan UÇAK

Gümrük'te Bunları Biliyor Muydunuz?

▾ **120**

Esen ÖZDEN - Ferdi SEPETÇİ

T.C. Danıştay Yedinci Daire

▾ **99**

Emre ÇELİK

Gümrükte Soru/Cevap Kısa Bilgi - Gelişme

▾ **109**

Sercan BAHADIR

Gümrükte Gündem

▾ **118**

Adem DEMİRCİ - Cengiz SOYLU

Gümrük ve Ticaret Sözlüğü

Alper ÖZTÜRK*

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ve Mali Yönetim Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Avukat, av.alperozturk@gmail.com

Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıkların Genel İcra ve Vergi İcra Hukuku Bakımından Karşılaştırmalı İncelenmesi**

Özet

Ödeme emri, genel icra ve vergi icra hukukundaki cebri icra süreçlerinin önemli bir aşamasıdır. Genel icra ve vergi icra hukukunda icra takiplerinin ödeme emri aşamasında alacaklı ve borçlu arasında uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu uyuşmazlıklar, taraflar, alacağın temelini oluşturan hukuki ilişkiler, çözüm mercileri ve uyuşmazlıkların çözüm sürecinde uygulanacak usul ve esaslar bakımından farklılıklar taşımaktadır. Bu çalışmada genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, özel hukuk-kamu hukuku ayrımı, genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emrinin niteliği, uyuşmazlıkların çözümündeki başvuru yolları, yargılama süreçleri ve uyuşmazlıkların çözümünde yer alan kurumlar kapsamında karşılaştırmalı incelenmektedir. Bu inceleme doğrultusunda çalışmada genel icra ve vergi icra hukuku ödeme emri aşamaları ve ödeme emri aşamalarında ortaya çıkan uyuşmazlıklar bakımından benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi İcra Hukuku, Genel İcra Hukuku, Ödeme Emri, Uyuşmazlık.

JEL Sınıflama Kodları: K34, K41, K39

Comparative Analysis of Conflicts Arising at the Stage of Payment Order in Terms of General Enforcement and Tax Enforcement Law

Abstract

Payment order is an important stage of compulsory enforcement processes in general enforcement and tax enforcement law. There are conflicts arising between debtor and creditor during payment order phase of execution proceedings in general enforcement and tax enforcement law. These conflicts have differences in terms of parties, legal relationships which provide a basis of receivable, settlement authorities and procedures and principles which will be applied in settlement process of conflicts. In this study, conflicts arising from payment order phase in general enforcement and tax enforcement law are comparatively studied within the context of difference between private law and public law, nature of payment order in general enforcement and tax enforcement law, application methods in settlement of conflicts, judgement processes and institutions involved in the settlement of conflicts. In line with this review, similarities and differences are identified in terms of payment order stages of general enforcement and tax enforcement law and conflicts arising in the phases of payment order.

Keywords: Tax Enforcement Law, General Enforcement Law, Payment Order, Conflict.

JEL Codes: K34, K41, K39

** Bu çalışma, 2018-TYL-SOBE-0056 proje numaralı tez projesi olarak İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (BAP) tarafından desteklenen, proje yürütücülüğünü ve tez danışmanlığını Prof. Dr. Engin Hepaksaz'ın yaptığı "Genel İcra ve Vergi İcra Hukukunda Ortaya Çıkan Uyuşmazlıkların Yargı Kararları Işığında Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Giriş

Alacaklar, özel hukuk ilişkileri ve kamu hukuku ilişkileri ayrımı kapsamında özel alacaklar ve kamu alacakları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Özel hukuk ilişkileri kapsamında özel alacakların cebren takip ve tahsili 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'na(İİK) göre gerçekleştirilirken, kamu hukuku ilişkilerinde doğan alacakların cebren takip ve tahsili ise 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'a(AATUHK) göre gerçekleştirilmektedir. Bu bilgiler ışığında genel icra hukuku, genel haciz yoluyla takip kapsamında para ve teminat alacaklarının cebri takip ve tahsilini düzenleyen hukuk dalı iken, vergi icra hukuku ise AATUHK kapsamında sayılan kamu alacaklarının cebri takip ve tahsilini düzenleyen hukuk dalıdır.

Genel icra ve vergi icra hukuku arasında alacakların takip ve tahsil süreçleri, takip ve tahsil süreçlerinde belirlenen usul ve esaslar bakımından benzerlikler bulunmakla birlikte; cebren tahsile konu alacakların nitelikleri, kaynakları, cebri takibi yürüten kurumlar, cebri takip süreçlerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar, ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüm yolları, uyuşmazlıkların çözümünde uygulanacak usul ve esaslar bakımından birçok farklılık bulunmaktadır.

Ödeme emri, genel icra ve vergi icra hukukundaki cebri takip ve tahsil sürecinin önemli bir aşamasıdır. Genel icra ve vergi icra hukukundaki cebri takip sürecinin ödeme emri aşamasında ve ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklarda farklılıklar bulunmaktadır.

Bu çalışmanın konusu genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri ve ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların karşılaştırmalı olarak ele alınmasıdır. Bu çerçevede birinci başlıkta genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamaları incelenecek ve karşılaştırılması yapılacaktır. İkinci başlıkta ise genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar ve bu uyuşmazlıkların karşılaştırması ele alınacaktır.

Çalışmada genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, ödeme emrinin niteliği, uyuşmazlıkların çözümündeki başvuru yolları, uyuşmazlıkların çözümünde yer alan kurumlar ve yargılama süreçlerinde uygulanacak usul ve esaslar kapsamında karşılaştırılması amaç edinilmiştir.

1. Genel İcra ve Vergi İcra Hukukunda Ödeme Emri

Genel icra hukukunda para alacağının ödenmesi ve teminat alacağının gösterilmesi için alacaklı icra dairesine sözlü veya yazılı bir şekilde veyahut elektronik ortamda takip talebinde bulunur (İİK md. 58/1). İcra dairesi takip talebinin kanuni şartları taşıdığını tespit eder ve takip talebine uygun ödeme emri düzenleyerek borçluya tebliğ eder (İİK md. 60/1). Vergi icra hukukunda ise tarh, tebliğ ve tahakkuk eden kamu borcunu ödeme süresi içinde ödenmemesi halinde tahsil dairesi sıfatıyla alacaklı kamu idaresi ödeme emri düzenler ve kamu borçlusuna tebliğ eder (AATUHK md. 55/1).

1.1. Genel İcra Hukukunda Ödeme Emri

Genel icra hukukunda ödeme emri, alacaklının takip talebi üzerine icra dairesi tarafından hazırlanan, borçludan takibe konu borcu ödemesini veya yedi gün içinde itiraz etmesini; itiraz etmemesi halinde takibe devam edileceği ihtarını içeren belgedir (Kuru, 2013: 213).

Ödeme emri icra sürecinin en temel ve en önemli işlemi olup, alacaklının borçludan talep etmekte olduğu alacak miktarını ve alacağının dayanağını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ödeme emriyle borçlu, kendisine karşı yapılan icra takibini öğrenmekte ve takibe karşı koyabilme imkanı kazanmaktadır. Ödeme emrinin hazırlanması ve borçluya tebliğ edilmesiyle birlikte borçlu, ödeme emrine itiraz ederek savunma hakkını kullanabilmektedir (Pekcanitez vd., 2020: 99). Borçlunun savunma hakkını kullanarak ödeme emrine itiraz etmesi halinde takip duracaktır.

1.1.1. Ödeme Emrinin İçeriği

Ödeme emrinde bulunması gereken unsurlar İİK madde 60'ta belirtilmiştir. Bu madde kapsamında ödeme emri takip talebinin alacaklının banka hesap numarası dışındaki tüm bilgilerini içermelidir;

- Alacaklının kimlik ve adres bilgileri,
- Borçlunun kimlik ve adres bilgileri,
- Takip konusu alacağın Türk parasıyla tutarı ve içeriği
- Senet veya senet bulunmaması halinde borcun sebebi,
- Seçilen takip yolu,
- Borcun ödenmesi ihtarı,
- Borca itiraz ihtarı,
- İmzaya itiraz ihtarı,
- Mal beyanında bulunma ihtarı;
- Takibe konu borcu ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 günlük süre içerisinde ödenmemesi halinde takibe devam edileceği ihtarı,
- İcra dairesinin banka hesap numarası,
- İcra müdürünün mühür ve imzası,

Ödeme emri takip talebine uygun olarak düzenlenmelidir. Ödeme emrinin takip talebinden uygun olarak düzenlenmemesi halinde ödeme emri, bir icra işlemi olması bakımından şikâyete konu olacaktır (İİK md. 16/1).

1.1.2. Ödeme Emrinin Düzenlenme Süreci

İcra müdürü, takip talebini almasıyla birlikte, talebin kanunun belirlediği şartları taşıdığına karar vermesiyle birlikte ödeme emri düzenleyecektir. Takip talebinin kabul edilmemesi halinde icra müdürü tarafından verilmiş olan karar tutanağa yazılacaktır (İİK md. 60/1).

Ödeme emri, takip talebi gibi bütün takip yolları için tek tip olarak düzenlenmemektedir. Takip talebinde başvurulmuş takip yoluna uygun niteliklere sahip ödeme emri hazırlanacaktır. Genel icra hukuku kapsamında da genel haciz yoluyla takibe uygun ödeme emri hazırlanacaktır.

İcra müdürü borçlu sayısından bir fazla ödeme emri düzenleyecektir. Bu düzenlenen ödeme emrinin bir nüshası takip dosyasına konur, diğer nüshası borçluya gönderilir. Alacaklının talep etmesi haline, bir nüsha daha düzenlenerek ücretsiz olarak kendisine verilir. Nüshaların arasında farklılık bulunması halinde borçluya gönderilmiş olan ödeme emri nüshası esas alınacaktır (İİK md. 60/3-4).

İcra müdürü ödeme emri düzenlerken, alacağın varlığını, miktarını, muaccel olup olmadığını, zamanaşımına uğrayıp uğramadığı veya icra takibiyle talep edilip edilmeyeceğini, bu alacak hakkında derdest bir icra takibinin bulunup bulunmadığını, seçilen takip yolunun doğruluğunu, mensubu olduğu icra dairesinin yetkili olup olmadığını incelemektedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2009: 69; Kuru, 2013: 213). Ayrıca icra müdürü takip talebinin kanunda belirtilen esaslara uygun olarak yapıldığını tespit etmesi halinde, takip talebine uygun ödeme emri düzenlemek ve borçluya tebliğ etmekle görevlidir (İİK md. 60/1).

İcra müdürü takip talebinde bulunulmasından itibaren en geç üç gün içinde ödeme emri düzenlemek ve borçluya veya borçlulara ödeme emrini tebliğe çıkarmakla yükümlüdür. Takibin belgeye dayanması halinde, bu belgenin onaylı bir örneği ödeme emrine eklenecektir (İİK md. 61/1).

Ödeme emri, kendisinden sonraki icra takip işlemlerinin önkoşuludur. Yani haciz, satış gibi icra takip işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi için, ödeme emrinin düzenlenip borçluya tebliğ edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ödeme emrinin borçluya usulüne uygun olarak tebliğ edilip edilmediği hususu da ödeme emrinin hukuki sonuç doğurması ve takip sürecine devam

edilebilmesi kapsamında önemlidir. Bu doğrultuda ödeme emrinin borçluya usulüne uygun tebliğ edilememesi halinde takibin diğer aşamalarına geçilemez. Kanunda belirtilen usule uygun olarak ödeme emrinin tebliğ edilememesi halinde, ödeme emrinde sonra gerçekleştirilen takip işlemlerini geçersiz kılmakta ve bu takip işlemleri hukuki sonuç doğurmamaktadır. Bu takip işlemleri borçlu veya ilgililer tarafından şikayet yolu ile iptal ettirilebilecektir (Pekcanitez vd., 2020: 99).

Ödeme emri, borçluya tebliğ edilmesiyle birlikte hüküm ve sonuç doğurur. Kanuna uygun olarak hazırlanan ödeme emrinin Kanunda belirtilen usule uygun olarak tebliğ edilmesi halinde borçlu iki şekilde davranabilir; Ödeme emrine kanuni süre içerisinde itiraz edebilir veya itiraz süresi içinde itirazda bulunmayabilir (Pekcanitez vd., 2020: 101).

- Borçlu ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 gün içinde ödeme emrine itiraz ederse takip durur (İİK md. 66/1) ve alacaklı itirazı hükümden düşürmek ve takibe devam edebilmek için itirazın iptali davası açar veya itirazın kaldırılması yoluna başvurur.
- Borçlu ödeme emrine emrinin tebliğinden itibaren 7 gün içinde ödeme emrine itiraz etmemesi halinde takip kesinleşir ve alacaklı haciz talebinde bulunabilir.

Borçlu ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 gün için itirazda bulunmalıdır. Borçlu tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde itirazda bulunmaması halinde aynı süre içinde ödeme emrinde yer alan borcu ödemeli veya mal bildiriminde bulunmalıdır (İİK md. 60/2) Borçlu bu süre içinde takibe konu borcu ödemesi halinde takibe devam edilemeyecektir. Mal beyanı bakımından da borçlu, takip konusu borç miktarı kadar malını beyan etmekle yükümlüdür (İİK md. 74/1).

1.2. Vergi İcra Hukukunda Ödeme Emri

Vergi borcunun ödeme süresi içinde ödemeyen kamu borçlularından kanunda belirtilen usule ve

esaslara uygun olarak hazırlanan ödeme emri ile 15 gün içinde vergi borcunun ödemesini veya mal beyanında bulunmaları istenir. Ödeme emri ile kamu borçlusunu borcunu ödemeye çağrılmakta ve ödememesi halinde cebren tahsil sürecine başlanacağı ihtarında bulunmaktadır (Öncel vd., 2017: 165). Ayrıca kamu borçlusunu kendine gönderilen ödeme emri ile borcu bulunuyorsa bununla ilgili görevini öğrenmekte, öte yandan borcu bulunmadığını düşünmesi halinde de ödeme emri ile yasal haklarını kullanma imkanına sahip olmaktadır (Akdoğan, 2017: 97).

Vergi alacağının cebren takip ve tahsil edilebilmesi için tahsil dairesi tarafından AATUHK'de belirlenen usule uygun olarak ödeme emri düzenlenmesi ve kamu borçlusuna tebliğ edilmesi gerekir. Bu doğrultuda ödeme emri vergi alacağının takip ve tahsil işlemlerinin ön şartını oluşturmaktadır. Nitekim ödeme emri tebliğ edilmeksizin yapılan tüm cebri takip işlemleri hukuka aykırıdır ve bu işlemler iptale tabidir (Gerçek, 2017: 223)¹.

Kamu borçlusunun vergi borcunu ödeme süresi içinde ödenmemesi halinde tahsil dairesi ödeme emri düzenler ve kamu borçlusuna gönderir (AATUHK md. 55/1). Kanun tahsil dairesinin ödeme emri düzenleme yetkisini bağlı yetki olarak belirlemiş ve bu yetkiyi emredici bir hükümlerle düzenlenmiştir. Tahsil dairesinin kamu borçlusunun vergi borcunu ödeme süresi içinde ödememesi durumunda ödeme emri düzenleme veya düzenlememe konusunda bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Bu kapsamda kamu borçlusunun borcunu vadesinde ödenmemesi halinde tahsil dairesi ödeme emri düzenlemek zorundadır (Gerçek, 2017: 225).

Ödeme emri, kamu borçlusunun ödeme emrine konu kamu alacağını ödeme emrinin tebliğ

¹ "Davacının, ortağı olduğu asıl borçlu şirkete tebliğ edilmiş bir ödeme emrine dayanmaksızın ve 6183 sayılı Yasa hükümleri kapsamında hakkında cebri takibata başlanmaksızın asıl borçlu şirketle ilgili takibat kapsamında taşınmazına uygulanan haciz işlemi, hukuka uygunluk bulunmamıştır." VDDGK, 29.05.2013 tarihli , 2011/573 E. , 2013/204 K. (<https://www.karartek.com.tr/>)

edilmesinden itibaren 15 gün içinde ödemesini veya bu süre içerisinde mal beyanında bulunması gerektiğini bildiren, ihtar niteliğindeki belgedir.

Ödeme emrinin içeriği AATUHK 55'inci maddesinin 2'inci fıkrasında hükme bağlanmıştır;

“Ödeme emrinde borcun asıl ve ferilerinin mahiyet ve miktarları, nereye ödeneceği, müddetinde ödemediği veya mal bildiriminde bulunmadığı takdirde borcun cebren tahsil ve borçlunun mal bildiriminde bulununcaya kadar üç ayı geçmemek üzere hapis ile tazyik olunacağı, gerçeğe aykırı bildirimde bulunduğu takdirde hapis ile cezalandırılacağı kayıtlı bulunur. Ayrıca, borçlunun 114 üncü maddedeki vazifeleri ve bu vazifeleri yerine getirmediği takdirde hakkında tatbik edilecek olan ceza bu ödeme emrinde kendisine bildirilir.”

Kamu alacağına bağlı olarak ortaya çıkan gecikme zammı miktarı borcun ödenmesi sırasında belirlenebilmektedir. Bu sebeple kamu alacağına ilişkin gecikme zammı miktarı ödeme emrinde yer almamaktadır. Bu sebeple ödeme emrine “Ayrıca Gecikme Zammı Hesaplanacaktır” ifadesini içeren damga vurulmaktadır (Şenyüz vd., 2018: 341; Gerçek, 2017: 224).

Ödeme emri, posta yoluyla, memur aracılığıyla tebliğ gibi fiziki tebliğler yanında elektronik ortam aracılığıyla yani e-tebligat(elektronik tebligat) olarak tebliğ edilebilmektedir. E-tebligat fiziki tebligatla aynı sonuçları doğurmaktadır (GİB, 2020: 1). E-tebligat, Vergi Usul Kanununun 107/A maddesinde hüküm altına alınmıştır. E-tebligat sistemini mükellefler kanuni düzenlemeler çerçevesinde ihtiyari veya zorunlu olarak kullanmaktadır. Ödeme emri aşamasında e-tebliğ işlemleri, tahsil dairesinin tebliğe elverişli elektronik adresi aracılığıyla ödeme emrini mükelleflerin elektronik adreslerine göndermesiyle gerçekleşmektedir (VUK md. 107/A f. 1). Vergi Usul Kanununun 107/A maddesinin 2'inci fıkrası gereğince, “Elektronik ortamda tebligat, muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılır.”

Ödeme emri tahsil dairesi tarafından hazırlanır ve borçluya tebliğ edilir. Ayrıca kamu borçlusuna ait malları elinde bulunduran üçüncü kişilerden bu malları 15 gün içerisinde tahsil dairesine bildirilmesi istenir (AATUHK md. 55/4). Kamu borçlusuna ait malları elinde bulunduran üçüncü kişilerden bu malların bildirilmesinin istenmesi ödeme emrinin tamamlayıcı bir işlemdir. Bu işlemle birlikte tahsil dairesi kamu alacağının tahsil sürecinde kamu borçlusunun üçüncü kişilerde bulunan mallarına ulaşması ve haciz işlemi uygulaması kolaylaşmaktadır (Çelik, 2000: 201).

Tahsil dairesinin ödeme emri düzenleyebilmesi ve kamu borçlusuna tebliğ edebilmesi için, ödeme emrine konu verginin tarh, tebliğ ve tahakkuk etmiş olması ve kamu borçlusunun vergi borcunu vadesinde ödememiş olması gerekir (Öner, 2013: 198). Bu kapsamda vergi mahkemesinde dava konusu olan bir vergi veya ceza için mahkemenin kesin hükmünü vermediği sürece vergi tahakkuk etmeyecek ve bu sebebe bağlı olarak tahsil dairesi ödeme emri gönderemeyecektir (Karakoç, 2016: 177).

Ödeme emrinin tebliğinden itibaren 15 gün içinde kamu borçlusunun ödeme emrine konu borcu ödememesi halinde alacaklı tahsil dairesi haciz işlemlerini yapabilecektir.

Kendisine ödeme emri gönderilen kamu borçlusu ödeme emrinin tebliğinden itibaren 15 gün içinde;

- Ödeme emrinde gösterilen vergi borcunu ödemek veya
- Ödeme emrine karşı kısmen veya tamamen dava açmak veyahut
- Mal bildiriminde bulunmak zorundadır.

Ödeme emrinin gönderilmesi sonrasında borçlunun vergi borcunu ve gecikme zammını ödemesi halinde vergi borcu sona erecek ve kamu icra dosyası kapanacaktır.

1.3. Genel İcra ve Vergi İcra Hukukunda Ödeme Emrinin Karşılaştırılması

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri özel hukuk-kamu hukuku, borç ilişkileri, icra süreçlerini yürüten organlar ve süreçler bakımından karşılaştırılabilir.

1.3.1. Özel Hukuk- Kamu Hukuku Ayırımı Temelinde Karşılaştırma

Genel icra hukuku, özel alacaklardan para ve teminat alacağının cebren takip ve tahsilini düzenleyen özel hukuk dalıdır. Genel icra hukuku kapsamında ödeme emrine konu alacak, özel hukuk ilişkisine tabi bir alacaktır. Bu ilişki kapsamında alacaklı ve borçlu eşit hak ve yükümlülükler sahiptir. Bu doğrultuda genel icra hukuku takip süreçlerinde -ödeme emri aşamasında da- alacaklı ve borçlunun hak ve menfaatlerini eşit korunacak şekilde Kanunda düzenlenmiştir.

Vergi icra hukuku ise devlet, il özel idaresi ve belediyelerin vergi alacaklarının takip ve tahsilini düzenleyen bir kamu hukuku dalıdır. Vergi icra hukuku kamu hukukuna dayanır. Bu doğrultuda vergi icra hukukunun ödeme emri aşamasında tahsil dairesi ile kamu borçlusu hukuken eşit konumda olmayıp, tahsil dairesi vergi hukuku ilişkisine tabi olarak ödeme emri aşamasında kamusal yetkilere sahip "üst otorite" konumunda idari işlem tesis etmektedir (Gerçek, 2017: 24). Tahsil dairesi, kamu yararı amacıyla kamu alacağının tahsili için ödeme emri düzenlemekte ve kamu borçlusuna tebliğ etmektedir (Karakoç, 2000: 118).

1.3.2. Borç İlişkisi Kapsamında Karşılaştırma

Genel icra hukukunda genel haciz yoluyla takibin konusunu oluşturan para ve teminat alacakları Türk Borçlar Kanunu (TBK) kapsamında doğan özel borç ilişkilerine dayanmaktadır. Bu kapsamda genel icra hukukundaki takiplerin ödeme emri aşamasında ödeme emrine konu olacak TBK'ye dayanan borç ilişkilerinden doğmaktadır. TBK

borcun kaynakları yönünden alacak/borçları; sözleşmeden doğan, haksız fiilden doğan ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borçlar olarak belirlemiş ve düzenlemiştir. Genel icra hukukunun özel borç ilişkilerine konu alacaklara dayanması sebebiyle genel icra hukukunda icra takiplerinin tarafları olan alacaklı ve borçlu özel hukuk kişileri olan gerçek ve tüzel kişilerdir.

Vergi icra hukuku kapsamında da cebri icranın konusunu oluşturan kamu alacağı, Vergi Usul Kanunu kapsamında doğan bir kamu hukuku ilişkisine dayanmaktadır. Vergi icra hukukundaki takiplerin ödeme emri aşamasında ödeme emrine konu alacak, bir kamu borç ilişkisine dayanan bir alacaktır. Bu sebeple kamu alacakları imtiyazlı alacaklardır (Karakoç, 2016: 82; Gerçek, 2017: 23). Kamu borç ilişkisinde kamu alacaklısı olan devlet her zaman üstün konumdadır (Gerçek, 2017: 24). Vergi hukuku ilişkisi kapsamında ödeme emrine konu alacak, tarh, tebliğ ve tahakkuk etmiş ancak kamu borçlusu tarafından ödeme süresi içinde ödenmemiş bir kamu alacağıdır.

1.3.3. İcra Süreçlerini Yürüten Organlar Bakımından Karşılaştırma

Genel icra hukukunda özel alacakların cebri icra yoluyla tahsili İİK'ye tabi olarak cebri icra organları tarafından gerçekleştirilir. Cebri icra organları alacaklı ve borçludan bağımsız kurumlar olup, geniş anlamıyla yargı mercileri içerisinde yer almaktadır. Yani genel icra hukukunda alacaklı alacağını icra dairesine(devlete) başvurarak tahsil edebilecektir. Özel alacakların cebri icra yoluyla tahsili sürecinde görev alacak kurumlar icra dairesi, icra mahkemesi ve Yargıtay'ın icra ve iflas işleri ile görevli bulunan daireleridir (Pekcanitez vd., 2013: 102). Genel icra hukuku icra takiplerinin ödeme emri aşamasında ödeme emrini düzenlemekle görevli kurum icra daireleridir.

Vergi icra hukukunda ise kamu alacağının cebren tahsilinde görevli organlar, tahsil daireleridir. Vergi alacaklarının vadesinde ödenmemesine bağlı olarak yapılan cebren tahsil işlemleri, tahsil

daresi sıfatıyla alacaklı kamu idaresi tarafından gerçekleştirilecektir (AATUHK md. 5/1). Vergi icra hukuku kapsamında kamu alacaklısı sahip olduğu kamu gücü ve otoritesine dayanarak kamu alacağını zor kullanarak bizzat tahsil etmektedir. Bu doğrultuda AATUHK kamu alacaklarının takip ve tahsil yetkisini tahsil dairesi sıfatıyla kamu alacaklısına vermektedir. Vergi icra hukuku icra takiplerinin ödeme emri aşamasında da ödeme emrini düzenlemekle görevli kurum tahsil daireleridir (Karakoç, 2016: 104).

1.3.4. Süreç Bakımından Karşılaştırma

Genel icra hukuku kapsamında özel hukuk ilişkisinden kaynaklanan para ve teminat alacakları için alacaklı icra dairesinden takip talebinde bulunacak ve icra dairesi takip talebinin kanuni şartları sağladığını tespit etmesi halinde takip talebine uygun ödeme emrini düzenleyip borçluya tebliğ edecektir.

Vergi icra hukuku kapsamında da tarh, tebliğ ve tahakkuk eden vergi alacağını kamu borçlusuna tarafından ödeme süresi içinde ödenmemesi halinde tahsil dairesi sıfatıyla alacaklı kamu idaresi Kanuni şartlara haiz ödeme emrini düzenleyecek ve kamu borçlusuna tebliğ edecektir.

2. Genel İcra ve Vergi İcra Hukukunda Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıklar

Uyuşmazlık, bir hakkın ihlal edilmesi veya kurulu bir menfaat dengesinin bozulması halinde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal barışın huzurun sağlanabilmesi, bozulan toplum düzeninin yeniden sağlanabilmesi ve bu kapsamda korunabilmesi için uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması gerekir (Pekcanitez vd., 2012: 41).

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında birtakım uyuşmazlıklar doğmaktadır. Bu uyuşmazlıklar genel icra ve vergi icra hukuku süreçlerinin kendine özgü yapısı içinde çözümlenmektedir.

2.1. Genel İcra Hukukunda Ödeme Emrine Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıklar

Genel icra hukukunun içeriğini genel haciz yoluyla takip süreci oluşturmaktadır. Bu kapsamda genel haciz yoluyla takibin ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar kendisine ödeme emri tebliğ edilen borçlunun itirazda bulunması ile ortaya çıkmaktadır. Ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar maddi hukuk (takibin konusunu oluşturan alacak) veya takip hukuku (icra dairesinin yetkisi, ehliyetsizlik gibi) kapsamında doğabilmektedir (Pekcanitez vd., 2020: 102). Ödeme emrinde doğan uyuşmazlıklar alacaklının itirazın iptali davasına açması veya itirazın kaldırılması yoluna başvurması sonucunda mahkemelerin yapacağı yargılama sonucunda çözümlenecektir.

2.1.1. İtiraz

Ödeme emrine itiraz, borçlunun icra dairesine, takibe konu borç bakımından borçlu olmadığını veya alacaklının takip yapma yetkisinin bulunmadığını bildirmesidir (Kuru, 2013: 222).

Borçlu, ödeme emrinin tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde icra dairesine itiraz sebeplerini yazılı veya sözlü ileri sürerek ödeme emrine itiraz edebilir (İİK md. 62/1). Borçlunun ödeme emrine karşı itiraz sebepleri; borçlunun takip konusu alacağa ilişkin yaptığı itirazlar olan maddi hukuktan kaynaklanan itirazlar, alacaklının takip yapma yetkisinin bulunmadığını ileri süren itirazlar olan takip hukukundan kaynaklanan itirazlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. İleri sürülmesi bakımından itirazlar ise borca itiraz ve imzaya itiraz olarak iki gruba ayrılmaktadır (Kuru, 2013: 223; Pekcanitez vd., 2020: 102-3).

Genel icra hukuku kapsamında borçlunun süresinde ve usulüne uygun olarak ödeme emrine itiraz etmesi üzerine takip kendiliğinden durmaktadır (İİK md. 66/1). Alacaklının icra takibine devam etmek ve bu doğrultuda haciz ve satış işlemlerinin gerçekleştirilerek alacağını

tahsil edebilmek için borçlunun itirazını hükümden düşürülmesi gerekir. Borçlunun itirazını hükümden düşürerek icra takibine devam edebilmek için alacaklı;

- İcra mahkemesinde itirazın kaldırılmasını yoluna başvurmalı veya
- Genel mahkemelerde itirazın iptali davası açmalıdır.

Alacaklının itirazı hükümden düşürmek için başvurulabileceği bu iki yol arasındaki temel farklılık alacaklının icra takibine konu alacağının dayanağını oluşturan belgelerin İİK'nin 68- 68/b maddelerinde gösterilen belgeler olup olmadığına ilişkindir (Pekcanitez vd., 2020: 108).

İcra takibine konu alacağın dayanağını oluşturan belgenin İİK md. 68-68/b'de sayılan belgelerden biri olması halinde alacaklı, itirazın kaldırılması yoluna başvurma veya itirazın iptali davası açma konusunda seçim hakkına sahiptir. Eğer alacaklının elinde İİK md. 68-68/b'de sayılan belge bulunmuyorsa itirazın hükümden düşürülmesi için başvurabileceği tek hukuki yol itirazın iptali davasıdır (Kuru, 2013: 249).

İİK madde 68-68/b' de sayılan belgeleri elinde bulunduran alacaklı, seçim hakkını itirazın iptali davası açma yönünde kullanması durumunda artık itirazın kaldırılması yoluna başvuramayacaktır. Bununla birlikte, alacaklı itirazı hükümden düşürmek için ilk olarak itirazın kaldırılması yoluna başvurmuşsa, bu yoldan vazgeçtikten veya itirazın kaldırılması talebinin reddedilmesinden sonra bir yıllık dava açma süresi içinde itirazın iptali davası açabilecektir (Pekcanitez vd., 2020: 110; Kuru, 2013: 249) (İİK md. 67/1).

2.1.2. İtirazın İptali Davası

İtirazın iptali davası, borçlunun ödeme emrine itiraz etmesi üzerine itirazın hükümden düşürülmesi için açılan bir davadır. Mahkemenin itirazın iptali davasının kabul edilmesine veya itirazın iptaline karar verilmesiyle birlikte alacaklı itirazın iptaline

ilişkin mahkeme kararını icra dairesine sunarak takibe devam edebilecektir (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 221; Özkan, 2004: 5).

İtirazın iptali davasının niteliği doktrinde tartışma konusudur. Bu kapsamda bir görüşe göre itirazın iptali davası alacaklının mahkeme kararına dayanarak takibe devam edebilmesini veya bu takipten vazgeçerek elde ettiği ilama dayanarak ilamlı takibe başvurabilmesini sağlayan bir eda davası niteliğine sahipken, bir görüşe göre ise itirazın iptali davası alacaklının hem itirazın iptalini hem alacağın tahsilini talep edemeyeceği tespit davasıdır. Yargıtay itirazın iptali davasını tespit davası olarak nitelendirmekte ve itirazın iptali davasında alacaklının hem itirazın iptalini hem de alacağın tahsilini birlikte talep edemeyeceğini kabul etmektedir (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 225)².

KURU'ya göre itirazın iptali davası hem normal bir eda davası hem de alacak davasıdır (Kuru, 2013: 248). İtirazın iptali davası, icra hukukuna özgü bir davadır (Pekcanitez vd., 2020: 111). Alacaklı davacı taraf olarak itirazın iptali ve borçlunun inkar tazminatına mahkum edilmesi talebiyle davayı açacaktır. Mahkeme gerçekleştirdiği inceleme sonucunda itirazın iptali talebinin kabulüne veya itirazın iptali talebinin reddine ve dava sonucunda haklı çıkan tarafın talebi bulunması halinde haksız çıkan tarafın tazminata mahkûm edilmesine karar verecektir. Bu kapsamda itirazın iptali davası, mahkemenin verdiği kararın takibe konu olan alacağın varlığı tespit etmesi bakımından "tespit hükmü"; haksız çıkan tarafın tazminata ve yargılama giderlerine mahkûm edilmesi

2 "İcra İflas Kanununun 67.maddesine göre açılan itirazın iptali davası, açılış şekil ve süresi doğurduğu sonuçlar bakımından tahsil davasından farklıdır. İtirazın iptali davasında mahkemece sadece itirazın iptaline ve şartları varsa tazminatın tahsiline karar verecek, tahsil davasında ise alacağın ve istek varsa faizin tahsiline karar verecek, tahsil talebi ile inkar tazminatı istemi de varsa bu tazminat istemini reddedecektir. Çünkü inkar tazminatı istemi sadece itirazın iptali davalarında öngörülmüştür.

Açıklanan bu açılış koşulları ve doğurdukları sonuçlar itibarıyla **İtirazın İptali ve İnkâr Tazminatı Talebi ile Tahsil İsteminin Bir Arada Dava Edilmesi Mümkün Değildir.**" Yrg. 3. HD. 2013/3593 E. , 2013/5310 K."İçtihat Metni" (<https://www.karartek.com.tr/>)

bakımından da bir “eda hükmü” niteliğine sahiptir (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 225-6).

Alacaklı itirazın iptali davasını itirazın kendisine tebliğ edilmesinden itibaren bir yıl içinde açmalıdır (İİK md. 67/1). İtirazın iptali için belirlenmiş olan dava açma süresi hak düşürücü süre niteliğine sahiptir. Bu kapsamda itirazın tebliğinden itibaren bir yıllık süre içinde alacaklının itirazın iptali davasını açmaması halinde takip düşecektir (Kuru, 2013: 254). Alacaklı, itirazın kendisine tebliğinden önce de itirazın iptali davasını açabilecektir³.

İtirazın iptali davasında davacı taraf takip alacaklısı, davalı taraf ise takip borçlusudur. Bu davada alacaklı, borçlunun itirazının iptalini ve (alacaklı istiyorsa) inkâr tazminatına mahkum edilmesini talep edecektir.

Yargılama Usulü: Yargılama usulü bakımından itirazın iptali davası genel hükümlere tabidir (İİK md. 67/1). İtirazın iptali davasında taraflar HMK'nin izin verdiği çerçevede bütün iddia ve savunmalarını ileri sürebilecek ve delillerini sunabilecektir (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 224). İtirazın iptali davasında alacaklı alacağının ispatını genel hükümler çerçevesinde gerçekleştireceği için, alacağın ispatı için kullanılacak belgeler İİK madde 68'de yer alan belgelerle sınırlı değildir. Bu doğrultuda alacaklı alacağının varlığını HMK'ye göre kullanılabılır her türlü delille ispat edebilecektir. İtirazın iptali davasında borçlu da icra dairesine bildirmiş olduğu itiraz sebepleriyle bağlı değildir (HMK md. 141). Bu doğrultuda borçlu itiraz sürecinde ileri sürmediği itiraz sebeplerini yani maddi hukuk kapsamındaki tüm def'i ve itirazlarını, cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde ileri sürebilecektir (Pekcanitez vd., 2020: 113).

³ “Borçlunun itirazı alacaklıya tebliğ edilmiş olmadıkça, itirazın iptali davası açılması için öngörülen süre (bir yıl) işlemeye başlamaz (Yargıtay 19.HD'nin 19.02.2009 tarih ve 7104 E, 1266 K; 22.02.2012 tarih ve 10921 E, 2655 K; 13. HD'nin 26.12.2011 tarih ve 16322 E, 20632 K. sayılı ilamları bu yöndedir.) Fakat alacaklı, itirazın kendisine tebliğinden önce de itirazın iptali davası açabilir. (Yrg. 3. HD'nin 22.05.2006 ve 4427 E, 6170 K; 7. HD'nin 28.02.2006 tarih ve 614 E, 509 K. sayılı ilamları bu yöndedir.)” 26.03.2015 tarihli Yargıtay 23. HD. 2015/269 E. , 2015/1975 K.”İçtihat Metni” (<https://www.karartek.com.tr/>)

İtirazın iptali davasında mahkeme, dava incelemesini genel hükümlere göre gerçekleştirecek ve ileri sürülen delilleri değerlendirecektir (Pekcanitez vd., 2020: 113). İtirazın iptali davasında mahkeme, genel hükümler çerçevesinde tarafların iddia ve savunmalarını inceleyecek ve borçlunun borçlu olup olmadığını tespit edecektir.

İtirazın iptali davasında ispat yükü kural olarak davacı tarafa yani alacaklıya aittir. Alacaklının ispat yükümlülüğü alacağının mevcudiyetini(varlığını) ispatlamaktır.

Yetkili ve Görevli Mahkeme: İtirazın iptali davasında görevli ve yetkili mahkeme, genel yetki hükümlerine göre belirlenecektir (İİK md. 67/1).

- İtirazın iptali davasında görevli mahkeme, genel mahkemelerdir. Bu kapsamda itirazın iptali davasında genel görevli mahkeme HMK'nin 2'inci maddesi gereği asliye hukuk mahkemesidir. İtirazın iptali davası konusu malvarlığı hakkına ilişkin olan alacaktır ve HMK'nin 2'inci maddesi gereğince “*dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin*” tüm davalar için görevli mahkeme asliye hukuk mahkemesidir. Ayrıca takibe konu alacağın niteliğine göre asliye ticaret mahkemesi ve iş mahkemesi de itirazın iptali davasında görevli mahkemeler olabilecektir.
- Yetkili mahkeme ise genel hükümlere (HMK md. 6 vd. hükümlerine göre) göre belirlenecektir. İtirazın iptali davasında genel yetkili mahkeme, davalı taraf olan borçlunun yerleşim yeri mahkemesidir. Alacaklı HMK'nin yetkili kıldığı diğer mahkemelerde de itirazın iptali davası açılabilir.

Mahkemenin Kararı ve Sonuçları: Mahkeme yaptığı yargılama sonucunda, itirazın iptali davasının kabulüne veya reddine karar verecektir. İtirazın iptali davasında verilen hüküm taraflar arasında maddi hukuk anlamında kesin hüküm teşkil eder (Yıldırım ve Yıldırım, 2009: 104).

i. **Davanın Kabulü:** Mahkeme yapmış olduğu yargılama sonucunda, takibe konu alacağın mevcut olduğunu tespit etmesi halinde davanın kabulüne, dava konusu itirazın iptaline karar verecektir. İtirazın iptali davasının kabulü kararı ile birlikte:

- **Takibin Devamı:** Alacaklı itirazın iptali ilamına dayanarak icra dairesinden icra takibine devam edilmesini ve haciz yapılmasını talep edebilecektir.
- **İnkâr Tazminatı:** İtirazın iptali davasının kabul edilmesi halinde, alacaklının dava dilekçesinde talep etmiş olması durumunda borçlu, hükmolunan borç miktarının yüzde yirmisi aşağı olmamak üzere inkar tazminatına mahkum edilir (İİK md. 67/2). Ayrıca alacaklı, itiraz sonucunda uğramış olduğu zararın yüzde yirmilik oranın üstünde olduğunu ileri sürmesi ve zararını ispat etmesi halinde mahkeme yüzde yirmiden aşağı olmamak üzere inkar tazminatına hükmeder (Pekcanitez vd., 2020: 115).
- **Mal Beyanı:** İtirazın iptali davasının kabul edilmesiyle birlikte borçlu, mahkeme kararının kendisine tehim ve tebliğinden itibaren üç gün içinde mal beyanında bulunmakla yükümlü olur (İİK md. 75/1).

Ayrıca mahkeme borçlunun yargılama giderlerini ve alacaklı vekille temsil edilmişse vekalet ücretini ödemesine hükmeder.

ii. **Davanın Reddi:** Mahkeme gerçekleştirdiği yargılama sonucunda, takip konusu alacağın mevcut olmadığı kanaatine varması durumunda, itirazın iptali davasının reddine karar verir. İtirazın iptali davasının reddedilmesiyle birlikte:

- **Takibin iptali:** Mahkeme kararının kesinleşmesiyle birlikte itirazın konusunu oluşturan takip iptal edilir.
- **Kötüniyet tazminatı:** Bu konuda borçlunun talebinin bulunması ve alacaklının takibinde

haksız ve kötüniyetli olduğunun tespit edilmesi halinde alacaklı, reddedilen alacak miktarının yüzde yirmisinden az olmamak üzere kötüniyet tazminatına mahkum edilecektir (İİK md. 67/2).

Davanın reddi kararı, takibe konu alacağın bulunmadığı tespit eden bir karar olarak kesin hüküm teşkil etmektedir. Bu kapsamda alacaklı, aynı alacak için yeni bir alacak davası açamayacaktır (HMK md. 303).

2.1.3. İtirazın Kaldırılması Yolu

Borçlu ödeme emrinin kendisine tebliğinden itibaren 7 gün içinde itiraz etmesiyle birlikte takip kendiliğinden durmaktadır. Alacaklının takibe devam edebilmesi için borçlunun itirazını hükümden düşürmesi gerekir. Bu doğrultuda alacaklı itirazın iptali davası yoluna başvurarak uzun bir yargılama sürecinde alacağının varlığını ispat ederek borçlunun itirazını hükümden düşürebilecektir. Genel icra hukukunda itiraz kurumuyla borçluların mevcut olmayan alacaklara karşı korunması amaçlanmıştır. Ancak borçlular itiraz kurumunu takip sürecini sekteye uğratmak, alacağın tahsilinin gecikmesi veya tahsil edilememesi amacıyla kullanabilir. Borçluların hiçbir haklı sebep göstermeksizin ödeme emrine itiraz ederek icra takip sürecini haksız veya kötüniyetli olarak felce uğratabilme ihtimalini engellemek ve borçlu ile alacaklının menfaatlerinin korunması adına takip hukukuna özgü olan itirazın kaldırılması yolu düzenlenmiştir (Üstündağ, 2004: 11; Kuru, 2016: 120).

İtirazın kaldırılması yolu, itirazın iptali talebinde olduğu gibi bir dava değildir ve alacaklının alacağını belirli belgelerle ispat ederek, basit ve kısa bir inceleme süreci sonunda itirazı hükümden düşürebildiği hukuki bir yoldur. İtirazın kaldırılması yolunda takibe konu alacak şekli hukuk çerçevesinde incelenme yapılmakta ve takip hukuku kapsamında alacağın varlığı ve ödenmesi gerektiği tespit edilmektedir. Bu sebeple icra mahkemesinin verdiği itirazın kaldırılması kararı maddi hukuk anlamında kesin hüküm teşkil etmemektedir (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 241-2).

İtirazın kaldırılması yolu, icra mahkemesinin sınırlı bir inceleme yapmaktadır. İtirazın kaldırılması yolunda alacaklı ve borçlu ispat faaliyetini sadece İİK madde 68 ve 68/b de belirtilen belgelerle gerçekleştirebilmektedir. Alacaklı alacağının varlığını Kanunda belirtilen bu belgelerle ispat edebileceği; bu kapsamda yemin ve tanık deliline başvuramayacaktır (Pekcanitez vd., 2020: 118).

İtirazın kaldırılması yoluna başvurmak isteyen alacaklı, itirazın kendisine tebliğ edilmesinden itibaren 6 aylık süre içerisinde takibi yürüten icra dairesinin bağlı olduğu icra mahkemesine itirazın kaldırılması talebinde bulunmalıdır. İtirazın kaldırılması yoluna başvurma süresi olarak belirlenen 6 aylık süre hak düşürücü süre niteliğine sahiptir. Bu doğrultuda alacaklı bu süre içerisinde itirazın kaldırılması talebinde bulunmaması veya itirazın tebliğ tarihinden itibaren 1 yıl içerisinde de itirazın iptali davası açmaması halinde, bu alacak için yeniden ilamsız icra takibinde bulunamayacaktır (İİK md. 68/1; İİK md. 67).

Kanun itirazın kesin kaldırılması ve itirazın geçici kaldırılması olmak üzere iki çeşit itirazın kaldırılması yolu belirlemiştir;

2.1.3.1. İtirazın Kesin Kaldırılması

İtirazın kesin kaldırılması yolu, borçlunun borca itirazını hükümden düşürmesini sağlayan hukuki bir çözüm yoludur. Alacaklının itirazın kesin kaldırılması yoluna başvurabilmesi için;

- Borçlunun itirazının 'borca itiraz' niteliğinde olması (Kuru, 2016: 121) ve
- Takibe konu alacağının İİK'nin 68 ve 68/b maddelerinde belirtilen belgelerden birine dayanıyor olması gerekir.

Alacaklının icra mahkemesinden itirazın kesin kaldırılmasını talep edebilmesi için gerekli belgeler İcra ve İflas Kanunu'nun 68 ve 68/b maddelerinde düzenlenmiştir. Bu belgeler (Pekcanitez vd., 2020: 119-22):

- **İmzası İkrar Edilmiş Senet:** Takibe konu alacağın dayanağını oluşturan bir adi senedin altında yer alan imzanın borçlu tarafından ikrar edilmesi ve senet belirli bir tutar para için kayıtsız şartsız borç tanınmasını (ikrarını) içermesi halinde, alacaklı bu adi senede dayanarak icra mahkemesinde itirazın kaldırılmasını isteyebilir (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 244).
- **İmzası Noterlikçe Tasdik Edilmiş Senet:** İmzası noterlik tarafından tasdik edilmiş (onaylanmış) senetler kayıtsız şartsız para borcu kabulünü (ikrarını) içermesi halinde itirazın kaldırılması yolunda kullanılacak bir belgedir (İİK md. 68/1).
- **Resmi Dairelerin ve Yetkili Makamların Yetkileri Kapsamında ve Usulüne Uygun Verdikleri Belgeler:** Bu belgeler, resmi daireler ve yetkili makamlar tarafından düzenlenmiş, borçlunun imzasını içermeyen belgelerdir. Bu belgelerin itirazın kaldırılması yoluna başvururken kullanılabilmesi için borçlunun belirli bir para borcunu kayıtsız ve şartsız bir şekilde ödemek zorunda olduğunu ortaya koymalıdır (Kuru, 2016: 124).
- **Resmi Makamlar Önünde Borç İkrarını İçeren Belgeler:** Resmi makamlar önünde borç ikrarını (kabulünü) içeren belgeleri İİK açıkça belirtmemektedir. Ancak bu belgeler de İİK 68/1 anlamında itirazın kaldırılması yolunda kullanılacak belge sayılmalıdır (Pekcanitez vd., 2020: 121).
- **Kredi Kurumlarının Düzenledikleri Belgeler:** Kredi kurumlarının (bankaların) düzenlemiş olduğu belgelerde itirazın kaldırılması yolunda kullanılacak belge olarak kabul edilmektedir (İİK md. 68/b).

İtirazın kesin kaldırılması yoluyla itirazı hükümden düşürmek isteyen alacaklı, itirazın kendisine tebliğ edilmesinden itibaren altı ay içinde, yazılı veya sözlü olarak itirazın kesin kaldırılması talebiyle icra mahkemesine başvuracaktır.

İcra mahkemesi itirazın kaldırılması incelemesini duruşmalı yapacaktır. İİK'nin 18' inci maddesi icra mahkemesine incelemesinin duruşmalı veya duruşmasız yapma konusunda takdir yetkisi tanımaktadır. Ancak, İİK'nin 70'inci madde gereğince itirazın kaldırılması incelemesinin duruşmalı olarak yapılması zorunludur (Postacıoğlu ve Altay, 2010: 267).

İtirazın kaldırılması yolunda görevli ve yetkili mahkeme, icra dairesinin bağlı bulunduğu icra mahkemesidir (Kuru, 2016: 127) (İİK md. 70).

Alacaklının İİK'nin 68 ve 68/b maddelerinde belirtilen belgelerle alacağını ispat etmesi halinde, icra mahkemesi itirazın kesin kaldırılmasına karar verecektir. Borçlu da kural olarak itirazını İİK madde 68'de belirtilen belgelerle ispat etmelidir. Alacaklının İİK madde 68 anlamındaki belgelerle alacağını ispat etmesi halinde, borçlu itirazını ispat etmekle yükümlü olacaktır. Borçlu ispatını İİK madde 68 anlamında belgelerle gerçekleştirememesi halinde mahkeme itirazın kaldırılmasına karar verecektir (İİK md. 68/2). İcra mahkemesi, borçlunun itiraz dayanağını oluşturan belgenin İİK madde 68 anlamında belge olması halinde, itirazın kaldırılması talebi reddedilecektir (İİK md. 68/3). Çünkü borçlu bu belge ile ispat yükümlülüğünü yerine getirmiş olmaktadır. Ayrıca alacaklı ve borçlu itirazı kaldırılması yolunda İİK madde 68 anlamında belgeler dışında tanık dinletme, yemin gibi delillerle ispat yükümlülüğünü yerine getiremeyecektir (Pekcanitez vd., 2020: 123).

İtirazın kesin kaldırılması yolunda borçlu itirazları için gösterebileceği belgeler adi belge(makbuz), imzası noterlikçe onaylı belge ve resmi daireler veya yetkili makamlar tarafından verilen belge veya makbuzlardır (Kuru, 2016: 126) (İİK md. 68/3);

Borçlu itirazın kaldırılması yolunda ödeme emrine itiraz sürecinde bildirmiş olduğu itiraz sebepleriyle bağlıdır ve borçlu senet üzerinden açıkça anlaşılan itirazlar dışında yeni bir itiraz ileri süremez (Pekcanitez vd., 2020: 125; Kuru, 2016: 127).

İtirazın kaldırılması talebini inceleyen mahkeme, itirazın kaldırılması talebinin kabulüne veya reddine karar verecektir.

İtirazın Kesin Kaldırılması Talebinin Kabulü: İcra mahkemesi, gerçekleştirdiği inceleme sonucunda alacaklıyı haklı bulması ve borçlunun da itirazlarını gerektiği usulde ispat edememesi halinde itirazın kaldırılmasına karar verecektir. Bu kararlar birlikte, alacaklının talep etmesi ve esasa ilişkin sebeplerle talebin kabul edilmiş olması halinde, borçlu haksız çıktığı alacak miktarının en az %20 si oranında tazminat ödemeye mahkum edilir (İİK md. 68/7). Borçlunun bu karar üzerine menfi tespit veya istirdat davası açması halinde itirazın kaldırılması yargılaması sonucunda hakkında hükmedilen cezalar, bu davaların sonuna kadar ertelenir.

“Borçlu, menfi tespit ve istirdat davası açarsa, yahut alacaklı genel mahkemede dava açarsa, hükmolunan tazminatın tahsili dava sonuna kadar tehir olunur ve dava lehine sonuçlanan taraf için, daha önce hükmedilmiş olan tazminat kalkar.” (İİK md. 68/7).

İtirazın Kaldırılması Talebinin Reddedilmesi: İcra mahkemesi gerçekleştirdiği inceleme sonucunda itirazın kaldırılması talebini reddedebilir. Talebin reddedilmesi kararıyla birlikte alacaklı takibe devam edemeyecektir. Ayrıca borçlunun talep etmesi ve esasa ilişkin sebeplerle talebin reddedilmesi halinde, itiraza konu alacak miktarının yüzde yirmisinden aşağı olmamak üzere alacaklı tazminata mahkum edilir (İİK md. 68/7).

2.1.3.2. İtirazın Geçici Kaldırılması

Borçlunun ödeme emrine karşı itirazının imzaya itiraz niteliğinde olması halinde, alacaklı icra mahkemesinden itirazın geçici kaldırılmasını talep edebilecektir (İİK md. 68/a - 1). İmzaya itiraz, borçlunun takip talebinde alacağın dayanağı olarak gösterilen senette bulunan imzanın kendisine ait olmadığını ileri sürdüğü itirazdır. Alacaklı itirazın geçici kaldırılması yoluna itirazın kendisine tebliğinden itibaren altı ay içinde başvurmalıdır.

Alacaklının icra mahkemesinde itirazın geçici kaldırılması yoluna başvurulabilmesi için şu kanuni şartlar bulunmalıdır (Pekcanitez vd., 2020: 127).

- İtiraza konu olan senet adı bir senet olmalı,
- Senet kayıtsız şartsız para borcu ikrarını(kabulünü) içermeli ve
- Borçlunun ödeme emrine itirazında alacağın dayanağı olan senette bulunan imzayı inkar etmiş olmalıdır.

İcra mahkemesi itirazın geçici kaldırılması incelemesini, basit yargılama usulünde duruşmalı olarak yapacak ve hakim her iki tarafın beyanını alacaktır. İtirazın geçici kaldırılması duruşmasında imzaya itiraz eden borçlu bulunmak zorundadır. Ödeme emrinin icra mahkemesinin yetki çevresi dışında bir yere tebliğ edilmiş olması halinde borçlu, istinabe yoluyla duruşmaya katılarak beyan vermek zorundadır (İİK md. 68/a-2). Bu kurala aykırı davranarak, borçlunun kabul edilebilir bir mazeret sunmaksızın duruşmaya katılmaması halinde, icra hakimi dosya üzerinde başka hiçbir inceleme yapmaksızın itirazın geçici kaldırılmasına, itiraza konu senet üzerindeki borç miktarının yüzde onu oranında para cezasına mahkumiyetine karar verecektir (İİK md. 68/a - 5).

İcra mahkemesi itirazın geçici kaldırılması yolunun muhakeme sürecinde imza incelemesi gerçekleştirecek veya imza incelemesi için bilirkişiye başvuracaktır (İİK md. 68/a - 3).

Talebin Kabulü: İcra mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda itirazın geçici kaldırılması talebinin kabul kararını iki durumda vermektedir;

- Borçlu, kabul edilebilir bir mazeret sunmaksızın duruşmaya katılmaması halinde, icra hakimi dosya hakkında hiçbir inceleme yapmaksızın, itirazın geçici olarak kaldırılmasına, borçlunun imzaya itiraz edilen senette yer alan borç miktarının yüzde onu oranında para cezasına mahkum edilmesine karar verir (İİK md. 68/a - 5). Ayrıca itirazın kaldırılması talebinin kabulüne

bağlı olarak borçlu, alacaklının talep etmiş olması halinde takibe konu olacak miktarının yüzde yirmisinden aşağı olmamak üzere tazminata mahkum edilir.(İİK md. 68/a - 8)

- Mahkeme yaptığı inceleme sonucunda itiraza konu senette bulunan imzanın borçluya ait olduğu kanaatine varması halinde itirazın geçici kaldırılmasına ve borçlunun imzaya itiraz konusunu oluşturan senette yer alan borç miktarının yüzde onu oranında para cezasına mahkum edilmesine karar verir (İİK md. 68/a-6). Ayrıca itirazın kaldırılması kararının kabulüne bağlı olarak borçlu, alacaklının talep etmiş olması halinde takibe konu olacak miktarının yüzde yirmisinden aşağı olmamak üzere tazminata mahkum edilir (İİK md. 68/a - 8).

Talebin Reddi: İcra mahkemesi gerçekleştirdiği inceleme sonucunda, senedin üzerinde bulunan imzanın borçluya ait olmadığını tespit etmesi halinde, itirazın geçici kaldırılması talebi reddedecektir. Ayrıca, borçlunun talep etmiş olması halinde, alacaklı takibe konu alacağın yüzde yirmisinden aşağı olmamak üzere tazminata mahkum edilir (İİK md. 68/a - 8).

“Borçlu, borçtan kurtulma, menfi tespit veya istirdat davası açarsa, yahut alacaklı genel mahkemede dava açarsa hükmolunan tazminatın tahsili dava sonuna kadar tehir olunur ve dava lehine sonuçlanan taraf için, daha önce hükmedilmiş olan tazminat kalkar.” (İİK md. 68/a 8)

İtirazın geçici kaldırılması incelemesi yapan icra mahkemesinin itirazın geçici kaldırılmasına karar vermesi sonucunda takip kesinleşmemekte ve bu doğrultuda alacaklı bu karara dayanarak icra dairesinden takibe devam edilmesini talep edememektedir. Alacaklı bu karara dayanarak sadece geçici haciz işlemi talep edebilecektir (İİK md. 69/1).

Borçlu itirazın geçici kaldırılması kararının kendisine tefhim veya tebliğinden itibaren 7 gün içinde borçtan kurtulma davası açabilir. Borçlunun

borçtan kurtulma davası açması halinde, bu davanın sonuna kadar takip durmaya devam eder. Borçlunun bu süre içerisinde dava açmaması halinde itirazın geçici kaldırılma kararı, itirazın kesin kaldırılmasına dönüşür ve alacaklı takibe devam ederek haczin yapılmasını icra dairesinden talep edebilir (İİK md. 69/2 – 69/3).

2.1.3.3. Borçtan Kurtulma Davası

İcra mahkemesinin itirazın geçici kaldırılması kararının kesin kaldırmaya dönüşmemesi için borçlu, itirazın geçici kaldırılması kararının tefhim veya tebliğinden itibaren 7 gün içinde borçtan kurtulma davası açabilir (İİK md. 69/2). İcra mahkemesinin itirazın geçici kaldırılması kararı sonrasında itiraz üzerine duran takibin durmaya devam etmesini ve takibin iptal edilmesini istiyorsa borçtan kurtulma davası açmalıdır. Aksi takdirde, itirazın geçici kaldırılması kesin kaldırmaya dönüşerek, alacaklı takibe devam edebilecektir (İİK md. 69/3). İİK'nin 69'uncu maddesinin ikinci fıkrası borçtan kurtulma davasına için dava şartı olarak teminatı düzenlemektedir;

“Bu davanın dinlenebilmesi için borçlunun dava konusu alacağın yüzde 15 ini ilk duruşma gününe kadar mahkeme veznesine nakden depo etmesi veya mahkemece kabul edilecek aynı değerde esham ve tahvilat veya banka teminat mektubu tevdi etmesi şarttır. Aksi takdirde dava reddolunur.” (İİK md. 69/2).

Bu hüküm kapsamında borçlu borçtan kurtulma davasının görülebilmesi için ilk duruşma gününe kadar dava konusu alacağını %15' ini teminatı mahkeme veznesine yatırmalı veya mahkemenin kabul ettiği dava konusunun %15' i oranında değere sahip hisse, tahvil veya banka teminat mektubunu mahkemeye vermesi gerekir. Borçlunun teminat göstermesi borçtan kurtulma davası için davanın dinlenilme şartıdır (Postacioğlu ve Altay, 2010: 287). Bu doğrultuda borçtan kurtulma davasının ilk duruşmasına kadar borçlunun teminatı yatırmaması halinde mahkeme davayı reddedecektir.

Borçtan kurtulma davasında borçlu tüm def'i ve itirazlarını ileri sürebilecektir. Bu kapsamda inkar etmiş olduğu imzanın kendisine ait olduğuna ilişkin icra mahkemesi karar vermiş olsa da, borçtan kurtulma davasında borçlu imzaya itiraz sebeplerini ileri sürebilecek ve mahkemede imza incelemesi yeniden yapılabilecektir (Postacioğlu ve Altay, 2010: 288).

Borçtan kurtulma davası, icra mahkemesinin vermiş olduğu itirazın geçici kaldırılması kararının doğruluğunu araştırmaktan çok, bir menfi tespit davası olarak borcun varlığını ve ödemesi gerekip gerekmediğini ortaya koymaktadır (Postacioğlu ve Altay, 2010: 289). Bu kapsamda borçlu imzaya itiraz dışında kalan dava sebeplerini de borçtan kurtulma davasında ileri sürebilecektir. Borçtan kurtulma davası sonucunda mahkemenin verdiği hüküm maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmektedir. Bu sebeple davayı kaybeden taraf, dava konusu için tekrar dava açamayacaktır (Pekcanitez vd., 2020: 132).

Mahkeme yapmış olduğu yargılama sonucunda borçlunun davasını reddetmesi halinde, icra mahkemesinin vermiş olduğu itirazın geçici kaldırılması kararı kesin kaldırmaya dönüşür. Bu red kararı ile birlikte, alacaklının yapmış olduğu geçici hacizler kesin hacze dönüşür (İİK md. 69/3).

Mahkeme yapmış olduğu yargılama sonucunda borçlu tarafı haklı bularak davayı kabul etmesi halinde, borçlunun borcunun bulunmadığı tespit edilmiş olur ve icra takibi hükümsüz kalır. Bu durumda borçlu aleyhine hükmedilen tazminat ve para cezaları da ortadan kalkacaktır (İİK md. 68/a 6-8). Dava sonunda haksızlığı tespit edilen alacaklı dava konusu olan alacak miktarının yüzde yirmisi oranından aşağı olmayan tazminata mahkum edilir (İİK md. 69/5).

Mahkeme yapmış olduğu yargılama sonucunda borçluyu haksız bulması halinde davayı reddedecektir. Bu durumda borçlunun daha önce icra mahkemesi kararıyla mahkum olduğu tazminat ve para cezaları kesinleşmektedir. Ayrıca

borçlu borçtan kurtulma davasına konu olan alacak miktarının yüzde yirmisi oranında tazminata mahkum edilir (İİK md. 68/a 6-8, İİK md. 69/5).

2.2. Vergi İcra Hukukunda Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıklar

Vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlık ödeme emrine karşı davadır. Kendisine ödeme emri tebliğ edilen kamu borçlusuna ödeme emrinin tebliğinde itibaren 15 gün içinde ödeme emrine karşı dava açabilecektir.

2.2.1. Ödeme Emrine Karşı Açılan İptal Davası

Kanuni usul ve esaslara uygun olarak tarh, tebliğ ve tahakkuk etmiş bir vergi alacağının ödeme süresi içinde ödenmemesi durumunda tahsil dairesi bu kamu alacağı için ödeme emri düzenleyecek ve kamu borçlusuna tebliğ edecektir. Kanun tahsil dairesinin ödeme süresi içinde ödenmemiş bir kamu alacağı için ödeme emri düzenleme yetkisini bağlı yetki olarak emredici bir hükümle düzenlemiştir (AATUHK md. 55/1). Ödeme emri kamu alacaklarının cebren takip ve tahsili için kesin ve yürütülmesi zorunlu bir idari işlemdir (Karakoç, 2016: 178; Gerçek, 2017: 224).

Ödeme emri ile kamu borcunu ödeme zamanında ödememiş kamu borçlusundan ödeme emrinin tebliğinde itibaren 15 gün içinde vergi borcunu ödemesi veya mal bildiriminde bulunması istenir (AATUHK md. 55/1). Kamu borçlusuna ödeme emrinin tebliğinde itibaren 15 gün içinde kamu borcunu ödememesi halinde tahsil dairesi cebren tahsil işlemlerine başvurur. Kamu borçlusuna cebren tahsil işlemlerine engelleyebilmek için ödeme emrinin tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde ya kamu borcunu ödemeli veya aynı süre içinde ödeme emrine karşı dava açmalıdır (AATUHK md. 58/1). Kamu borçlusunun ödeme emrinin tebliğinden itibaren 15 gün içinde kamu borcunu ödememesi veya ödeme emrine karşı dava açmaması halinde tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde mal bildiriminde bulunmalıdır. Ödeme emrine konu borcun bir kısmının ödenmesi

veya bir kısmına karşı dava açılması halinde, kalan miktar için aynı süre içinde kamu borçlusunun mal bildiriminde bulunma yükümlülüğü devam eder.

Anayasa'nın 125'inci maddesi gereği, "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır." Bu kapsamda ödeme emri kesin ve yürütülmesi zorunlu bir idari işlem olarak hukukilik denetimine tabidir. Ödeme emrinin hukukilik denetiminin sağlanması, kamu borçlusunun ödeme emrine karşı dava açabilme hakkına sahip olmasına bağlıdır⁴.

Kamu borçlusuna kendisine tebliğ edilen ödeme emrine karşı, "böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı" ileri sürerek ödeme emrinin tebliğinden itibaren 15 gün içinde tahsil dairesinin bağlı olduğu vergi mahkemesinde dava açarak itiraz edebilecektir. (AATUHK md. 58/1)

2.2.1.1. Davanın Konusu

Ödeme emrine karşı davanın konusu idari bir işlem olan ödeme emridir. Mahkeme ödeme emrine karşı davada ödeme emrini idari işlem unsurları(yetki şekil, konu, sebep ve amaç unsurları) yönünden hukuka uygunluğunu denetleyecektir.

AATUHK'nin 58'inci maddesine göre, kendisine ödeme emri tebliğ edilen kamu borçlusuna, "böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı" sebeplerine dayanarak ödeme emrine karşı dava açabilir. Kanun kamu borçlusunu ödeme emrine karşı dava açarken idari işlemin sebep unsuru kapsamına giren "böyle bir borcu olmadığı, kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı" sebepleri ile sınırlandırmıştır. Kanunun

4 "Dava konusu ödeme emrinin dayanağı olan para cezası verilmesine ilişkin encümen kararının yargısal denetimi adli yargının görev alanında olduğu halde verilen para cezasının tahsili amacıyla 6183 sayılı Yasaya göre düzenlenen idarenin tek yanlı iradesi ile hukuki sonuçlar doğuran ve icrai nitelikte bir işlem olan ödeme emrine karşı açılan davanın yargısal denetiminin idari yargı tarafından yapılması gerektiğinden açılan davanın çözümü idari yargının görevine girmektedir." Dn. 6. D. 1996/1302 E., 1997/1338 K (Karakoç, 2016: 277; (<https://www.karartek.com.tr/>))

yapmış olduğu bu sınırlandırma, idarinin bir işlem ödeme emrinin, yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları bakımından dava konusu olmasına engellemektedir (Karakoç, 2000: 120; Dönmez, 2005: 125). Ödeme emrine karşı açılan davanın konusu olan ödeme emrini unsurları kapsamında inceleyebiliriz;

Yetki: İdari işlemlerin kim veya kimler tarafından yapılacağını yetki unsuru belirlemektedir. AATUHK’de ödeme emri düzenleme yetkisi tahsil dairesi sıfatıyla kamu alacaklısına verilmektedir. (AATUHK md. 5) Vergi icra hukuku kapsamında ödeme emri düzenleme yetkisi tahsil dairesi sıfatıyla kamu alacaklısına aittir. Kanun tahsil dairesini “Alacaklı amme idaresinin bu kanunu tatbik etmekle vazifeli dairesini, servisini, memur veya memurlarını,” ifade ettiği ortaya koymaktadır (AATUHK md. 3). Kamu alacaklısının görevli organı olan tahsil dairesi tarafından düzenlenmemiş bir ödeme emri, ‘yetki’ unsuru bakımından hukuka aykırılık taşımaktadır. Böyle bir durumda kamu borçlusuna yetki unsuru yönünden ödeme emrine karşı dava açarak, ödeme emrinin iptalini talep edebilecektir (Karakoç, 2000: 109). Ayrıca tahsil zamanaşımına uğramış bir kamu alacağı için düzenlenen ödeme emri yetki unsuru bakımından hukuka aykırılık taşımaktadır. Çünkü tahsil dairesinin tarh, tebliğ ve tahakkuk ederek hukuken doğmuş bir kamu alacağını kanunun belirlediği zamanaşımı süresi içinde tahsil etmemesi durumunda artık tahsil dairesi kamu alacağını talep etme yetkisini kaybetmektedir (Öncel vd., 2017: 133).

Şekil: Ödeme emri AATUHK’nin 55’inci maddesinde belirtilen şekle uygun olarak hazırlanmalı ve kamu borçlusuna tebliğ edilmelidir. Kanunda belirtilen şekle aykırılık taşıyan ödeme emri iptale tabidir. Ödeme emrinin dava konusu edilebilir (iptale tabi) şekle aykırılıkları esasa ilişkin şekle aykırılıklardır. Esasa ilişkin olmayan şekli aykırılıklar VUK 108’inci maddesi gereğince hukuki değer kaybı yaratmadıkları için iptal konusu edilemeyecektir. Ödeme emrinin usulüne

aykırı şekilde tebliğ edilmesi de ödeme emrini şekil unsuru yönünden hukuka aykırı kılmaktadır (Karakoç, 2000: 110-1).

Konu: Ödeme emrinin konusu, ödeme süresi içinde ödenmeyen ve bu sebeple tahsil edilmesi amaçlanan kamu alacağıdır. Vergi icra hukuku kapsamında (AATUHK kapsamında) ödeme emriyle istenilebilecek kamu alacakları AATUHK’nin 1 ve 2’inci maddelerinde düzenlemiştir. Bu hüküm gereğince ödeme emrine konu olacak kamu alacakları;

“Devlete, vilayet hususi idarelerine ve belediyelere ait vergi, resim, harç, ceza tahkik ve takiplerine ait muhakeme masrafı, vergi cezası, para cezası gibi asli, gecikme zammı, faiz gibi fer’i amme alacakları ve aynı idarelerin akitten, haksız fiil ve haksız iktisaptan doğanlar dışında kalan ve amme hizmetleri tatbikatından mütevellit olan diğer alacakları ile; bunların takip masrafları” dır (AATUHK md. 1).

Ayrıca *“Muhtelif kanunlarda Tahsili Emval Kanununa göre tahsil edileceği bildirilen her çeşit alacaklar”* da ödeme emrine konu olabilecektir (AATUHK md. 2).

Sebeb: Ödeme emrinin düzenlenme sebebi, bir kamu alacağının ödeme süresi içinde ödenmemesidir (Karakoç, 2000: 116). Kendisine ödeme emri tebliğ edilen kamu borçlusuna *“böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı”* sebeplerine dayanarak ödeme emrine karşı dava açabilecektir. (AATUHK md. 58) Kamu borcunun hukuken doğmamış veya ortadan kalkmış olması veya kısmen ödenmiş olması veya bu kamu alacağının zamanaşımına uğraması ödeme emrini sebep unsuru bakımından hukuka aykırı kılmaktadır (Karakoç, 2000: 117).

Amaç: İdari işlemin amaç unsuru, idari işlemle ulaşılmak istenen nihai sonucu ortaya koymaktadır (Gözler ve Kaplan, 2016: 364). İdari işlemlerin genel amacı kamu yararının sağlanmasıdır. Bu kapsamda ödeme emrinin amacı, vadesinde

ödenmeyen kamu alacağının tahsilini sağlayarak kamu yararını elde etmektir. İdari işlemlerin amaç unsuru yönünden hukuka aykırı olması idari işlemi tesis eden idarenin taktir yetkisine sahip olmasına bağlıdır. Nitekim bağlı yetkiyle hareket eden idare, idari işlem tesis ederken kanunun emredici hükümlerini yerine getirecek ve idari işlemi amacı dışında tesis edemeyecektir. Bu kapsamda AATUHK’de ödeme emri emredici hükümlerle düzenlenmiş, tahsil dairesi ödeme emri düzenleme konusunda bağlı yetkiyle donatılmıştır. Bu doğrultuda kamu borçlusunun kamu borcunu ödeme süresi içinde ödememesi halinde tahsil dairesi ödeme emrini düzenlemek zorundadır (Karakoç, 2000: 118).

2.2.1.2. Davanın Tarafları

Ödeme emrine karşı açılan davada, adına ödeme emri düzenlenmiş ve tebliğ edilmiş kamu borçlusu davacı; ödeme emri düzenleyen ve tebliğ eden tahsil dairesi ise davalı taraftır.

2.2.1.3. Dava Nedenleri

AATUHK’nin 58’inci maddesi gereğince kendisine ödeme emri tebliğ edilen kamu borçlusu, “*böyle bir borcu olmadığını veya kısmen ödediğini veya zamanaşımına uğradığını*” ileri sürerek tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde dava açabilecektir (AATUHK md. 58/1). Borçlu, kamu borcunun kısmen ödediğini ileri sürerek dava açması durumunda, kalan borç miktarını açıkça göstermelidir. Aksi takdirde dava açılmamış sayılır (AATUHK md. 58/2).

Ödeme emrine karşı davada Kanun ileri sürülebilecek dava sebeplerini “*böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı*” sebepleriyle sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırmanın nedeni, *ödeme emrine konu kamu alacağının*, mahkeme kararıyla veya karine olarak tarh ve tahakkuk ederek hukuka uygun bir kamu alacağı olarak tahsil aşamasına gelmiş olmasıdır. Bu kapsamda tarh, tebliğ ve tahakkuk aşamalarındaki hukuka aykırılıklar bu işlemler

kesinleşmeden önce; yani bu işlemlere ilişkin dava açma süreleri içinde dava konusu edilmesi gerekir (Kaneti, 1989: 448; Öncel vd., 2017: 165; Şenyüz vd., 2018: 341; Gerçek, 2017: 228)⁵. Bu nedenle, ödeme emrine karşı davada sadece tahsil aşamasına ilişkin dava sebepleri ileri sürülebilecektir. Davayı inceleyen mahkeme de tarafların itirazlarını sadece tahsil aşamasına ilişkin dava sebepleri kapsamında inceleyecektir (Kaneti, 1989: 448)⁶.

Kamu borçlusu, ödeme emrine karşı davada ödeme emrinin yetki, şekil, konu, sebep ve amaç unsurları yönünden (idari işlem unsurları) hukuka aykırılık taşıdığını ileri sürerek dava açma hakkına da sahiptir. Ayrıca ödeme emri düzenlenmesinin dayanağını oluşturan yargı kararının ödeme emrinin tebliğ tarihinden önce üst mahkeme tarafından bozulması durumunda ödeme emri dayanaktan yoksun hale gelmektedir. Bu doğrultuda dayanaktan yoksun olan ödeme emrine karşı dava açılarak ödeme emrinin iptali talep edilebilir (Kaneti, 1989: 449).

Kamu borçlusunun ödeme emrinde yer alan borcun tamamına itiraz ederek ödeme emrine karşı dava açması durumunda mal bildiriminde bulunma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak kamu borçlusunun ödeme emrine karşı davada, kamu borcunun bir kısmını dava konusu etmesi

5 “*Kamu alacağının esasına ilişkin iddiaların tahsilat safhasında iddia edilmesine ve incelenmesine olanak bulunmamaktadır. Kamu alacağının tahsilat aşamasında yargı yerince incelenecek olan, tahsilata ilişkin idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığı hususudur. İcra edilmekte olan idari işlemlerin hukuka aykırılıklarını, bu işleme karşı açılmış idari davalarda araştırılıp incelenebilir. Davaya konu edilmeden kesinleşmiş idari işlemlerin uygulanmasını sağlamak üzere tesis edilen yeni işlemler nedeniyle açılan davalarda kesinleşmiş hukuki durumların yeniden ele alınarak incelenmesi mümkün değildir.*” Dan. 4. Daire, 14.6.1994 tarihli, 1994/985 E., 1994/3660 K (<https://www.karartek.com.tr>)

6 “*Ödeme emrine itiraz nedenlerinin, kanun hükmü ile sınırlandırılmış olması, idari yargı yerince, bu sınırlı haller dahilinde karar verilmesini gerektirmekte, ihbarnamenin tebliği üzerine yükümlü tarafından tahakkuka ilişkin olarak yapılabilecek itirazların incelenmesini olanaksız kılmaktadır.*” Dan. 3. Daire, 6.5.1998 tarihli 1996/5277 E., 1998/1614 K. (<https://www.karartek.com.tr/>); Aynı yönde; Dan. 4. Daire, 8.10.1992 tarihli, 1992/54 E., 1992/4250 K.

halinde, dava konusu edilmeyen borç kısmı için borçlu süresi içinde mal bildiriminde bulunmak zorundadır (Kaneti, 1989: 449) (AATUHK md. 58/7). Ödeme emrine karşı davada dava sebeplerini üç başlık altında incelenebilir.

a. Böyle Bir Borcun Olmadığının İleri Sürülmesi

Kamu borçlusuna böyle bir borcun olmadığını ileri sürerek ödeme emrine karşı dava açabilir. Kamu borçlusuna böyle bir borcun olmadığını; borcun ödenmiş olması veya borcun hiç doğmamış olması veyahut borcun tahsil edilmesinin mümkün olmaması durumlarında ileri sürülebilir (Karakoç, 2000: 121).

Vergi Borcunun Ödenmiş Olması: Kamu borçlusunun vergi kanunlarında belirtilen usul ve esaslara uygun olarak vergi borcunu ödemesi halinde vergi borcu ortadan kalkmaktadır. Bu doğrultuda ödeme emrinin tebliğ edilmesinden önce vergi borcunun tamamen ödenmesi durumunda ödeme emri konu unsuru bakımından sakatlanmaktadır. Bu durumda kamu borçlusuna borcun ödenmiş olduğu iddiası ile ödeme emrine karşı dava açabilecek ve borcu ödediğini gösteren bir belgeyle böyle bir borcun olmadığını ispat ederek ödeme emri iptalini sağlayabilecektir (Karakoç, 2000: 122).

Vergi Borcunun Hiç Doğmamış Olması: Vergi borcunun hiç doğmamış olması üç durumda gerçekleşir:

- **Kamu Borçlusunun Faaliyetinin Olmaması:** Kamu borçlusunun vergi borcunun konusu olduğu yılda faaliyet göstermemesi veya faaliyetine son vermiş olması kamu borcunun doğması engelleyebilmektedir. Kamu borçlusunun, faaliyetin bulunmaması sebebiyle borcun hiç doğmadığı iddiasını ileri sürerek ödeme emrine karşı dava açması halinde ilgili yılda faaliyette bulunmadığını somut belgelerle ispatlayarak ödeme emrinin iptalini sağlayabilecektir (Karakoç, 2000: 124).

- **Tebliğinin Usule Aykırı Şekilde Yapılmış Olması:** Vergi Usul Kanununa göre “*Tebliğ, vergilendirmeyi ilgilendiren ve hüküm ifade eden hususların yetkili makamlar tarafından mükellefe veya ceza sorumlusuna yazı ile bildirilmesidir.*” (VUK md. 21) Tarh edilen bir verginin Kanunda belirlenen usule uygun olarak kamu borçlusuna bildirilmesiyle birlikte vergi tahakkuk etmekte; ödenebilir aşamaya gelmektedir⁷. Tarh işleminin esasını içeren bir ihbarnamenin kanunda belirlenen usule aykırı olarak tebliğ edilmesi halinde vergi alacağı tahakkuk etmemekte; vergi ödenmesi gereken aşamaya gelmemekte ve kamu alacaklısı idare ile kamu borçlusuna arasında vergi borcu ilişkisi oluşmamaktadır. Bu kapsamda alacaklı tahsil dairesi tahakkuk etmemiş bir vergi alacağı için ödeme emri düzenleyemez (Karakoç, 2000: 125). Vergi hukuku kapsamındaki tebliğ işlemlerinin Kanunda belirlenen usule aykırı olarak yapılması tahsil dairesinin tebliğe konu kamu alacağına ilişkin ödeme emri düzenleme yetkisini ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeplerle tebliğin usule aykırılığı ödeme emrine karşı davada bir iptal sebebidir.
- **Vergi Hatasının Bulunması:** Vergi Usul Kanununa göre “*Vergi hatası, vergiye mütaallik hesaplarda veya vergilendirmede yapılan hatalar yüzünden haksız yere fazla veya eksik vergi istenmesi veya alınmasıdır.*” (VUK md. 116) Vergi hatası, yükümlü veya vergi dairesinden kaynaklanabilir. Vergi hatası sonucunda yükümlünün ödemekle sorumlu olmadığı bir vergi borcu doğmaktadır. Alacaklı tahsil dairesinin vergi hatası bulunan bir vergi alacağı

7 “*Vergi dairesi müdürlüğünün anılan şekil şartlarına uymadığı ve tebliğatin usulüne uygun yapılmadığı anlaşıldığından ihbarnamelerin tebliğ edildiği ve kesinleşmiş bir amme alacağı bulunduğu kabul görmemiştir.*

Kaldı ki, 15.1.1991 tarih ve 4/37-13, 11.11.1992 tarih ve 4/61-21 sayılı yoklama işleri ile yükümlü şirketin gösterdiği adreste herhangi bir faaliyetinin bulunmadığı da tespit edildiğinden ödeme emri ile istenilen amme alacaklarının 6183 sayılı kanunun 58. maddesinin 1.fikrasına göre “borcum yoktur” kapsamında görülmesi gerekmektedir.” Dan. 9. Daire, 17.3.1998 tarihli, 1997/4664 E., 1998/1221 K.

için ödeme emri düzenlemesi halinde, ödeme emri konu ve sebep unsurları yönünden hukuka aykırılık taşıyacaktır. Bu kapsamda ödeme emrine karşı açılacak davada, ödeme emrinin konusunu oluşturan vergi alacağına ilişkin bir vergi hatası, “böyle bir borcun olmadığı” kapsamında incelenebilecektir (Karakoç, 2016: 293).

Vergi Borcunun Tahsil Edilmesinin Mümkün Olmaması: Bir kamu alacağının tahsil edilmesinin mümkün olmaması, böyle bir borcun olmadığı kavramı kapsamında yer almaktadır. Ödeme emrinin tahsil edilebilir niteliğe sahip olmayan bir kamu alacağı için düzenlenmesi halinde ödeme emri sebep unsuru yönünde hukuka aykırılık teşkil edecektir (Karakoç, 2000: 132). Vergi borcunun tahsil edilmesinin mümkün olmaması durumu mücbir sebep, tecil gibi geçici nitelikli hukuki engelden kaynaklanabileceği gibi tahakkuk zamanaşımı, vergi affı, vergi muafiyeti gibi süreklilikli hukuki engelden kaynaklanabilir.

- **Vergi Alacağının Tahakkuk Zamanaşımına Uğraması:** Vergi Usul Kanununa göre, “Zamanaşımı, süre geçmesi suretiyle vergi alacağının kalkmasıdır.” (VUK md. 113/1). Vergi hukukunda zaman aşımı tahakkuk zamanaşımı ve tahsil zamanaşımı olarak ikiye ayrılır. Tahakkuk zamanaşımı, vergiyi doğuran olayla doğan vergi alacağının tarh ve tebliğ için kamu alacaklısı idarenin harekete geçmesi gereken süre, tahsil zamanaşımı ise tarh, tebliğ ve tahakkuk ederek hukuken doğmuş bir kamu alacağının idare tarafından tahsil edilebileceği süredir. Tahakkuk zamanaşımına uğramış bir vergi alacağı için ödeme emri düzenlenmesi ve kamu borçlusuna tebliğ edilmesi halinde kamu borçlusuna “böyle bir borcun bulunmadığı” sebebine dayanarak ödeme emrine karşı dava açabilecektir⁸.

8 “tahakkuk zamanaşımının dolması vergi idaresinin artık vergi alacağını tahakkuk ettirme yetkisini ortadan kaldırır. Zamanaşımı süresinin geçmiş olması vergi alacağının esasını doğrudan doğruya etkiler ve vergi borcunu ortadan kaldırır. Böyle bir

- **Vergi Alacağının Terkin Edilmesi, Af Edilmesi veya Vergiden Muafiyetin Söz Konusu Olması:** Verginin terkin, af edilmesi ve muafiyet vergi borcunu kısmen veya tamamen ortadan kaldıran durumlar olup bu durumlarda kamu borçlusuna borçtan kurtulmaktadır (Kırbaş, 2015: 141). Terkin edilmiş veya vergi affına konu olan veyahut muafiyetin bulunduğu bir kamu alacağının ödeme emri ile talep edilmesi mümkün değildir. Terkin edilmiş, vergi affına tabi veya muafiyetin bulunduğu bir kamu alacağı için ödeme emri düzenlenmesi halinde ödeme emri konu ve sebep unsurları yönünden hukuka aykırılık taşıyacaktır. Bu durumlarda kamu borçlusuna “böyle bir borcun olmadığı” sebebine dayanarak ödeme emrine karşı dava açabilecektir (Kaneti, 1989: 449).
- **Vergi Alacağının Tecil Edilmiş Olması:** Kamu borçlusunun vergi borcunun ödeme süresi içinde ödemesi veya mallarına haciz uygulanması veya haczedilmiş mallarının satılması halinde çok zor durumu düşecekse, kamu borçlusunun yazılı talebi ve teminat göstermiş olması şartıyla kamu alacaklısı olan idare vergi alacağını 36 ayı aşmamak üzere ve faiz alınarak vergi alacağını tecil edebilecektir (AATUHK md. 48/1). Tecil edilen bir vergi alacağı tecil süresi boyunca tahsil edilemez bir niteliğe sahiptir. Tecil edilmiş bir kamu alacağının ödeme emri düzenlenerek istenmesi mümkün değildir (Karakoç, 2000: 136).

durumun ortaya çıkması alacaklı kamu idaresinin alacağını takip etme konusunda gösterdiği ihmaliin tabii bir sonucudur. Bu sebeple bir verginin tahakkuku sırasında zamanaşımı bulunmasına rağmen yükümlünün bu hususu ileri sürmemiş olması verginin tahsil edilebilir hale gelmiş olması gibi bir sonuç doğuramaz. Böyle bir durum tahsil sırasında ortaya çıksa bile mahkeme bu hususu re’sen veya yükümlünün itirazı üzerine gözönüne almak, incelemek zorundadır. Zira zamanaşımı süresi geçmiş olmakla vergi alacağı tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Ortadan kalkmış olan bir verginin tahsil de sözkonusu olamaz. Bu sebeple ortada tahsil edilebilir bir vergi borcu kalmayınca tahakkuk zamanaşımı meselesi 6183 sayılı kanunun 58 inci maddesindeki itiraz sebeplerinden biri olan “Böyle bir borcu olmadığı” kapsamına girer ve yargı mercilerinde bu safhadada incelenebilir ve ödeme emrinin iptalini gerektirir bir sebep olarak kabul edilebilir.” Dan. İBK. 3.4.1987 tarihli 1986/3 E. , 1987/1 K. , Kaynak: RG 16 Temmuz 1987 Sayı : 19519

- **Mücbir Sebep Bulunması:** Vergi hukuku kapsamında mücbir sebep, kamu borçlusunun kendisi dışında meydana gelen, kamu borçlusunun öngörmesi ve kontrol etmesi mümkün olmadığı ve vergi ödevlerinin yerine getirilmesine engel olan olaylardır (Oktar, 2019: 108; Kırbaş, 2015: 145). VUK'nin 13'üncü maddesinde mücbir sebepler örnekleyici olarak sayılmıştır. Bu maddede sayılan mücbir sebeplerden herhangi birinin varlığı durumunda, bu mücbir sebep ortadan kalkmadığı sürece vergi kanunlarında yazılı süreler işlemeyecektir (VUK md. 15). AATUHK'nin 8'inci maddesi gereğince, aksine bir hüküm bulunmadıkça AATUHK' unda yer alan sürelerin hesaplanmasında VUK hükümleri uygulanacaktır. Mücbir sebep hali devam ettiği sürece kamu borçlusunun vergi borcu yükümlülüğü, kamu alacaklısının da ödeme emri düzenleme yetkisi bulunmamaktadır. Mücbir sebebin bulunduğu bir dönem içinde düzenlenen ve tebliğ edilen bir ödeme emri için kamu borçlusuna "böyle bir borcun olmadığı" sebebine dayanarak ödeme emrine karşı dava açabilecektir.
- **Vergi Alacağıın Uyuşmazlık Konusu Olması:** İYUK'un 27'inci maddesinin 4'üncü fıkrası gereğince; "*Vergi mahkemelerinde, vergi uyuşmazlıklarından doğan davaların açılması, tarh edilen vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlerin ve bunların zam ve cezalarının dava konusu edilen bölümünün tahsil işlemlerini durdurur.*" Bir verginin tarh işlemine karşı dava açılması halinde, tarh işlemine konu vergi alacağı için tahsil işlemleri kendiliğinden duracaktır. Bu kapsamda tarh işlemine konusu olan vergi alacağı tahakkuk etmediği için alacaklı kamu idaresi tarafından ödeme emri ile istenemez (Karakoç, 2000: 137). Tahsil işlemlerine karşı açılan davalarda ise yürütme kendiliğinden durmamaktadır. Davacı taraf olan kamu borçlusunun mahkemeden yürütmeyi durdurma talebinde bulunması ve mahkemenin yürütmeyi durdurma kararını vermesi gerekir.

Tarh işleminin karşı açılan davalarda dava süresi boyunca alacaklı tahsil dairesi ödeme emri düzenleyemez ve tebliğ edemez. Tahsil işlemlerine karşı açılan davalarda ise yürütmeyi durdurma kararı verilmesi halinde dava süresi boyunca davaya konu olan kamu alacakları için alacaklı tahsil dairesi tahsil işlemlerine devam edemez. Tahsil dairesinin bu durumlarda ödeme emri düzenlemesi ve kamu borçlusuna tebliğ etmesi halinde, kamu borçlusuna kamu alacağının uyuşmazlık konusu olmasına dayanarak ödeme emrinin iptalini talep edebilecektir.

b. Borcun Kısmen Ödendiğinin İleri Sürülmesi

Kamu borçlusunun ödeme emrinin tebliğinden önce vergi borcunun bir kısmını ödemiş olması ve kamu borçlusuna tebliğ edilen ödeme emrinin yapılan kısmi ödemeyi dikkate alınmaksızın düzenlenmiş olması durumunda, ödeme emri sebep unsuru yönünden kısmen hukuka aykırılık taşımaktadır (Karakoç, 2000: 138). Bu durumda kamu borçlusuna vergi borcunu kısmen ödendiği gerekçesini ileri sürerek ödeme emrine karşı dava açabilecektir. AATUHK'nin 58'inci maddesinin 2'inci fıkrası gereğince, vergi borcunun kısmen ödendiğini ileri süren kamu borçlusunun dava dilekçesinde iddiasına konu borç kısmının ne olduğunu ve miktarını açıkça göstermek zorundadır. Aksi halde davanın reddedilmesi gerekir (AATUHK md. 58/2).

c. Borcun Zamanaşımına Uğradığının İleri Sürülmesi

AATUHK' nın 58'inci maddesi gereğince kamu borçlusunun ödeme emrine karşı davada "*borcun zamanaşımına uğradığı*" iddiasını ileri sürerek ödeme emrinin iptalini talep edebilir. Bu hükme konu olan zamanaşımı 'tahsil zamanaşımı'dır. Çünkü verginin tarh zamanaşımına uğradığı 'böyle bir borcun bulunmadığı' iddiası kapsamında dava konusu yapılabilecektir. Nitekim tarh zamanaşımı borcun hukuken doğmasını, tahsil zamanaşımı ise borcun tahsil edilebilmesini engellemektedir (Karakoç, 2000: 140).

Zamanaşımına uğramış bir kamu alacağı için ödeme emri düzenlemesi hukuken bir olanak bulunmamaktadır. Vergi hukukunda zamaşımı kamu düzenine ilişkindir (Dönmez, 2005: 132). Bu sebeple tahsil zamaşımına uğramış bir kamu alacağı için ödeme emrine karşı dava açılması halinde, kamu borçlusu borcun zamaşımına uğradığını ileri sürmese bile, bu durum yargı organları tarafından resen dikkate alınması gerekir (Gerçek, 2017: 229). Bir kamu borcunun tahsil zamaşımına uğramasıyla birlikte, alacaklı tahsil dairesinin bu vergi borcunu tahsil etme yetkisi ortadan kalkmaktadır. Bu sebeple tahsil zamaşımına uğramış bir kamu alacağı için düzenlenen ödeme emri sebep unsuru yönünden hukuka aykırı ve iptal edilmesi gereken bir idari işlemdir. Tahsil zamaşımına uğrayan bir vergi alacağı, hukuken doğmuş ancak kamu alacaklısının kanuni tahsil süresi içinde alacağı tahsil etmemesi sebebiyle kamu borçlusundan istenemez hale gelmiş bir eksik borçtur (Narter, 1995: 114). Tahsil zamaşımına uğrayarak eksik borç niteliğine sahip olan bu borç ödeme emriyle borçludan istenemez, ancak borçlunun isteği ile yapılan ödemeler kabul edilir (Karakoç, 2000: 140-1).

2.2.1.4. Görevi ve Yetkili Mahkeme

AATUHK'nin 58'inci maddesi gereğince, *"Kendisine ödeme emri tebliğ olunan şahıs, böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamaşımına uğradığı hakkında tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde alacaklı tahsil dairesine ait itiraz işlerine bakan vergi itiraz komisyonu nezdinde itirazda bulunabilir."*

Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun (BİMK); itiraz komisyonlarının görev alanına giren konulara vergi mahkemelerinin bakacağını ve *"İtiraz deyimi, vergi mahkemesinde dava açılması"* olarak anlaşılacağını ve *"6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları"* çözümlenmekle görevli mahkemelerin vergi mahkemeleri olduğunu düzenlemektedir.

Vergi mahkemelerinin faaliyete geçtikleri 20/07/1982 tarihinden itibaren vergi itiraz komisyonlarının görevleri sona ermiştir. Bu tarihten itibaren vergi itiraz komisyonlarının görevlerini tümüyle vergi mahkemesi yürütmeye başlamıştır (Karakoç, 2000: 142). Sonuç olarak ödeme emrine karşı açılan davalarda görevli mahkeme vergi mahkemeleridir; yetkili mahkeme ise ödeme emrini düzenleyen ve tebliğ eden tahsil dairesinin bulunduğu yerdeki vergi mahkemesidir (Gerçek, 2017: 227)⁹ (İYUK md. 37/c)

2.2.1.5. Dava Açma Süresi

Vergi mahkemelerinde genel dava açma süresi 30 gün olup (İYUK md. 7/1), AATUHK özel dava açma süresi olarak ödeme emrine karşı açılan davalar için 15 günlük dava açma süresi belirlemiştir (AATUHK md. 58).

Ödeme emrine karşı davada, dava açma süresi ödeme emrinin tebliğinden itibaren 15 gündür. Ödeme emrine karşı dava açma süresi, hak düşürücü süredir (Yüce, 2017: 191). Bu kapsamda vergi mahkemelerinde dava açma süresi sonrasında açılacak davalar süre aşımı nedeniyle usulden reddedilecektir (Karakoç, 2000: 146).

2.2.1.6. Yargılama Usulü ve Davanın Sonuçları

Ödeme emrine karşı dava, kamu borçlusu tarafından tahsil dairesine karşı açılan, idari bir işlem olan ödeme emrinin tamamen veya kısmen iptalinin talep edildiği bir iptal davasıdır.

Kamu borçlusunun kamu alacağının bir kısmını itiraz ederek ödeme emrine karşı dava açması durumunda, itirazın niteliğini ve itiraza konu borç kısmının miktarını açıkça ve ayrıca dava dilekçesinde göstermelidir. Aksi takdirde dava açılmamış sayılacaktır. Ayrıca ödeme emrine konu

⁹ "Ödeme emirlerinin iptali için açılmış olduğu açık bulunan davanın 2577 sayılı İYUK.nun 37. maddesinin, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasında, ödeme emrini düzenleyen vergi dairesinin bulunduğu yer vergi mahkemesinin yetkili mahkeme olduğuna ilişkin (c) fıkrası hükmü" Dan. 3. Daire 1996/2382 E., 1997/2749 K. (<https://www.karartek.com.tr/>)

kamu alacağıının bir kısmının dava konusu edilmesi halinde kamu borçlusunun dava konusu olmayan borç kısmı için süresi içinde mal bildiriminde bulunma yükümlülüğü devam etmektedir (Çelik, 2000: 205).

AATUHK'nin 58' inci maddesi gereği, vergi mahkemesi ödeme emrine karşı açılan davaları 7 gün içinde karara bağlamak zorundadır. Ancak ödeme emrine karşı açılan dava bir vergi davası olarak yazılı yargılama usulüne tabidir. Bu kapsamda ödeme emrine karşı dava dilekçe aşaması ve tahkikat aşaması olmak üzere belirli bir süre sonunda sonuçlanacaktır. Bu doğrultuda İYUK hükümleri kapsamında vergi mahkemesinin 7 gün içinde davayı esastan incelemesi mümkün değildir (Gerçek, 2017: 229; Çelik, 2000: 205). İlgili kanun hükmü itiraz komisyonlarının görev yaptığı dönemde, itiraz komisyonlarının idari bir komisyon niteliğine sahip olması ve yapılan itirazların idari başvuru yolu olması dikkate alınarak bu şekilde düzenlendiğini düşünmekteyiz.

Vergi mahkemelerinde tahsil işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar kapsamında dava açılması halinde yürütme kendiliğinden durmamaktadır. Kamu borçlusu vergi mahkemesinden yürütmenin durdurulmasını talep etmelidir (İYUK md. 27/4) Kamu borçlusunun açmış olduğu ödeme emrine karşı davada yürütmeyi durdurma talebinde bulunması halinde vergi mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı verebilmek için belirli kanuni şartları arayacaktır. Bu kapsamda vergi mahkemesinin yürütmeyi durdurma kararı verebilmesi için (İYUK md. 27/2-6);

- Tahsil işlemlerine devam edilmesi halinde telafisi güç ve imkansız zararlar doğmalı ve
- Ödeme emri açıkça hukuka aykırı bir nitelik taşımalıdır.
- Borçlu teminat göstermelidir.

Vergi mahkemesi bu şartların varlığı halinde yürütmenin durdurulmasına karar verecektir.

Ödeme emrine karşı açılan davada vergi mahkemesinin yürütmeyi durdurma kararı vermesi halinde, vergi mahkemesi bu davada kesin hükmünü verene kadar alacaklı tahsil dairesi dava konusu kamu alacağı için tahsil işlemlerine (haciz ve satış işlemi) devam edememektedir (Çelik, 2000: 205).

AATUHK'nin 58'inci maddesinin 5'inci fıkrası gereğince, vergi mahkemelerinin ödeme emirlerine karşı açılan davalarda verdikleri kararlar kesindir. Bu hüküm gereğince ödeme emrine karşı davalarda verilen kararlara karşı üst mahkemeye başvuru yolu kapatılmış olsa da; İYUK'nin 45'inci maddesinin 1'inci fıkrası gereğince vergi mahkemelerinin ödeme emrine karşı açılan davalarda vermiş olduğu kararlara karşı istinaf yoluna başvurulabilir. Ancak dava konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen kamu alacakları hakkında verilen kararlar kesindir ve bu kararlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz.

Ödeme emrine karşı açılacak davada vergi mahkemesi gerçekleştirdiği yargılama sonucunda davanın kabulüne ve ödeme emrinin kısmen veya tamamen iptaline veyahut davanın reddedilmesine karar verebilir.

Davanın Kabulü: Vergi mahkemesi yapmış olduğu inceleme sonucunda ödeme emrinin hukuka aykırılık taşıdığını tespit etmesi halinde davanın kabulüne, ödeme emrinin kısmen veya tamamen iptaline karar verecektir. Mahkemenin ödeme emrinin kısmen iptaline karar vermesi halinde, iptal edilmeyen kısım için ödeme emri kesinleşecek ve borçlunun bu kısım için kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde mal beyanında bulunması gerekecektir (AATUHK md. 58/6). Ödeme emrinin tamamen iptaline karar verilmesinde ise ödeme emri bütün hukuki sonuçlarıyla ortadan kalkacaktır.

Davanın Reddi: Vergi mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda kamu borçlusunun davasında kısmen veya tamamen haksız olduğunu tespit etmesi halinde davayı kısmen

veya tamamen reddedecektir. Ödeme emrine karşı davada tamamen veya kısmen haksız çıkan borçlu, davada reddedilen miktardaki kamu alacağı %10 haksız çıkma zammıyla tahsil edecektir (AATUHK md. 58/4). Haksız çıkma zammı, kamu borçluların keyfi olarak, gereksiz yere yargı organlarını meşgul etmemesi ve kamu alacağının tahsil süresinin uzamasını önlemek için düzenlenmiştir (Sakal ve Alpaslan, 2009: 239)¹⁰. Bu yönüyle haksız çıkma zammı, kamu borçlusunun kamu alacağının tahsilinin gecikmesinden dolayı zararın tazminidir¹¹.

Borcun tamamına karşı iptal davası açan kimsenin davası kısmen veya tamamen reddedilirse, kamu borçlusu ret kararının tebliğinden itibaren 15 gün süre içinde reddedilen borç miktarında mal beyanında bulunmak zorundadır (AATUHK md. 58/6).

2.3. Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıkların Karşılaştırılması

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar ödeme emrine itiraz kapsamında doğmaktadır. Genel icra hukukunda, ödeme emri tebliğ edilen borçlu, tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde ödeme emrine itiraz etmesi halinde icra takibi kendiliğinden duracaktır.

10 "58'inci maddesinde kendisine ödeme emri tebliğ olunan şahsın, borcu olmadığı, kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı hakkında tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde itirazda bulunabileceği; maddenin beşinci fıkrasında ise itirazında tamamen veya kısmen haksız çıkan borçludan, hakkındaki itirazın reddolunduğu miktardaki kamu alacağının %10 zamlı tahsil edileceği kurala bağlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen 58'inci maddedeki kural uyarınca yargı yerinin sebepsiz meşgul edilmesi nedeniyle davayı kaybetmenin yaptırımını olan haksız çıkma zammının, davasında kısmen veya tamamen haksız çıkan borçludan aranması gerektiği açıktır." Dan. 3. Daire, 17.4.2012 tarihli 2010/4757 E. , 2012/1302 K. (<https://www.karartek.com.tr/>)

11 "58'inci maddesinde kendisine ödeme emri tebliğ olunan şahsın, borcu olmadığı, kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı hakkında tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde itirazda bulunabileceği; maddenin beşinci fıkrasında ise itirazında tamamen veya kısmen haksız çıkan borçludan, hakkındaki itirazın reddolunduğu miktardaki kamu alacağının %10 zamlı tahsil edileceği kurala bağlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen 58'inci maddedeki kural uyarınca yargı yerinin sebepsiz meşgul edilmesi nedeniyle davayı kaybetmenin yaptırımını olan haksız çıkma zammının, davasında kısmen veya tamamen haksız çıkan borçludan aranması gerektiği açıktır." Dan. 3. Daire, 17.4.2012 tarihli 2010/4757 E. , 2012/1302 K. (<https://www.karartek.com.tr/>)

Alacaklının borçlunun itirazını hükümden düşürerek takibe devam edebilmesi için itirazın kaldırılması yoluna başvuracak veya itirazın iptali davası açacaktır. Vergi icra hukuku kapsamında ise ödeme emri tebliğ edilen kamu alacaklısı, tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde ödeme emrine karşı dava açarak ödeme emrine itirazda bulunacaktır.

Genel icra ve vergi icra hukukunun ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar arasındaki farklılıklar dava konusu, dava nedenleri, davanın tarafları, dava açma süreleri, yetkili ve görevli mahkemeler ve dava sonuçları bakımından ortaya konulabilir.

2.3.1. Dava Konusu Kapsamında

Genel icra hukuku kapsamında alacaklının açmış olduğu itirazın iptali davasının ve başvurduğu itirazın kaldırılması yolunun konusu borçlunun itirazıdır. Alacaklı borçlunun itirazını hükümden düşürmek ve takibe devam etmek için itirazın iptali davası açmakta veya itirazın kaldırılması yoluna başvurmaktadır. Vergi icra hukuku kapsamında kamu borçlusunun açmış olduğu ödeme emrine karşı davada dava konusu ödeme emridir. Vergi mahkemesi, ödeme emrine karşı davada ödeme emrinin hukuka uygunluğunu denetlemektedir.

2.3.2. Dava Nedenleri Kapsamında

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlık sebepleri birbirinden farklılık arz etmektedir.

İtirazın iptali davasında dava nedeni ve itirazın kaldırılması yolunda başvuru nedeni borçlunun yapmış olduğu itirazın haksız bir itiraz olduğu ve bu sebebe bağlı olarak itirazın hükümden düşürülmesi gerektirir.

Ödeme emrine karşı açılan davada kamu borçlusunun ileri sürebileceği dava sebepleri AATUHK'nin 58'inci maddesinde düzenlenmiştir.

Bu hükme göre kamu borçlusu ödeme emrine karşı “böyle bir borcun olmadığı” veya “borcun kısmen ödendiği” veya “zamanaşımına uğradığı” sebeplerine dayanarak dava açabilecektir (AATUHK md. 58/1). Görüldüğü üzere ödeme emrine karşı dava sebepleri tahsil aşamasına ilişkin dava sebepleriyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca tahsil dairesinin düzenlediği ödeme emrinin idari bir işlem olması sebebiyle bu davada kamu borçlusu, ödeme emrinin yetki, şekil, konu, sebep ve amaç unsurları yönünden taşıdığı hukuka aykırılıkları ileri sürerek ödeme emrinin iptalini talep edebilecektir.

2.3.3. Davanın Tarafları Kapsamında

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emrine itiraz süreçleri birbirinden farklılık taşımaktadır. Bu sebeple genel icra ve vergi icra hukukunun ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar ve uyuşmazlıkların tarafları farklılık taşımaktadır.

İtirazın iptali davası ve itirazın kaldırılması yolunda davacı tarafı takip alacaklısı, davalı tarafı ise takip borçlusu oluşturmaktadır.

Ödeme emrine karşı davada ise davacı taraf kamu borçlusu, davalı taraf ise ödeme emrini düzenleyen tahsil dairesidir.

2.3.4. Dava Açma Süresi Kapsamında

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar için farklı dava açma süreleri düzenlenmiştir.

Alacaklı itirazın tebliğ edilmesinden itibaren 1 yıl içinde itirazın iptali davası açılabilir. Alacaklı itirazın tebliğ edilmesinden itibaren 6 ay içinde de itirazın kaldırılması yoluna başvurulabilir.

Kamu borçlusu ödeme emrinin tebliğ tarihinden itibaren, 15 gün içinde ödeme emrine karşı dava açabilecektir.

2.3.5. Yetkili ve Görevli Mahkeme Kapsamında

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, çözüm mercileri bakımından farklılık taşımaktadır. Bu kapsamda genel icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar adli yargıda; vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar ise idari yargıda çözümlenecektir.

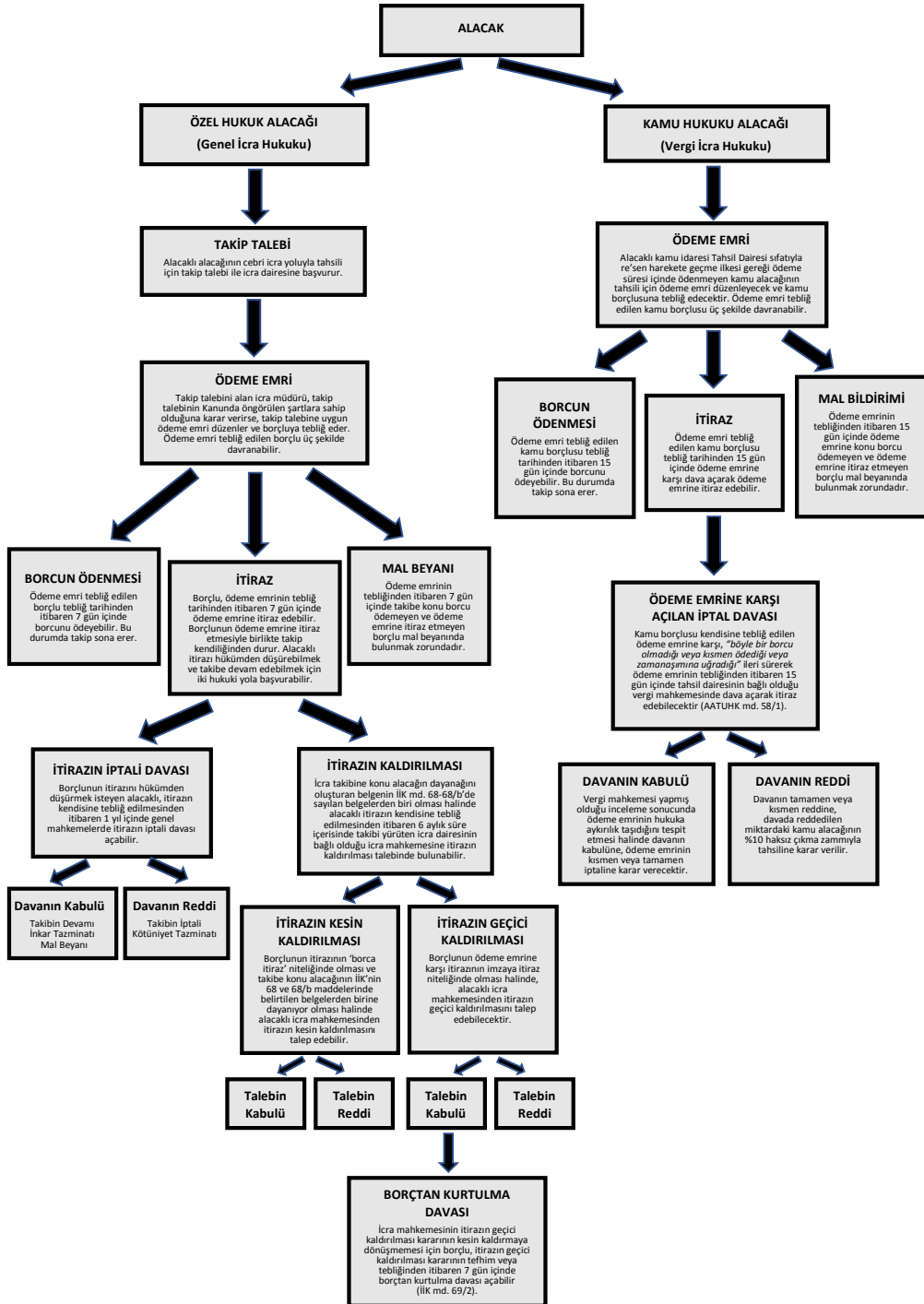
Genel icra hukukunda borçlunun itirazı üzerine alacaklı, itirazı hükümden düşürmek için genel mahkemelerde itirazın iptali davası açacaktır. HMK'nin görev ve yetki hükümleri gereğince itirazın iptali davasında genel görevli ve yetkili mahkeme borçlunun yerleşim yerindeki asliye hukuk mahkemesidir. Ayrıca itirazın iptali davasında alacağın niteliğine göre ticaret ve iş mahkemeleri de görevli mahkeme olmaktadır. HMK'nin görevli ve yetkili kıldığı diğer mahkemelerde de itirazın iptali davası açılmaktadır. İtirazın kaldırılması yolunda da görevli ve yetkili mahkeme icra dairesinin bağlı olduğu icra mahkemesidir.

Ödeme emrine karşı açılan davada görevli mahkeme vergi mahkemesidir. Yetkili mahkeme ise ödeme emrini düzenleyen tahsil dairesinin bulunduğu yerdeki vergi mahkemesidir.

2.3.6. Davanın Yargılama Usulü Kapsamında

Genel icra ve vergi icra hukuku kapsamında ortaya çıkan uyuşmazlıklar farklı yargılama usullerine tabidir. Bu doğrultuda genel icra hukuku kapsamındaki itirazı iptali davasında yargılama, HMK tarafından düzenlenen yazılı yargılama usulüne göre, itirazın kaldırılması yolunda ise inceleme İİK'de belirlenen basit yargılama usulüne göre gerçekleşir. Vergi icra hukuku kapsamında doğan bir uyuşmazlık olan ödeme emrine karşı davada yargılama, İYUK'da düzenlenen idari yargılama usulüne göre gerçekleşir.

Genel İcra ve Vergi İcra Hukukunda Ödeme Emri Aşaması ve Ödeme Emri Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıklar

Sonuç

Ödeme emri, genel icra ve vergi icra hukuku cebri takip ve tahsil süreçlerinin önemli bir aşamasıdır. Genel icra hukukunda ödeme emri, takip borçlusundan takibe konu para ve teminat alacağının ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 gün içinde ödenmesi veya bu süre içinde itirazda bulunması veyahut mal bildiriminde bulunması ihtarını içeren ve icra daireleri tarafından düzenlenen ve tebliğ edilen belgelerdir. Vergi icra hukuku kapsamında ödeme emri ise, kamu borçlusundan tarh, tebliğ ve tahakkuk etmiş ancak ödeme süresi içinde ödenmemiş kamu alacağının ödeme emrinin tebliğinden itibaren 15 gün içinde ödemesini veya mal beyanında bulunması ihtarını içeren ve tahsil dairesi sıfatıyla alacaklı kamu idaresi tarafından düzenlenen ve tebliğ edilen belgedir.

Genel icra hukukunda cebri takip ve tahsil sürecindeki takibe konu alacak özel hukuk ilişkisine dayanan bir alacaktır. Bu ilişki kapsamında genel icra hukukunda alacaklı ve borçlu eşit hak ve yükümlülüklerle sahiptir. Bu doğrultuda genel icra hukukunda alacaklı ve borçlunun hak ve menfaatleri eşit oranda korunacak şekilde Kanun cebri icra süreçlerinin işleyişini düzenlenmiştir. Genel icra hukukunda icra daireleri, alacaklı ve borçlu taraflardan bağımsız, tarafların hak ve menfaatlerini eşit şekilde korunmasına hizmet edecek şekilde icra takip işlemlerini yürütmektedir. Nitekim genel icra hukukunda alacaklı alacağını bizzat değil icra organları vasıtasıyla tahsil edebilecektir. Vergi icra hukukunda ise cebri icraya konu alacak kamu hukuku ilişkisine dayanan bir alacaktır. Bu ilişki kapsamında kamu alacaklısı olan devlet üstün tarafı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda vergi icra hukukunda cebren tahsil sürecinde kamu alacaklısı bizzat tahsil dairesi sıfatıyla kamu alacağını tahsil etmektedir. Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında da süreç bu ayrımlar kapsamında işlemektedir.

Genel icra ve vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında alacaklı ve borçlu arasında uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu uyuşmazlıklar tarafları, alacağının temelini oluşturan hukuki ilişkiler, yargılama süreçleri, uyuşmazlığın çözümünde görev alan merciler ve uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak usul ve esas bakımından farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklar kapsamında genel icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar adli yargıda çözümlenirken, vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar idari yargıda çözümlenmektedir. Genel icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların taraflarını özel hukuk kişileri oluştururken, vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların taraflarını idare ve özel hukuk kişileri oluşturmaktadır.

Genel icra hukukunda ödeme emri aşamasında uyuşmazlıklar ödeme emri tebliğ edilen borçlunun ödeme emrine itirazıyla ortaya çıkmaktadır. Borçlunun itirazını hükümden düşürmek isteyen alacaklı itirazın tebliğinden itibaren bir yıl içinde genel mahkemelerde itirazın iptali davası açacak veya itirazın tebliğinden itibaren 6 ay içinde icra mahkemesine itirazın kaldırılması başvurusunda bulunacaktır. Vergi icra hukukunda da ödeme aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlık kamu borçlusu tarafından açılan ödeme emrine karşı davadır. Bu dava kamu borçlusunun ödeme emrinin kendisine tebliğinden itibaren 15 gün içinde *“böyle bir borcu olmadığı veya kısmen ödediği veya zamanaşımına uğradığı”*ni ileri sürerek vergi mahkemesinde açabileceği bir iptal davasıdır. Genel icra hukukunda ödeme emri aşamasındaki itirazın iptali davası ve itirazın kaldırılması yolunda alacaklı davacı taraf olarak, takibe konu alacağının mevcudiyetini kanıtlamaya çalışmaktadır. Vergi icra hukukunda ödeme emri aşamasındaki ödeme emrine karşı davada da kamu borçlusu davacı olarak tahsil dairesinin düzenlemiş olduğu ödeme emrinin hukuka uygunluk karinesini çürüterek ödeme emrinin iptalini sağlamaya çalışmaktadır.

Kaynaklar/ References

- Akdoğan A. (2017), Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çelik B. (2000), Kamu Alacaklarının Takip ve Tahsil Hukuku, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Dönmez R. (2005), Vergi İcra Hukukunda Haciz Yolu ile Takip, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gerçek A. (2017), Kamu Alacaklarının Tahsil Hukuku, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler K. ve Kaplan G. (2016), İdare Hukuku Dersleri, Bursa: Ekin Kitabevi.
- GİB (Gelir İdaresi Başkanlığı) (2020), Elektronik Tebligat Sistemi, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No:355.
- Kaneti S. (1989), Vergi Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Karakoç Y. (2012), Genel Vergi Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Karakoç Y. (2000), Kamu Alacaklarının Tahsili Aşamasında Ortaya Çıkan ve Vergi Yargısında Çözömlenen Uyuşmazlıklar, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Karakoç Y. (2016), Kamu İcra Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kırbaş S. (2015), Vergi Hukuku, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kuru B. (2013), İcra ve İflas Hukuku; El Kitabı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kuru B. (2016), İcra ve İflas Hukuku; Ders Kitabı, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Narter R. (1995), "6183 Sayılı Kanuna Göre Ödeme Emrine Karşı Açılan Davalarda Dava Nedenleri ", Vergi Sorunları Dergisi, 84, 103-115.
- Oktar A. (2019), Vergi Hukuku, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Öncel M., Kumrulu A. ve Çağan N. (2017), Vergi Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öner E. (2013), Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özkan Y. (2004), İcra İflas Hukukunda İtirazın İptali Davası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pekcanitez H., Atalay O., Özekes M. (2012), Medeni Usul Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Pekcanitez H., Atalay O., Özkan M.S. ve Özekes M. (2013), İcra ve İflas Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Pekcanitez H., Atalay O., Özkan M.S. ve Özekes M. (2020), İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Postacioğlu İ. ve Altay S. (2010), İcra Hukuku Esasları, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Sakal M. ve Alpaslan M. (2009), "Ödeme Emrine Karşı Dava Açılması ve Haksız Çıkma Zammı", Yaklaşım Dergisi, 17 (197), 235-241.
- Şenyüz D., Yüce M. ve Gerçek A. (2018), Vergi Hukuku; Genel Hükümler, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Üstündağ S. (2004), İcra Hukukunun Esasları, İstanbul.
- Yıldırım K. ve Yıldırım N. D. (2009), İcra Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yüce M. (2017), Vergi Yargılama Hukuku, Bursa: Ekin Yayınevi.

Kanunlar

- AATUHK: 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
- BİMK: 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun
- HMK: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
- İİK: 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu
- İYUK: 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu
- TBK: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
- VUK: 213 sayılı Vergi Usul Kanunu

Enes Burak ERGÜNEY* Rabia MANİSA** Ahmet Burak DEMİR*** Rümeysa MANİSA****

* Uluslararası Ticaret ve Gümrük İşletme Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı, enesburakergney@gmail.com

** Uluslararası Ticaret ve Gümrük İşletme Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı, rabiamanisa@outlook.com

*** Uluslararası Ticaret ve Gümrük İşletme Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı, burakdemir@mit.tc

**** Uluslararası Ticaret ve Gümrük İşletme Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı, rumeysa.manisa@outlook.com

Covid-19 Pandemisine Yönelik Devlet Müdahalelerinin BİST Sektör Endeksleriyle İlişkisi*****

Özet

Bu çalışmada, Covid-19 pandemisinin Türkiye'deki etkilerini engellemeye veya indirgemeye yönelik alınan devlet müdahalelerinin, iş sektörleriyle arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de Covid-19 pandemisine karşı alınan önlem, kısıtlama ve politikaları kapsayan OxCGRT endekslerinin seçili 21 Borsa İstanbul (BİST) sektör endeksine nedensellik ilişkisi incelenmiştir. 07.04.2020-30.12.2020 dönemleri arasında günlük veriler kullanılarak yapılan Toda Yamamoto nedensellik analizi ile yapılan ikili testler sonucunda değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma sonucunda, OxCGRT endekslerinin daha çok hizmete dayalı ve sermaye yoğun sektör endeksleri ile nedensellik ilişkisi içerisinde olduğu, imalata dayalı sektörler ile anlamlı bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Devlet Müdahaleleri, BİST Sektör Endeksi, OxCGRT.

JEL Sınıflama Kodları: C3, E44, H5, I10

Impact of State Interventions Towards Covid-19 Pandemic on BİST Sector Indices

Abstract

In this study, the sectoral effects of government interventions to prevent or reduce the effects of the Covid-19 pandemic in Turkey have been investigated. In this context, the causality effect of the OxCGRT indices covering the measures, restrictions and policies taken against the Covid-19 pandemic in Turkey on the selected 21 Borsa İstanbul(BİST) sector index was examined. As a result of binary tests performed with Toda Yamamoto causality analysis using daily data between 07.04.2020-30.12.2020, it was observed that there were statistically significant relationships between variables. As a result of the study, it has been observed that OxCGRT indices are in a causality relationship with service-based and capital-intensive industry indexes, but not with manufacturing-based industries.

Keywords: Covid-19, Government Response, BİST Sector Index, OxCGRT.

JEL Codes: C3, E44, H5, I10

***** Bu çalışmanın özeti 1.Uluslararası Gümrük ve Ticaret Kongresi'nde sunulmuştur.

Giriş

Dünya tarihinde insanlık çiçek hastalığı, İspanyol gribi, kolera ve veba gibi birçok salgın hastalıklarla karşı karşıya gelmiştir. Bu salgın hastalıkların sonuncusu olan Covid-19, Aralık 2019 tarihinde ilk kez Çin’de ortaya çıkarak kısa sürede bütün dünyayı sarmış ve küresel ölçekte bir risk ortamı oluşturmuştur. 15 Şubat 2021 itibariyle dünya çapında kayıt altına alınan vaka sayısı 108.579.352, ölü sayısı ise 2.396.408 olarak gerçekleşmiştir (WHO, 25 Şubat 2021).

Covid-19 pandemisi insanların yaşamlarında birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Birleşmiş Milletler’e bağlı Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) raporuna göre salgın nedeniyle kamu ve sosyal hayata getirilen kısıtlamalar 2020 yılında küresel toplam iş saati süresinde yüzde 8,8’lik bir azalmaya neden olmuştur. Örgüt bunun, 114 milyon kayıtlı işsiz dahil toplam 255 milyon tam zamanlı işin kaybı anlamına geldiğini ve işsizliğin küresel olarak yüzde 1,1 ya da 33 milyon kişi artarak 220 milyona çıktığını belirtmiştir. (ILO, 25 Ocak 2021) Bu ifadeler pandeminin sosyo-ekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Dünya genelinde birçok ülkenin Covid-19 pandemisinin yayılımını önlemek, sağlık sistemlerini kontrol altında tutmak ve toplum sağlığını korumak için aldığı çeşitli önlem ve tedbirlerin; ülkelerin ticari faaliyetleri üzerinde etkili olduğu, bunun getirisi olarak da söz konusu sosyo-ekonomik etkilerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Dünya genelinde birçok hükümet tarafından Covid-19 pandemisine karşı önlemler, Oxford Üniversitesi projesi kapsamında Hale vd. (2020) tarafından Oxford Covid-19 Devlet Müdahale İzleyicisi (OxCGRT) başlığı altında incelenmiş; yapılan çalışma ile önlem ve politikaların farklı boyutlarını ele alan endeksler geliştirilmiştir. Oxford Covid-19 Devlet Müdahale İzleyicisi (OxCGRT) ülkelerin kısıtlama ve kapanma politikalarını temel alan bir Sıklık endeksinden, ülkelerin sağlık politikalarını temel alan bir Sağlık Sistemi endeksinden, ülkelerin ekonomik teşvik ve destek politikalarını temel alan bir Ekonomik Tepki endeksinden ve bu endekslerinin tümünü kapsayan bir Hükümet Tepkisi endeksinden oluşmaktadır. Tablo 1’de endeksler ve kapsadıkları boyutları detaylı belirtilmektedir.

Tablo 1. Oxford Covid-19 Devlet Müdahale İzleyicisi

Kimlik	Boyut	Endeksler			
		Sıklık	Sağlık Sistemleri	Ekonomik Tepki	Hükümet Tepkisi
C1	Okul kapanışı	✓	✓		✓
C2	İşyerlerinin kapanışı	✓	✓		✓
C3	Genel etkinliklerin iptali	✓	✓		✓
C4	Toplanma boyutu ile ilgili kısıtlamalar	✓	✓		✓
C5	Toplu taşımanın kapanışı	✓	✓		✓
C6	Sokağa çıkma kısıtlamaları	✓	✓		✓
C7	Şehirlerarası seyahat kısıtlamaları	✓	✓		✓
C8	Uluslararası seyahat kısıtlamaları	✓	✓		✓
Ekonomik Tepki					
E1	Gelir desteği			✓	✓
E2	Haneler için borç/kira yardımı			✓	✓
Sağlık Sistemleri					
H1	Kamu bilgilendirme kampanyaları	✓	✓		✓
H2	Test politikası		✓		✓
H3	Filyasyon		✓		✓
H4	Yüz kaplamaları		✓		✓
H5	Aşılama politikası		✓		✓

Kaynak: (Hale vd. 2020)

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Covid-19 pandemisinin etkilerini engellemeye veya indirmeye yönelik uygulanan politika, kısıtlama ve önlemler ile iş sektörleri arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktır. Amaç doğrultusunda 2. bölümde konuya ilişkin literatür özetlenmiş, 3. bölümde ise metodolojiye yer verilmiştir.

1. Literatür

Literatürde yapılan incelemelerde Covid-19 pandemisine karşı alınan önlemler ve sektörler arasındaki ilişkiye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Covid-19 pandemisinin sektörel etkileri üzerine yapılan çalışmaların genel olarak günlük vaka ve ölüm sayıları ile incelendiği, bu kapsamda elde edilen genel bulguların ise Covid-19 pandemisinin sektörler üzerinde kısa dönemde negatif bir etki yaratırken, uzun dönemde pozitif bir etki yarattığı yönündedir. Ayrıca Covid-19 pandemisine karşı alınan önlemlerin önde gelen küresel finansal piyasalar üzerine etkisinin araştırıldığı çalışmalarda genel bulgulara göre, koronavirüse karşı alınan önlemlerin finansal piyasalar üzerinde çeşitli etkilerinin olduğu gözlemlenmektedir.

Contuk (Yıldız Contuk, 2021) yaptığı çalışmada, Covid-19 salgınının Borsa üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada 11 Mart-16 Haziran 2020 tarihleri arası günlük veriler BİST toplam işlem hacmi ve günlük doğrulanmış Covid-19 pozitif vaka sayıları ile ARDL sınır testi yöntemi ile Covid-19’un yayılmasının işlem hacmi üzerindeki kısa ve uzun vadeli ekonomik etkileri analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Covid-19’un Borsayı kısa vadede negatif etkilediği uzun vadede ise pozitif olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Kılıç (2020) çalışmasında, Borsa İstanbul Covid-19 etkisini incelemiştir. Çalışmada Borsa İstanbul Sektör endekslerine (XUSIN, XGIDA, XTEKS, XKAGT, XKMYA, XTAST, XMANA, XMESY, XUHZ, XELKT, XULAS, XTRZM, XTRCRT, XUMAL, XBANK, XSGRT, XFINK) ait 02.01.2018-30.04.2020 tarihleri arasında günlük kapanış

verileri olay etüdü yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analiz sonuçlarında en fazla düşüş turizm ve tekstil sektörlerinde görülmüştür. Marketlere ve gıda sektörüne olan talebin artması ile ticaret sektöründe pozitif etkiler gözlemlenmiştir.

Korkut vd.(Korkut, Eker, Zeren ve Altunışık, 2020) çalışmasında, Covid-19’dan en fazla etkilenen sektörlerden biri olan turizm üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu durum ile beraber 11 Mart 2020- 2 Temmuz 2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak Covid-19 günlük vaka ve günlük ölüm sayılarının Borsa İstanbul Turizm Endeksi (AYCES, AVTUR, MAALT, MARTI, PKENT, TEKUT, ULAS, UTPYA) üzerindeki etkisi, ARDL sınır testi aracılığı ile incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Covid-19 pandemisinin ilk çıktığı sıralarda turizm endeksini negatif olarak etkilemiş olduğunu, ama normalleşme sürecine geçildiği zaman negatif etkilerin ortadan kalktığını ve pozitive döndüğünü tespit etmişlerdir.

Ölmez ve Ekinci (ÖLMEZ ve EKİNCİ, 2020) çalışmalarında, Covid-19 pandemisinin ilk görüldüğü günü başlangıç kabul ederek BİST100 üzerinde nasıl bir etkiye yol açtığını incelemiştir. Çalışmada 6 Ocak 2020 tarihinden 24 Temmuz 2020 tarihine kadar BİST100 endeksinin kapanış verileri olay çalışması ve zaman serisi GARCH yöntemleri olmak üzere iki farklı analiz kullanılmıştır. Sonuç olarak beklenmedik bir durum ve belirsiz olaylar ile karşılaşılması halinde piyasaların hızlı bir şekilde tepki verdiği görülmüştür.

Özdemir (2020) çalışmasında, Covid-19 pandemisinin BİST sektör endekslerine etkisini incelemiştir. Çalışmada 12 Mart 2020’den 31 Ağustos 2020’ye kadar olan döneme ait günlük veriler, Covid-19 vaka ve vefat sayıları ile sektör endeksleri arasındaki ilişki; nedensellik ilişkisi, Hatemi-J asimetric nedensellik testi ile tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, Covid-19 pandemisinin dünya borsalarındaki olumsuz etkileri Borsa İstanbul’da da görülmüştür. BİST sektör endekslerinin çoğu Covid-19’dan olumsuz etkilenirken, bu durumdan olumlu etkilenen sektörler de görülmüştür.

Tayar vd. (TAYAR, GÜMÜŞTEKİN, DAYAN ve MANDİ, 2020) yaptıkları çalışmada, Covid-19 pandemisinin Türkiye'deki sektörler üzerine etkilerini incelemiştir. Bu kapsamda 17 Mart 2020-28 Nisan 2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; vaka sayılarındaki değişim oranı ile seçili BİST sektör endeksleri (XELKT, XGIDA, XTCRT, XTEKS, XTRZM, XUHIZ, XULAS, XUMAL, XUSIN, XUTEK) arasındaki ilişkiyi incelemek için Basit Lineer Regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, Covid-19 salgınından elektrik, ulaştırma, mali, sinai ve teknoloji sektörlerinin ekonomik bakımdan anlamlı etkilere maruz kaldığı; ticaret sektörü hariç, diğer sektörlerin ekonomik olarak salgından olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan (ÖZCAN, 2021) çalışmasında, Covid-19 pandemisi ile ilgili istatistiklerin BİST Finansallar sektör endeksinin değeri, getirisi ve hacim verisi ile ilişkisini incelemiştir. Çalışmada 25 Ağustos 2019-20 Eylül 2020'ye kadar haftalık zaman serisi verilerini ve BİST Finansallar sektör endeksine ilişkin değişkenleri ele almışlardır. Bu değişkenler endeksin değeri, getirisi ve hacmidir. Çoklu regresyon modeli ile bu değişkenler bağımlı alınarak diğer hastalık istatistikleri ve VIX korku endeksi ile ilişkilendirmişlerdir. Sonuç olarak, finansallar sektör endeksinin hacmi üzerine anlamlı bulgular olmasına dayanılarak dünya çapında meydana gelen vaka sayısı istatistiklere az miktarda etkiye yol açarken Türkiye'deki ölüm sayılarının endeks hacmi üzerine daha güçlü etki yaptığı görülmüştür. Aynı durumda, VIX korku endeksi de endeks hacmi üzerine diğer değişkenlere oranla ters yönlü bir etki oluşturduğu belirtilmiştir.

Zaremba vd. (Zaremba, Kizys, Aharon ve Demir, 2020) yaptıkları çalışmada; koronavirüsün yayılımını önlemek için alınan hükümet müdahalelerinin borsa oynaklığı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda, 01.01.2020 – 03.04.2020 tarihleri arasındaki günlük veriler kullanılarak; Sıklık endeksi (SI) ve OxCGRT

endeksinin 67 ülkenin borsa oynaklığı üzerindeki etkisini incelemek için havuzlanmış regresyon modeli kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, devlet müdahalelerinin uluslararası hisse senedi piyasalarındaki oynaklığı, önemli ölçüde ve güçlü bir şekilde artırdığı gözlemlenmiştir. Bu etkideki en büyük faktörlerin ise koronavirüse karşı düzenlenen bilgilendirme kampanyaları ve halka açık etkinliklerin iptali olduğu belirtilmiştir.

Bickley vd. (Bickley, Brumpton, Chan, Colthurst ve Torgler, 2020) çalışmalarında, koronavirüs ve koronavirüse karşı alınan önlemlerin, borsalar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda 01.01.2020 – 16.06.2020 tarihleri arasındaki günlük veriler kullanılarak OxCGRT endeksinin alt bileşenlerinden evde kalma politikaları, Google nüfus hareketliliği, koronavirüs ölüm ve doğrulanmış vaka sayılarının, 28 ülkenin önde gelen borsalarının günlük işlem değerleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Multifraktal Detrended Dalgalanma Analizi (MFDFA) ile yapılan incelemenin sonucunda, evde kalma politikalarının, borsalarda volatiliteye sebep olduğu gözlemlenmiştir.

Alexakis vd. (Alexakis, Eleftheriou ve Patsoulis, 2021) çalışmalarında, koronavirüs ve koronavirüse karşı alınan önlemlerin, borsalar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda 02.01.2020 – 08.04.2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; OxCGRT endeksi ve vaka oranlarının, 45 büyük borsa endeksinin günlük getirileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Dinamik Mekansal Durbin Modeli (DSDM) ile yapılan analiz sonucunda borsa getirileri ile OxCGRT endeksinin alt bileşenlerinden evde kalma politikalarının olumsuz yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Ashraf (Ashraf, 2020) çalışmasında, koronavirüs ve koronavirüse karşı alınan önlemlerin, borsa getirileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu kapsamda 22.01.2020 – 17.04.2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; OxCGRT endeksi ve vaka oranlarının, 77 ülkenin günlük borsa getirileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Panel

regresyon modeli ile yapılan analiz sonucunda, sosyal mesafe politikalarının borsa getirilerinde doğrudan olumsuz etkiye neden olduğu; yeni vaka oranlarındaki azalmanın ise dolaylı bir olumlu etkiye neden olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca kısıtlama, sağlık politikaları ve gelir destek paketlerinin, hisse senedi getirileri üzerinde doğrudan olumlu etkisi olduğu saptanmıştır.

Baig vd. (Baig, Butt, Haroon ve Rizvi, 2020) yaptıkları çalışmada, koronavirüs ve koronavirüse karşı alınan önlemlerin ABD borsasındaki etkilerini incelemiştir. Bu kapsamda 13.01.2020 – 17.04.2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; USDWT (ABD mobilite eğilimleri raporu), SI (Sıkılık endeksi), ABD'nin koronavirüs vaka ve ölüm sayıları, GSENT (koronavirüs dünya çapında duyarlılık endeksi) ile GTREND ("koronavirüs ölümleri" kelimesi aramasına dayanan Google trend verileri) değişkenlerinin; S&P 500 endeksinin bileşenleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. OLS regresyon modeliyle yapılan analiz sonucunda, kısıtlama ve evde kalma politikalarının piyasalarda istikrarsızlığa neden olduğu gözlemlenmiştir.

İbrahim vd. (İbrahim, Kamaludin ve Sundarasan, 2020) çalışmalarında, Asya-Pasifik bölgesindeki 11 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin koronavirüse karşı aldığı önlemlerin, borsa volatilitelerine etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda 15.02.2020 – 30.05.2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; OxCGRT endeksinin, seçili ülkelerin en kapsamlı borsa endekslerindeki volatilitesine etkisi incelenmiştir. Sürekli dalgacık dönüşümü (CWT) analizi ile GJR-GARCH modeliyle yapılan analizi sonucunda, borsa volatilitelerinin koronavirüse karşı alınan politikalardan etkilendiği saptanmıştır. Örnek ülkelerin çoğunda, hükümet önlemlerinin yerel hisse senedi piyasalarındaki piyasa volatilitesini önemli ölçüde azalttığı gözlemlenmiştir.

Kizys vd. (Kizys, Tzouvanas ve Donadelli, 2021) yaptıkları çalışmada, koronavirüs pandemisine hükümetin tepkisinin, uluslararası

borsalarda yatırımcı gütme davranışını hafifletip hafifletemeyeceğini araştırmışlardır. Bu kapsamda 01.01.2020 – 31.03.2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; OxCGRT ve Sıkılık (SI) endekslerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilere ait 72 borsa endeksine etkisini incelenmiştir. Panel veri yöntemiyle yapılan analiz sonucunda, devlet politikalarının çok boyutlu belirsizliği azaltarak yatırımcıların sürü davranışını hafiflettiği saptanmıştır.

Zaremba vd. (Zaremba, Aharon, Demir, Kizys ve Zawacka, 2021) yaptıkları çalışmada, koronavirüse karşı devlet politikalarının küresel borsa likiditesi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda 01.01.2020 – 03.04.2020 tarihleri arasında günlük veriler kullanılarak; koronavirüs vaka ve ölüm sayıları ile OxCGRT endeksinin, 49 ülke hisse senedi piyasasına etkisi incelenmiştir. Panel regresyon modeli ile yapılan analiz sonucunda, politikaların etkisinin sınırlı olduğu, gelişmiş hisse senedi piyasalarında likiditeyi bozmadığı saptanmıştır. Ayrıca işyeri ve okul kapanışları, gelişmekte olan piyasalardaki likiditeyi bozarken koronavirüs ile ilgili bilgilendirme kampanyalarının ticaret faaliyetlerini kolaylaştırdığı gözlemlenmiştir.

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de Covid-19 pandemisinin etkilerini engellemeye veya indirgemeye yönelik uygulanan politika, kısıtlama ve önlemler ve iş sektörleri arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktır. Amaç doğrultusunda Hale vd. (Hale ve diğerleri, 2020) tarafından oluşturulan OxCGRT (Oxford Covid-19 Devlet Müdahalesi Takibi) endekslerinin; BİST'de işlem gören 21 sektör endeksi ile çift yönlü nedensellik ilişkisi incelenmiştir. OxCGRT; ülkelerin kısıtlama ve kapanma politikalarını temel alan bir Sıkılık endeksinden, ülkelerin sağlık politikalarını temel alan bir Sağlık sistemi endeksinden, ülkelerin ekonomik teşvik ve destek politikalarını temel alan bir Ekonomik Tepki endeksinden ve bu

endekslerinin tümünü kapsayan bir Hükümet Tepkisi endeksinden oluşmaktadır. Söz konusu değişkenlerin arasındaki ilişkiyi incelemek için; yapısal kırılmaları ve trendi dikkate alan Zivot-Andrews (Zivot ve Andrews, 1992) birim kök testi ile serilerin durağanlık analizi gerçekleştirilmiştir. Farklı seviyelerde durağan hale gelen seriler için optimal gecikme uzunluğunu test eden Schwarz (Schwarz, 1978) Bilgi Kriteri dikkate alınarak seriler arasında herhangi bir nedenselliğin varlığı ve nedensellik var ise yönünün tespit edilebilmesi için Toda-Yamamoto (Toda ve Yamamoto, 1995) nedensellik analizi kullanılmıştır.

2.2. Veri Seti

Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 2’de belirtilmiş. Söz konusu değişkenler 07.04.2020-30.12.2020 dönemi aralığında günlük verilerden oluşmaktadır. Söz konusu dönemin başlangıç tarihi, Türkiye’de ilk sokağa çıkma kısıtlamasının başladığı 11.04.2020 tarihinin hemen öncesine tekabül etmektedir.

Tablo 2. Veri Seti

Değişken	Değişken Açıklaması	Dönem	Kaynak
XBANK	BİST Banka Endeksi	07.04.2020-30.12.2020	tr.investing.com
XMANA	BİST Basit Metaller Endeksi		
XELKT	BİST Elektrik Endeksi		
XUMAL	BİST Finansallar Endeksi		
XGMYO	BİST GMYO Endeksi		
XUHİZ	BİST Hizmet Endeksi		
XHOLD	BİST Holding ve Yatırımlar Endeksi		
XKMYA	BİST Kimyasal, Petrol, Plastik Endeksi		
XFİNK	BİST Leasing ve Faktoring Endeksi		
XTAST	BİST Metal Harici Mineral Ürünler Endeksi		
XMESY	BİST Metal Ürünleri ve Makineler Endeksi	07.04.2020-30.12.2020	tr.investing.com
XKAGT	BİST Odun, Kâğıt ve Baskı Endeksi		
XSGRT	BİST Sigorta Endeksi		
XUSİN	BİST Sanayi Endeksi		
XSPOR	BİST Spor Endeksi		
XUTEK	BİST Teknoloji Endeksi		
XTEKS	BİST Tekstil, Deri Endeksi		
XTCRT	BİST Toptan Satış, Perakende Ticaret Endeksi		
XTRZM	BİST Turizm Endeksi		
XULAS	BİST Ulaştırma Endeksi		
XGİDA	BİST Yiyecek ve İçecek Endeksi		
SIKILIK	Oxford Covid-19 Devlet Müdahalesi Takibi Sıklık Endeksi	07.04.2020-30.12.2020	bsg.ox.ac.uk
SAĞLIK	Oxford Covid-19 Devlet Müdahalesi Takibi Sağlık Sistemi Endeksi		
EKONOMİK TEPKİ	Oxford Covid-19 Devlet Müdahalesi Takibi Ekonomik Tepki Endeksi		
HÜKÜMET TEPKİSİ	Oxford Covid-19 Devlet Müdahalesi Hükümet Tepkisi Endeksi		

2.3. Zivot-Andrews Birim Kök Testi

Zivot ve Andrews (1992) çalışmalarında, Perron (Phillips ve Perron, 1988)'un geliştirdiği serilerdeki kırılma noktasının dışsal olarak belirlenmesi varsayımını rasyonaliten uzak olduğunu belirterek buna karşılık yeni bir birim kök testi ortaya koymuşlardır. Geliştirdikleri Zivot-Andrews (ZA) birim kök testi alternatif hipotez altında serilerin yapısındaki belirli kırılma noktalarını hem düzeyde hem de trendde dikkate almaktadır. Zivot-Andrews (ZA) durağanlık testi 3 modelden oluşmaktadır. Bu modeller; düzeyde tek kırılmaya izin veren Model A, eğimde tek kırılmaya izin veren Model B ve hem eğimde hem de düzeyde tek kırılmaya izin veren Model C'den oluşmaktadır. Söz konusu modellerin denklemleri şu şekildedir;

$$\text{Model A: } Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\text{Model B: } Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\text{Model C: } Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Modelde verilen DU değişkeni düzeyde, DT değişkeni trendde kırılmayı ifade eden kukla değişkenlerdir.

$$DU(\lambda) = \begin{cases} 1, & t > T_B \\ 0, & t \leq T_B \end{cases} \quad DT(\lambda) = \begin{cases} t - T\lambda, & t > T\lambda \\ 0, & t \leq T\lambda \end{cases}$$

Modellerdeki, $t=1,2,\dots,T$ zamanı, T_B kırılma tarihini ifade etmek üzere, $\lambda = T_B / T$ kırılma noktasını vermektedir.

Öncelikle her bir seri için, $j = 2 / T$ ve $j = (T - 1) / T$ aralığında yer alan $\lambda = T_B / T$ kırılma noktası ile (1), (2) ve (3) denklemleri en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmektedir. Kırılma tarihi, en küçük t istatistiğinin olduğu tarih olarak seçilir (Zivot ve Andrews, 1992: 255) Seçilen t istatistiği, Zivot ve Andrews (1992) tarafından belirlenen kritik değerden küçükse serilerde birim kökün varlığını ifade eden temel hipotez kabul edilmektedir.

2.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

Toda ve Yamamoto (1995) çalışmalarında, Engle-Granger nedensellik testinin eksik yönlerini ele almış ve eksikleri gidermeye yönelik Toda-Yamamoto testini geliştirmişlerdir. Toda-Yamamoto testi ile farklı seviyelerde durağanlaşan ve aralarında eş bütünleşme olmayan zaman serilerinin arasındaki nedensellik ilişkisini inceleme imkânı sağlanmıştır. Granger nedensellik testlerinde kullanılan VAR modelinin tahmini gerçekleştirilerek gecikme uzunluğunun belirlenmesine dayanmaktadır (Toda ve Yamamoto, 1995). Toda-Yamamoto (1995)'nin geliştirdiği VAR modelinin denklemleri aşağıdaki gibidir (Aksoy, Teker, Mazak ve Kocabıyık, 2020).

$$y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \alpha_{2i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} x_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \beta_{2i} x_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (4)$$

$$x_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \gamma_{1i} x_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \gamma_{2i} x_{t-i} + \sum_{i=1}^k \delta_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \delta_{2i} y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (5)$$

Denklem (4) ve (5)'de kurgulanan VAR modelinde k maksimum gecikme uzunluğunu, dmax maksimum bütünleşme seviyesini belirtmektedir. Kurgulanan denklemlerde X değişkeninden Y değişkenine doğru nedensellik ilişkisi $\beta_{1x} = 0$ ve Y değişkeninden X değişkenine doğru nedensellik ilişkisi $\delta_{1x} = 0$ geçerlilik hipotezleri wald testi ile test edilmektedir.

Bu çalışmada veri setini oluşturan değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya çıkartmak için Toda-Yamamoto analizi kullanılmış ve hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmuştur.

H_0 : X değişkeninden Y değişkenine Granger nedensellik yoktur.

H_1 : X değişkeninden Y değişkenine Granger nedensellik vardır.

2.5. Bulgular

2.5.1. Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmada durağanlık tespiti için Zivot-Andrews (ZA) birim kök testi kullanılmış ve trend ve kırılmalar bulunan serilerin olmasından dolayı C modeli uygun model olarak belirlenmiştir. Düzey değerlerinde durağan hale gelmeyen serilerin birinci farkları ile ZA birim kök testi tekrar edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo 3.Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Düzyey	Düzeyin Kırılma Tarihi	Kritik Değer*	1. Fark	1.Farkın Kırılma Tarihi	Kritik Değer*
	Test İstatistiği			Test İstatistiği		
XBANK	-4.19	09.11.2020	-5.08	-6.29*	07.04.2020	-5.08
XMANA	-4.67	26.10.2020	-5.08	-14.83*	30.10.2020	-5.08
XELKT	-4.38	28.07.2020	-5.08	-13.69*	08.07.2020	-5.08
XUMAL	-4.58	28.07.2020	-5.08	-13.77*	02.11.2020	-5.08
XGMYO	-4.66	04.08.2020	-5.08	-12.96*	08.07.2020	-5.08
XUHİZ	-5.28*	28.01.2020	-5.08	-	-	-5.08
XHOLD	-4.69	28.07.2020	-5.08	-14.62*	02.11.2020	-5.08
XKMYA	-4.38	26.10.2020	-5.08	-15.09*	03.11.2020	-5.08
XFİNK	-4.78	04.08.2020	-5.08	-9.67*	22.10.2020	-5.08
XTAST	-4.55	28.07.2020	-5.08	-14.23*	08.07.2020	-5.08
XMESY	-4.29	04.08.2020	-5.08	-9.35*	04.08.2020	-5.08
XKAGT	-3.96	04.08.2020	-5.08	-9.23*	27.10.2020	-5.08
XSGRT	-4.72	30.07.2020	-5.08	-14.63*	23.10.2020	-5.08
XUSİN	-4.31	28.07.2020	-5.08	-14.67*	02.11.2020	-5.08
XSPOR	-4.83	26.08.2020	-5.08	-11.01*	10.09.2020	-5.08
XUTEK	-4.76	26.10.2020	-5.08	-6.74*	23.10.2020	-5.08
XTEKS	-4.58	28.07.2020	-5.08	-14.59*	02.11.2020	-5.08
XTCRT	-5.58*	28.07.2020	-5.08	-	-	-5.08
XTRZM	-5.66*	04.08.2020	-5.08	-	-	-5.08
XULAS	-4.11	09.11.2020	-5.08	-7.03*	02.11.2020	-5.08
XGİDA	-4.41	22.09.2020	-5.08	-11.68*	19.10.2020	-5.08
SIKILIK	-5.84*	09.09.2020	-5.08	-	-	-5.08
SAĞLIK	-5.43*	09.09.2020	-5.08	-	-	-5.08
EKONOMİK TEPKİ	-10.87*	01.06.2020	-5.08	-	-	-5.08
HÜKÜMET TEPKİSİ	-5.25*	09.09.2020	-5.08	-	-	-5.08

*: %5 seviyesinde anlamlıdır.

2.5.2. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Borsa İstanbul sektör endeksleri ve OxCGRTE endeksleri arasında muhtemel bir nedensellik ilişkisinin varlığını tespit edebilmek için değişkenler arasında ikili testler şeklinde Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulanmıştır. Serilerin Schwarz Bilgi Kriteri (SC)'ne göre belirlenen maksimum gecikme uzunluğu (k) ve Zivot-Andrews (ZA) birim kök testine göre belirlenen maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) ile belirtilmiş; k gecikmeli değerlere Wald istatistiği uygulanarak nedensellik ilişkisinin varlığı sınanmıştır.

Sıklık endeksi ve sektör endeksleri arasında uygulanan Toda-Yamamoto analizinin sonuçları Tablo 4'te belirtilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Sıklık endeksinden XSPOR endeksine %1; XFİNK, XHOLD, XUTEK endekslerine %5; XGMYO endeksine %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Sıklık Endeksi ve BİST Sektör Endeksleri Toda-Yamamoto Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Dmax	K	Ki-kare Test İstatistiği	Ki-kare Probability Değeri	İlişki ve Yönü
XBANK	SIKILIK	1	1	1.09	0.57	YOK
XMANA		1	1	1.31	0.51	YOK
XELKT		1	1	3.37	0.18	YOK
XUMAL		1	1	3.76	0.15	YOK
XGMYO		1	1	4.71	0.09***	SIKILIK→XGMYO
XUHİZ		0	1	4.22	0.12	YOK
XHOLD		1	1	6.39	0.04**	SIKILIK→XHOLD
XKMYA		1	1	0.88	0.64	YOK
XFİNK		1	1	7.72	0.02**	SIKILIK→XFİNK
XTAST		1	1	2.69	0.25	YOK
XMESY		1	1	0.89	0.63	YOK
XKAGT		1	1	2.07	0.35	YOK
XSGRT		1	1	3.76	0.15	YOK
XUSİN		1	1	2.33	0.31	YOK
XSPOR		1	1	12.56	0.00*	SIKILIK→XSPOR
XUTEK		1	1	8.65	0.01**	SIKILIK→XUTEK
XTEKS		1	1	4.09	0.12	YOK
XTCRT		0	1	1.25	0.53	YOK
XTRZM		0	1	2.12	0.34	YOK
XULAS		1	1	1.79	0.40	YOK
XGİDA	1	1	0.96	0.61	YOK	

*: %1 düzeyinde anlamlılığı, **: %5 düzeyinde anlamlılığı, ***: %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Sağlık sistemi endeksi ve sektör endeksleri arasında uygulanan Toda-Yamamoto analizinin sonuçları Tablo 5'te belirtilmiştir. Elde edilen bulgular Sağlık sistemi endeksinden XSPOR endeksine %1; XHOLD, XUHİZ ve XUTEK endeksine %5; XFİNK, XGMYO ve XUMAL endekslerine %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte XKMYA endeksinden Sağlık Sistemi endeksine %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 5. Sağlık Sistemi Endeksi ve BİST Sektör Endeksleri Toda-Yamamoto Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Dmax	K	Ki-kare Test İstatistiği	Ki-kare Probability Değeri	İlişki ve Yönü
XBANK	SAĞLIK	1	1	2.84	0.24	YOK
XMANA		1	1	0.77	0.67	YOK
XELKT		1	1	3.55	0.16	YOK
XUMAL		1	1	4.87	0.08***	SAĞLIK→XUMAL
XGMYO		1	1	4.65	0.09***	SAĞLIK→XGMYO
XUHIZ		0	1	6.15	0.04**	SAĞLIK→XUHIZ
XHOLD		1	1	6.62	0.03**	SAĞLIK→XHOLD
XKMYA		1	1	4.76	0.09***	XKMYA→SAĞLIK
XFINK		1	1	5.36	0.06***	SAĞLIK→XFINK
XTAST		1	1	3.55	0.16	YOK
XMESY		1	1	1.95	0.37	YOK
XKAGT		1	1	2.68	0.26	YOK
XSGRT		1	1	3.21	0.20	YOK
XUSİN		1	1	3.29	0.19	YOK
XSPOR		1	1	11.38	0.00*	SAĞLIK→XSPOR
XUTEK		1	1	8.40	0.01**	SAĞLIK→XUTEK
XTEKS		1	1	3.17	0.20	YOK
XTCRT		0	1	2.55	0.27	YOK
XTRZM		0	1	4.00	0.13	YOK
XULAS		1	1	1.45	0.48	YOK
XGİDA	1	1	0.78	0.67	YOK	

*: %1 düzeyinde anlamlılığı, **: %5 düzeyinde anlamlılığı, ***: %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Ekonomik Tepki endeksi ve BİST sektör endeksleri arasında uygulanan Toda-Yamamoto analizinin sonuçları Tablo 6'da belirtilmiştir. Elde edilen bulgulara göre söz konusu değişkenler arasında herhangi bir anlamlı nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Tablo 6. Ekonomik Tepki Endeksi ve BİST Sektör Endeksleri Toda-Yamamoto Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Dmax	K	Ki-kare Test İstatistiği	Ki-kare Probability Değeri	İlişki ve Yönü
XBANK	EKONOMİK TEPKİ	1	1	0.31	0.85	YOK
XMANA		1	1	0.74	0.68	YOK
XELKT		1	1	0.16	0.91	YOK
XUMAL		1	1	1.20	0.54	YOK
XGMYO		1	1	0.70	0.70	YOK
XUHİZ		0	1	0.00	0.99	YOK
XHOLD		1	1	5.46	0.11	YOK
XKMYA		1	1	0.39	0.82	YOK
XFİNK		1	1	1.70	0.42	YOK
XTAST		1	1	0.41	0.81	YOK
XMESY		1	1	0.64	0.72	YOK
XKAGT		1	1	0.58	0.74	YOK
XSGRT		1	1	1.55	0.46	YOK
XUSİN		1	1	1.15	0.56	YOK
XSPOR		1	1	0.82	0.66	YOK
XUTEK		1	1	6.31	0.11	YOK
XTEKS		1	1	1.61	0.44	YOK
XTCRT		0	1	2.83	0.24	YOK
XTRZM		0	1	0.18	0.91	YOK
XULAS		1	1	0.41	0.81	YOK
XGİDA	1	1	0.16	0.92	YOK	

*: %1 düzeyinde anlamlılığı, **: %5 düzeyinde anlamlılığı, ***: %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Hükümet Tepkisi endeksi ve BİST sektör endeksleri arasında uygulanan Toda-Yamamoto analizinin sonuçları Tablo 7'de belirtilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Hükümet Tepkisi endeksinden XSPOR endeksine %1; XUHİZ endeksine %5; XFİNK, XTRZM ve XUTEK endekslerine %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Tablo 7. Hükümet Tepkisi Endeksi ve BİST Sektör Endeksleri Toda-Yamamoto Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Dmax	K	Ki-kare Test İstatistiği	Ki-kare Probability Değeri	İlişki ve Yönü
XBANK	HÜKÜMET TEPKİSİ	1	1	2.84	0.24	YOK
XMANA		1	1	0.79	0.67	YOK
XELKT		1	1	3.14	0.20	YOK
XUMAL		1	1	3.97	0.13	YOK
XGMYO		1	1	3.94	0.13	YOK
XUHİZ		0	1	6.94	0.03**	HÜKÜMET TEPKİSİ→XUHİZ
XHOLD		1	1	4.08	0.12	YOK
XKMYA		1	1	2.79	0.24	YOK
XFINK		1	1	5.24	0.07***	HÜKÜMET TEPKİSİ→XFINK
XTAST		1	1	3.17	0.20	YOK
XMESY		1	1	2.07	0.35	YOK
XKAGT		1	1	3.47	0.17	YOK
XSGRT		1	1	2.34	0.30	YOK
XUSİN		1	1	2.93	0.23	YOK
XSPOR		1	1	11.62	0.00*	HÜKÜMET TEPKİSİ→XSPOR
XUTEK		1	1	5.30	0.07***	HÜKÜMET TEPKİSİ→XUTEK
XTEKS		1	1	2.23	0.32	YOK
XTCRT		0	1	3.80	0.14	YOK
XTRZM		0	1	4.99	0.08***	HÜKÜMET TEPKİSİ→XTRZM
XULAS		1	1	0.58	0.76	YOK
XGİDA	1	1	0.58	0.74	YOK	

*: %1 düzeyinde anlamlılığı, **: %5 düzeyinde anlamlılığı, ***: %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Sonuç

Elde edilen bulgular, Sıklık endeksi ve sermaye yoğun sektörler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi olduğunu, Sağlık Sistemi endeksinin ise hem sermaye yoğun sektörler hem de hizmete dayalı sektörler ile nedensellik ilişkisi içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca bileşenlerinde çeşitli ilaç ve medikal şirketlerinin bulunduğu, BİST Kimya Petrol Plastik (XKMYA) endeksinden Sağlık Sistemleri endeksine gözlemlenen anlamlı nedensellik, alınan sağlık politikaları ile düşük düzeyde ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de Covid-19 ‘un etkilerini indirmeye yönelik politikaların bazı istisnalar dışında BİST’de işlem gören hizmete dayalı ve sermaye yoğun sektörlerin endeksleriyle nedensellik ilişkisi olduğu; bununla birlikte imalata dayalı sektörlerin endeksleriyle ilişkisi bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu duruma istisnaların ise hem sektörlerin yapısından hem de BİST’in iç dinamiklerinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Covid-19 pandemisinin etkilerini engellemeye yönelik uygulanan önlemler düzenlenirken en az toplum sağlığı kadar ekonomik etkilerinin de değerlendirilmesi gerektiği; ulaşılan sonuç kapsamında, söz konusu

önlemler düzenlenirken özellikle sermaye yoğun sektörleri ve hizmet sektörüne etkileri üzerinde durulması ve bu sektörler etkilerinin minimize edilmesi elzemdir. Nitekim bu etkilerin azaltılmaması ya da tedbir alınmaması halinde, sektörel etkilerin bir çıktısı olarak sosyo-ekonomik etkiler gözlemlenmesi de muhtemeldir. Bu öngörüler politika yapımcılar, araştırmacılar ve gelecek çalışmalar için tavsiye niteliğindedir.

Kaynaklar/ References

- Dergiler:
- Aksoy, E., Teker, T., Mazak, M. ve Kocabıyık, T. (2020). Kripto Paralar ve Fiyat İlişkileri Üzerine Bir Analiz: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(37), 110-129.
- Alexakis, C., Eleftheriou, K. ve Patsoulis, P. (2021). COVID-19 containment measures and stock market returns: An international spatial econometrics investigation. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 29, 100428. doi:10.1016/j.jbef.2020.100428
- Ashraf, B. N. (2020). Economic Impact of Government Actions to Control COVID-19 Pandemic: Evidence from Financial Markets. *SSRN Electronic Journal*, 1-25. doi:10.2139/ssrn.3628693
- Baig, A. S., Butt, H. A., Haroon, O. ve Rizvi, S. A. R. (2020). Deaths, panic, lockdowns and US equity markets: The case of COVID-19 pandemic. *Finance Research Letters*, 38, 101701. doi:10.1016/j.frl.2020.101701
- Bickley, S. J., Brumpton, M., Chan, H. F., Colthurst, R. ve Torgler, B. (2020). *EconStor: Turbulence in the financial markets: Cross-country differences in market volatility in response to COVID-19 pandemic policies* (No: No. 2020-15). Zürich. <https://www.econstor.eu/handle/10419/225557> adresinden erişildi.
- Hale, T., Angrist, N., Cameron-Blake, E., Hallas, L., Kira, B., Majumdar, S., ... Webster, S. (2020). *Variation in government responses to COVID-19. Blavatnik okulu*. www.bsg.ox.ac.uk/covidtracker adresinden erişildi.
- İbrahim, I., Kamaludin, K. ve Sundarasan, S. (2020). COVID-19, Government Response, and Market Volatility: Evidence from the Asia-Pacific Developed and Developing Markets. *Economies*, 8(4), 105. doi:10.3390/economies8040105
- Kizys, R., Tzouvanas, P. ve Donadelli, M. (2021). From COVID-19 herd immunity to investor herding in international stock markets: The role of government and regulatory restrictions. *International Review of Financial Analysis*, 74, 101663. doi:10.1016/j.irfa.2021.101663
- Kılıç, Y. (2020). Borsa İstanbul'da COVID - 19 (Koronavirüs) Etkisi. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 5(1), 66-77.
- Korkut, Y., Eker, M., Zeren, F. ve Altunışık, R. (2020). Covid-19 Pandemisinin Turizm Üzerindeki Etkileri : Borsa İstanbul Turizm Endeksi Üzerine Bir İnceleme The Impact Of Covid- 19 Pandemic On Tourism : A Study On Borsa İstanbul Tourism Indices. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, (71), 71-86.
- Ölmez, U. ve Ekinci, A. A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Hisse Senedi Piyasasına Etkisi: BIST 100 Örneği. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5, 225-239. doi:10.30784/epfad.811636
- Özcan, M. (2021). COVID 19 Pandemisinin Turizm ve Ulaştırma İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisi Impact of COVID - 19 Pandemic on Financial Performance of Tourism and Transportation Enterprises Abstract. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 145-170. doi:10.26466/opus.879224
- Özdemir, L. (2020). Asymmetric Effects of Covid - 19 Pandemic on Bist. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 546-556.
- Phillips, P. ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346. doi:10.1093/biomet/75.2.335
- Schwarz, G. (1978). Estimating the Dimension of a Model. *The Annals of Statistics*, 6(2), 461-464. doi:10.2307/2958889
- Tayar, T., Gümüştekin, E., Dayan, K. ve Mandi, E. (2020). Covid-19 Krizinin Türkiye'deki Sektörler Üzerinde Etkileri: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 293-320.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250. doi:10.1016/0304-4076(94)01616-8
- Yıldız Contuk, F. (2021). Covid -19'un Borsa İstanbul Üzerindeki Etkisi: Bir ARDL Sınır Testi Modeli. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 852088(89), 101-112. doi:10.25095/mufad.852088
- Zarembo, A., Aharon, D. Y., Demir, E., Kizys, R. ve Zawadka, D. (2021). COVID-19, government policy responses, and stock market liquidity around the world: A note. *Research in International Business and Finance*, 56, 101359. doi:10.1016/j.ribaf.2020.101359
- Zarembo, A., Kizys, R., Aharon, D. Y. ve Demir, E. (2020). Infected Markets: Novel Coronavirus, Government Interventions, and Stock Return Volatility around the Globe. *Finance Research Letters*, 35, 101597. doi:10.1016/j.frl.2020.101597
- Zivot, E. ve Andrews, D. W. K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 270. doi:10.2307/1391541

Mustafa YAVUZ*

* Ticaret Uzmanı

Anonim ve Limited Şirket Genel Kurul Kararlarının İptalinde Etki Kuralı

Özet

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre genel kurul toplantısında hazır bulunsun veya bulunmasın, olumsuz oy kullanmış olsun ya da olmasın; çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ve bu aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süreren anonim ve limited şirket ortakları, ilgili genel kurul kararının iptali için dava açma yetkisine sahiptir. Sayılan aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olma olgusu Türk Ticaret Kanunuyla getirilmiş olup, uygulamada ve öğretide bu olguya 'etki kuralı' denilmektedir. Etki kuralı, ileri sürülen kanuna aykırılığın gerçekleşmemesi halinde iptali istenen genel kurul kararının alınmaması veya genel kurulun farklı bir karar alması durumudur. Etki kuralının, ortakların dava açma hakkını sınırlandıran ve zorlaştıran bir yanı bulunmaktadır. Yüksek Yargının da, etki kuralının tatbikini, karar nisabı bağlamında yapması, ortaklık hakları bakımından uygulamada bazı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. İşte bu çalışmada, anonim ve limited şirket genel kurul kararlarının iptalinde etki kuralı detaylı olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anonim Şirket, Limited Şirket, Genel Kurul, İptal Davası, Etki Kuralı, Kanuna Aykırılık.

JEL Sınıflama Kodları: K22, K29, K40.

The Influence Rule in Cancellation of Joint Stock and Limited Company General Assembly Resolutions

Abstract

According to the Turkish Commercial Code No. 6102, regardless whether they were present or not in the assembly, or cast votes or not, joint stock and limited liability company partners who claim that the call was not made duly; the agenda was not announced as it should have been; persons or representatives not authorised to participate in the general assembly participated in the general assembly and cast votes; they were prevented from participating and voting in the general assembly unlawfully and such violations were effective in passing the general assembly resolutions, has the authority to file a lawsuit for the annulment of the relevant general assembly resolution. The fact that the aforementioned violations are effective in the decision of the general assembly has been introduced with the Turkish Commercial Code, and this phenomenon is called the 'rule of influence' in practice and doctrine. The rule of influence is the situation where the general assembly decision to be annulled cannot be taken or the general assembly takes a different decision if the alleged violation of the law does not occur. The rule of influence has an aspect that limits and complicates the partners' right to sue. The Supreme Court's application of the rule of influence in the context of the decision quorum causes some problems in practice in terms of partnership rights. In this study, the influence rule in the cancellation of the general assembly resolutions of joint stock and limited companies is discussed and evaluated in detail.

Keywords: Joint Stock Company, Limited Company, General Assembly, Suit of Cancellation, Rule of Influence, Illegality.

JEL Codes: K22, K29, K40.

1. Giriş

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na (TTK) göre anonim ve limited şirketlerin kanuni ve zorunlu organları genel kurul ve yönetim organıdır. Genel kurul, bu şirketlerin karar ve irade organı olup, bütün şirket ortakları genel kurulda temsil edilmektedir. Dolayısıyla, genel kurulun aldığı kararlar şirketin iradesini yansıtmaktadır. Ayrıca kanuni istisnalar saklı olmak üzere ortaklar, şirket işlerine ilişkin haklarını genel kurulda kullanmaktadır. Genel kurulda alınan kararlar, şirket organları ile toplantıda hazır bulunmayan veya karara olumsuz oy veren ortaklar da dâhil olmak üzere bütün ortaklar için bağlayıcıdır. Bu doğrultuda genel kurul kararlarının, hem şekil hem de içerik bakımından TTK'da öngörülen usul ve esaslara uygun olarak alınması önem arz etmektedir. Aksi takdirde, bu nitelikteki genel kurul kararlarının iptali veya butlanı gündeme gelmektedir.

TTK'nın 445 ve devamı maddeleri uyarınca genel kurul kararlarının iptalini; şirket ortakları, yönetim organı ve kararların yerine getirilmesi kişisel sorumluluğuna sebep olacaksa yönetim organı üyelerinden her biri isteyebilmektedir. Kanun koyucu, ortaklar açısından iptal davası açma hakkını, 'toplantıda hazır bulunup da karara olumsuz oy veren ve muhalefeti tutanağa geçiren ortaklar' ile 'kanunda sayılan aykırılıklardan birinin varlığını ve bu aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren ortaklar' bakımından ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Bu bağlamda, çağrının usulüne göre yapılmadığı, gündemin gereği gibi ilan edilmediği, yetkisiz kişilerin genel kurula katıldığı ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ileri süren ortaklarca iptal davası açılabilmesi için söz konusu aykırılıkların mevcut olmasının yanında bu aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunun ayrıca ispat edilmesi gerekmektedir. Öğretide ve uygulamada '*etki kuralı*' olarak ifade edilen bu olgu, 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu (ETTK) döneminde

sınırlı bir şekilde uygulanmış, TTK'da ise Yargıtay içtihatları da dikkate alınarak daha kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Ancak, düzenlemenin kapsamının genişletilmesine bağlı olarak hükmün uygulanmasında bazı tereddütler yaşanmaktadır.

Buradan hareketle, Yüksek Yargının kararları da dikkate alınarak, anonim ve limited şirket genel kurul kararlarının iptalinde etki kuralı detaylı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2. Anonim ve Limited Şirketlerde Genel Kurul

Genel kurul, *şirket ortaklarının*¹ veya temsilcilerinin usulüne uygun çağrı üzerine belirli bir gündemi görüşmek ve karara bağlamak için bir araya gelmesinden oluşan zorunlu şirket organıdır (Pulaşlı, 2014:335). Bir başka ifadeyle genel kurul, ortaklardan meydana gelen ve ortakların şirket hakkındaki düşüncelerinin tartışıldığı ve karara bağlandığı bir organdır. Ortaklar, genel kurula katılarak şirket üzerinde etkili olma imkânı elde etmekte ve paylarından doğan haklarını kullanmaktadır.

Genel kurul bir şirket içi organdır ve şirketi temsil yetkisine sahip değildir. Dolayısıyla genel kurul kararları kural olarak üçüncü kişilere karşı kendiliğinden bir sonuç doğurmaz. Ancak bu kararlar şirketin yönetim kurulu tarafından uygulanmak suretiyle şirket dışı ilişkilerde etkili olur (Eminoğlu, 2015:135; Üçişik ve Çelik, 2013:217-218).

Genel kurul, kanunda ve esas sözleşmede (anonim şirketlerde esas sözleşmede, limited şirketlerde de şirket sözleşmesinde) açıkça öngörülmüş bulunan hallerde karar alabilir. Genel kurul toplantıları, olağan ve olağanüstü olmak üzere iki şekilde yapılabilir. Olağan toplantıların her faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içinde yapılması şarttır. Bu toplantılarda, organların seçimine,

¹ Ortak terimi ile; anonim şirketlerde pay sahipleri, limited şirketlerde ise şirket ortakları kastedilmiştir.

finansal tablolara, yönetim organının (anonim şirketlerde yönetim kurulunun, limited şirketlerde ise müdür, birden fazla müdür varsa müdürler kurulunun) yıllık raporuna, kârın kullanım şekline, dağıtılacak kâr ve kazanç paylarının oranlarının belirlenmesine, yönetim organı üyelerinin ibraları ile faaliyet dönemini ilgilendiren ve gerekli görülen diğer konulara ilişkin müzakere yapılır ve karar alınır. Gerekli takdirde genel kurul olağanüstü toplantıya da çağrılabilir. Genel kurul toplantılarının elektronik ortamda e-genel kurul olarak da yapılması mümkündür. Bu durumda, elektronik ortamda genelle kurula katılma, öneride bulunma ve oy verme; fiziki katılımın, öneride bulunmanın ve oy vermenin bütün hukuki sonuçlarını doğurur (TTK md. 408, 409, 617).

3. Genel Hatlarıyla Anonim ve Limited Şirketlerde Genel Kurul Kararlarının İptali

Anonim şirketlerde genel kurul kararlarının iptaline dair hususlar, TTK'nın 445 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Aynı Kanunun 617. maddesinin üçüncü fıkrasında yapılan atıf dolayısıyla bu hususlar, limited şirketlerin genel kurulları hakkında da kıyas yoluyla uygulanmaktadır.

3.1. İptal Davasını Gerektiren Sebepler

TTK'nın 445. maddesinde, kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı olan genel kurul kararları aleyhine, karar tarihinden itibaren **üç ay** içinde, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde iptal davası açılabilen hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda, sermaye şirketlerinde (anonim ve limited şirketlerde) genel kurul kararlarının iptali amacıyla açılan davada, ilgili kararın kanuna, esas sözleşmeye veya dürüstlük kuralına aykırı olduğunun ileri sürülmesi ve belirtilen durumun davacı tarafından ispatlanması gerekir.

Genel kurul kararlarının iptal edilebilmesi için aranan üç şarttan biri olan "kanuna aykırılık",

yalnızca TTK'daki hükümlere değil, yürürlükte bulunan ilgili tüm mevzuat hükümlerine aykırılığı içerir (Pulaşlı, 2013:378). Sermaye şirketlerinin anayasası konumunda olan esas sözleşmeye aykırılık oluşturan veya bu sözleşme hükümlerinin birini veya bir kaçını etkisiz kılmaya yönelik her türlü genel kurul kararı hakkında da iptal davası açılabilir. Son olarak görünüşte kanun ve esas sözleşme hükümlerine uygun olmakla birlikte, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesindeki dürüstlük kuralına (iyi niyet esaslarına) aykırı olan genel kurul kararları da iptal davasına konu olabilir.

İptal davası açabilmek için şirket genel kurulunda olağan veya olağanüstü toplantıda bir karar alınmış olması şarttır. İptal davasına konu genel kurul kararları, başlangıçta geçersiz olmadıklarından iptal edilinceye kadar sağlıklı bir kararın hukuki sonuçlarını doğurur. Bu kararların iptali için dava açılmış olsa dahi kararlar uygulanmaya devam edilir.

3.2. İptal Davası Açmaya Yetkili Olanlar

TTK'nın 446. maddesinde kimlerin iptal davası açabileceği açıklanmıştır. TTK, iptal davası açma hakkını sermaye şirketlerinin ortaklarına, yönetim organına veya bu organların her bir üyesine tanımıştır. Öte yandan, bağımsız denetime tabi olan sermaye şirketlerinde denetçiler, dava açma yetkisine sahip değildir. Zira TTK'da denetim sistematığı tamamen değiştirilmiş, denetçiler şirket organı olmaktan çıkartılmış ve iptal davası açabilecekler arasında denetçiler sayılmamıştır.

İptal davası açmaya yetkili olanlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

3.2.1. Şirket Ortakları

İptal davası açma hakkı, sermaye şirketinin ortakları açısından müktesep ve vazgeçilemez bir haktır. Söz konusu hak, doğrudan TTK'da düzenlendiği ve güvence altına alındığı için esas sözleşme veya genel kurul kararıyla ortadan kaldırılamaz, ortakların rızası olsa dahi sınırlandırılmaz ve bu haktan vazgeçilemez.

Genel kurul toplantısında hazır bulunup da karara olumsuz oy veren ve bu muhalefetini tutanağa geçirten ortaklar iptal davası açabilir. Olumsuz oy kullanmayıp sadece kararlara karşı çıkan veya çekimser kalan ortaklar iptal davası açamazlar. Muhalefet şerhinin toplantı tutanağına yazılması yeterli olup, bunun ayrıca ortak tarafından imzalanması ve gerekçe gösterilmesi şart değildir. Bunun yanında, toplantıda hazır bulunsun veya bulunmasın, olumsuz oy kullanmış olsun ya da olmasın; çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ve söz konusu aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren ortaklar da iptal davası açmaya yetkilidir. İlerleyen bölümlerde, şirket ortaklarının, iptal davası açabilmesi için bahsi geçen aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olması şartı (etki kuralı) detaylı olarak açıklanmıştır.

3.2.2. Yönetim Organı

Sermaye şirketinin yönetim organı, hiçbir kayıtlı bağlı olmaksızın genel kurul kararlarının iptali için dava açma hakkını haizdir. Dava açma, yönetim organının hem yetkisi hem de görevidir. Ayrıca, bu davanın açılabilmesi yönetim organı üyelerinin hepsinin veya bir kısmının toplantıda hazır bulunup bulunmamasına veya karar aleyhine oy kullanmış olmasına da bağlı değildir. Çünkü bu hak, kanun ile yönetim organına mutlak olarak verilmektedir (Tekinalp, Poroy ve Çamoğlu, 2014:540). Yönetim organınca açılan iptal davasında, kendilerinin değil, şirketin menfaatlerinin göz önünde bulundurulması gerekir.

3.2.3. Yönetim Organı Üyelerinden Her Biri

TTK'nın 446/1-d maddesinde, "genel kurul kararlarının yerine getirilmesi, kişisel sorumluluğuna sebep olacaksa yönetim kurulu üyelerinden her birinin" iptal davası açabileceği hükme bağlanmıştır. Yönetim kurulu üyelerince açılan

davalarda hâkim, davacının dava açma şartlarının mevcut olup olmadığını, bir başka ifadeyle, ilgili kararın uygulanmasının yönetim organı üyelerinin şahsi sorumluluğuna neden olup olmadığını resen araştırır. Yönetim organı üyelerinin dava açma amacı, şirket menfaatlerini korumaktan ziyade kendi sorumluluğunun doğmasına engel olmaktır.

3.3. Dava Açma Süresi

İptal davası, genel kurul kararının aleyhine alındığı tarihten itibaren üç ay içinde açılabilir. Bu süre, hak düşürücü niteliktedir. Sürenin başlangıcı genel kurul kararının alındığı tarihtir. Süreye ilişkin kural emredici nitelikte olduğundan, aksine bir düzenleme esas sözleşmeye konulamaz. Buna göre, bu süre içinde iptal davası açılmazsa, dava hakkı düşer ve şirketin onayı ile de olsa iptal davası yoluna başvurulamaz. Süreye uyulup uyulmadığı hususu taraflarca her zaman ileri sürülebileceği gibi ileri sürülmesi de hâkim tarafından resen dikkate alınır.

3.4. İptal Davasına İlişkin Diğer Hususlar

Genel kurul kararlarının iptali için açılan davalarda yetkili mahkeme, şirketin merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir (TTK md. 445/1). TTK'da öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları ticari dava sayıldığından (md. 4, 5), mezkur davalar için görevli mahkeme de asliye ticaret mahkemesidir.

İptal davasında husumet sermaye şirketine yöneltilir. Başka bir deyişle, davalı olarak şirket tüzel kişiliği gösterilir. Davada şirket ise yönetim organı tarafından temsil edilir. Ancak iptal davası bazı yönetim organı üyeleri tarafından açılmışsa şirketi diğer yönetim organı üyeleri, mevcut yönetim organınca açılması halinde ise mahkemece tayin edilecek kayyım temsil eder.

İptal davası açıldıktan sonra mahkeme, şirketin istemi üzerine muhtemel zararlarına karşı davacıların teminat göstermesine karar verebilir. Teminatın nitelik ve miktarını mahkeme belirler (TTK md. 448/3). Kanun, yalnızca 'davacı' tabirini kullanmış olduğundan, teminat açısından davanın kimler tarafından açıldığı önemli değildir.

Sermaye şirketlerinde genel kurul kararı aleyhine iptal davası açıldığı takdirde mahkeme, yönetim organı üyelerinin görüşünü aldıktan sonra dava konusu kararın yürütülmesinin geri bırakılmasına (uygulamanın durdurulmasına) karar verebilir (TTK md. 449). Uygulamanın durdurulması kararı, kesin (nihai) hüküm niteliğinde olmayan ve ara karar mahiyetinde bulunan geçici bir hukuki koruma tedbiridir (Yavuz, 2009:200).

Son olarak belirtelim ki, sermaye şirketlerinde genel kurul kararının iptaline ilişkin mahkeme kararı, kesinleştikten sonra davacı sıfatını haiz olmasa dahi bütün ortaklar hakkında hüküm ifade eder. Yönetim organı bu kararın bir suretini derhal ticaret siciline tescil ettirmek zorundadır (TTK md. 450). Kesinleşen iptal kararı, bozucu şekilde yenilik doğurucu bir karardır. Bu kapsamda mahkeme kararı, iç ilişkide ve dolayısıyla bütün ortaklar ve organlar açısından alındığı tarihe kadar geriye yürümek üzere genel kurul kararının etkisini ortadan kaldırır. Karar verilmeden önceki duruma geri dönmüş olur ve karar tarihinden itibaren böyle bir karar alınmamış sayılır.

4. Genel Kurul Kararlarının İptalinde Etki Kuralı

4.1. 6762 Sayılı Mülga Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Düzenleme ve Kuralın Uygulanışı

6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu'nda (ETTK) genel kurul kararlarının iptali hususu 381. maddede düzenlenmiş ve bu maddede pay sahiplerinin dava açabileceği haller arasında genel kurul toplantısına iştirake yetkili olmayan kimselerin karara iştirak etmiş olmaları da sayılmış; buna mukabil aynı Kanunun 361/3. maddesinde, 'genel kurul toplantısına iştirake yetkili olmayan kimselerin bir karara iştirak etmesi halinde önceden itiraz etmemiş olsa bile her bir pay sahibinin bu kararın iptalini mahkemeden isteyebileceği, fakat davalı şirketin bu iştirakin karara etkili olmadığını ispat ettiği takdirde talebin reddedileceği' hükme bağlanmıştır. Böylelikle, yetkisiz kişilerin genel kurula katılıp oy kullanması

hali, farklı koşullara tabi olarak ETTK'nın hem 361/3, hem de 381. maddelerinde düzenlenmiştir. Ancak, 361/3 hükmü daha özel bir düzenleme olduğundan, öğreti ve uygulamada, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin oylamaya katılması halinde anılan madde hükmünün uygulanması gerektiği kabul edilmiş ve yargı içtihatları da bu yönde gelişmiştir.

Buradan hareketle Yargıtay, etkili olma kuralını hem yetkisiz kişilerin genel kurul toplantısına katılmasında dair davalarda, hem de zamanla uygulamanın kapsamını genişleterek ve 361/3'ü kıyasen uygulayarak bazı iptal sebepleri için de kabul etmiş ve yerleşik içtihat haline getirmiştir.

4.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'ndaki Düzenleme

Şirket ortaklarının iptal davası açabilmesiyle ilgili olarak TTK'nın 446. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde;

"Toplantıda hazır bulunsun veya bulunmasın, olumsuz oy kullanmış olsun ya da olmasın; çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ve yukarıda sayılan aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren pay sahipleri iptal davası açabilir."

hükmü yer almaktadır.

Anılan düzenleme uyarınca, bahsi geçen aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren pay sahipleri, genel kurula katılıp muhalefetlerini tutanağa geçirme şartı aranmaksızın iptal davası açabilme hakkına sahiptir. TTK md. 446/1-b'de geçen '*aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olma*' olgusu, öğretide yaygın olarak 'etki kuralı' olarak isimlendirilmektedir. Bunun yanında, söz konusu kavramın yerine uygulamada 'etki teorisi' ve 'etki prensibi' terimleri de kullanılmaktadır.

Diğertaraftan, bazı yazarlarca, TTK m. 446/1-b'deki şartın illiyet bağı olduğu ve etki kuralının farklı bir hukuki kurum olduğu, hükümde yer alan 'sayılan aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğu' ifadesiyle tartışmaya açık olmadan illiyet bağının kastedildiği ifade edilmektedir (Kırca, Şehirli Çelik ve Manavgat, 2016:149; Bahtiyar, 2016:191). Tekinalp ise bu görüşe şiddetle karşı çıkmaktadır (Tekinalp, 2013:343).

Öte yandan, TTK'nın Hükümet Tasarısı metninde etki kuralına ilişkin bir hüküm bulunmamaktayken, Tasarının Adalet Komisyonundaki görüşmeleri sırasında Yargıtay temsilcilerinin önerileri doğrultusunda TTK'nın 446. maddesine etki kuralı eklenmiş ve madde bu haliyle kabul edilerek yasalasmıştır. TTK'daki düzenleme ile ETTK'ya nazaran genel kurul kararlarının iptaline sebep olacak hukuka aykırılıkların kararın alınmasında etkili olması şartının kapsamına giren konuların sayısı arttırılmakta ve uygulama genişletilmektedir.

Esasen etki kuralı, yapılan çağrı usulüne, gündemin ilanına ve genel kurula katılma haklarına aykırılıkların, kararın alınmasına etkili olmasını ifade etmektedir. Başka bir deyişle bu kural, eğer söz konusu aykırılık olmasaydı genel kurulun o kararı alamayacağı olgusuna işaret etmekte, dolayısıyla aykırılığın genel kurul kararının alınmasına etkisinin ölçüsü olmaktadır (Çamoğlu, 2014:218).

Tekinalp, TTK md. 446/1-b'nin getiriliş amacını, pek küçük ya da oranda paya sahip olan ortakların çağrı usulünde sadece kendileri ile ilgili bulunan kanuna aykırılıklar nedeniyle iptal davası açılmasının önlenmesi olarak belirtmektedir (Tekinalp, 2013:343). Bununla birlikte Kendigelen, etki kuralının uygulanmasının, küçük miktarda oya sahip ortakların genel kurul toplantısından dışlanması tehlikesine sebebiyet vereceğini ifade etmektedir (Kendigelen, 2011:347).

Ancak kanun koyucu, bahsi geçen kuralı emredici şekilde düzenlendiğinden, ortakların TTK md. 446/1-b hükmüne dayanarak açtıkları davalarda usulsüzlüğün genel kurul kararının alınmasına

etkili olup olmadığının mahkemece araştırılması yasal bir zorunluluktur.

4.3. Etki Kuralında İspat Yükü

TTK'nın 446/1-b maddesinde, bu hükümde sayılan aykırılıkların, kararın alınmasına etkili olduğunun ispatı davacı ortaklara yüklenmiştir (Yargıtay 11. H.D.'nin 17.06.2020 tarihli ve E.2019/4971, K.2020/2971 sayılı kararı). Dolayısıyla, çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, kendisinin genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini iddia eden ortaklar, ayrıca genel kurul kararı ile aykırılık arasındaki etkililiği kanıtlamakla yükümlüdür (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2014:536; Mildon, 2019:554; Moroğlu, 2014:237). Aksi takdirde, ileri sürülen sebep gerçekten kanuna aykırı olsa da ortağın açtığı dava reddedilir. Başka bir deyişle, bir genel kurul toplantısı ile ilgili bazı kanuna aykırılıkların varlığı yeterli olmayıp, o aykırılığın iptali istenen genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunun ispat edilmesi gerekmektedir (Tekinalp, 2013:341).

Hemen belirtelim ki etki kuralı, aktif husumet (davacı sıfatı) şartı olmayıp, davanın kabulü için aranan bir koşuldur. TTK, ortağa davacı sıfatını tanımış, mahkemeye de ileri sürülen sebebi, kanuna aykırılık yanında bir de etki açısından inceleme görevi vermiştir (Tekinalp, 2013:340).

4.4. Etki Kuralının Geçerlilik Alanı

TTK'nın 446/1-b hükmünden anlaşıldığı üzere etki kuralı, anılan maddede sayılan şekle ve usule ilişkin aykırılıkların varlığı halinde geçerlidir ve bu kural, toplantı ve karar öncesi ihlalleri düzenlemektedir. Kararın içeriğine ilişkin sakatlık sebepleri ise etki kuralının uygulanma alanı dışındadır. Mezkur maddenin başlığından (İptal davası açabilecek kişiler) ve sistematüğinden, bu bendin (1/b) 'dava açma hakkını' düzenleyen bir hüküm olduğu anlaşılmaktadır. Bu niteliği ile

anılan bentte sayılan sebepler sınırlıdır. Başka bir deyişle, etki kuralı uyarınca ortaklara dava hakkı veren haller sınırlı sayılı (numerus clausus)'dır ve bu haller sadece kanunda gösterilen hallerle tahdidi olup, yorum veya örneksime yoluyla genişletilemez. Söz konusu haller, esas sözleşme ile de azaltılıp çoğaltılamaz. İfade edelim ki, TTK'nın 'Butlan' başlıklı 447. maddesinin konusu ise doğrudan doğruya genel kurulda alınan karardır. Bu iki hükmün uygulanma alanları ve hukuki sonuçları da farklıdır. TTK'nın 446. maddesinin (1-b) bendi, ortaklara genel kurula katılıp muhalefetlerini tutanağa yazdırmaya gerek olmaksızın iptal davası açabilme hakkı veren istisnalardan bazılarını düzenlemektedir. Ancak, bu hükümden kararın sakatlığı ve sakatlık derecesi ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Anılan hükme dayanılarak açılan bir davanın ne şekilde sonuçlanacağı ise; genel kurulda alınan kararın TTK md. 445 (iptal edilebilirlik) ve 447 (butlan²) ile 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 27. maddesindeki (kesin hükümsüzlük) koşullardan birisini içerip içermemesine bağlıdır (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2014:536; Çamoğlu, 2014:219).

Bu çerçevede, ortağın TTK md. 446/1-b'de sayılan sebeplere dayanarak genel kurul kararının iptalini talep edebilmesi için bu aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olması gerekir

2 TTK'nın 'Butlan' başlıklı 447. maddesinde, genel kurulun, özellikle; ortakların, genel kurula katılma, asgari oy, dava ve kanundan kaynaklanan vazgeçilemez nitelikteki haklarını sınırlandıran veya ortadan kaldıran, ortakların bilgi alma, inceleme ve denetleme haklarını, kanunen izin verilen ölçü dışında sınırlandıran, şirketin temel yapısını bozan veya sermayenin korunması hükümlerine aykırı olan kararlarının batıl olduğu hükme bağlanmıştır. Hükümden geçen 'özellikle' ibaresi batıl genel kurul kararlarının sadece maddede belirtilen kararlardan ibaret olmadığını ifade etmektedir. Batıl genel kurul kararları, baştan itibaren hüküm doğuramaz ve daha sonra sağlığa kavuşturulamaz, mahkemece de resen dikkate alınır; def'i olarak ileri sürülebileceği gibi üç aylık hak düşürücü süreye bağlı olmaksızın bir tespit davasının konusunu da oluşturabilir. Ortaklar, yönetim organı ve yönetim organı üyelerinden her biri ile güncel menfaati ve hukuki yararı bulunan herkes, TTK'nın 447. maddesinde belirtilen hususları veya benzeri başka aykırılıkları ileri sürerek genel kurulca alınan kararların butlan olduğunun tespiti için dava açabilir. Butlan davası açmak için karara muhalif kalmak ve muhalefeti tutanağa geçirtmek şart değildir.

(Karahan ve Huysal, 2012:530). Ancak bahsi geçen aykırılıkların varlığı kararın iptal edilmesi için yeterli değildir. İlgili karar aynı zamanda kanuna aykırılık oluşturmamalıdır. Bu kural, esas sözleşmeye ve dürüstlük kuralına aykırı kararlar bakımından uygulanmaz (Bilgili ve Demirkapı, 2013:356). Nitekim Yargıtay, genel kurul toplantı çağrısının usulüne uygun yapılamamasının çağrıya ilişkin bir eksiklik olduğuna ve davacıya iptal davası açma hakkı verdiğine, ancak tek başına bu aykırılığın genel kurul toplantısının iptali sonucunu doğurmayacağına, mahkemece TTK'nın 446/1-b maddesi yanında 445. madde koşullarının da gerçekleşip gerçekleşmediğinin irdelenerek sonucuna göre bir karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir (Yargıtay 11. H.D.'nin 17/01/2018 tarihli ve E.2016/6268, K.2018/353 sayılı kararı).

Söz konusu açıklamalardan sonra TTK md. 446/1-b hükmünde yer verilen iptal davasına konu olabilecek aykırılık nedenleri aşağıda açıklanmıştır.

4.4.1. Çağrının Usulüne Göre Yapılmaması

Anonim ve limited şirket genel kurullarının karar alabilmesi için toplantı yapılması ve toplantı yapılabilmesi için de -çağrısız genel kurul³ hariç ortakların toplantıya davet edilmesi gerekmektedir. TTK'nın 414/1. maddesine göre anonim ve limited şirketlerde genel kurul toplantıya, esas sözleşmede gösterilen şekilde, şirket internet sitesi kurmakla yükümlü ise bu sitede ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde yayımlanan ilanla çağrılır. Anılan çağrı, ilan ve toplantı günleri hariç olmak üzere, toplantı tarihinden en az iki hafta (limited şirketlerde onbeş gün) önce yapılır. Pay defterinde yazılı ortaklarla önceden şirkete pay senedi veya pay sahipliğini ispatlayıcı belge vererek adreslerini bildiren ortaklara, toplantı günü ile gündem ve ilanın çıktığı veya çıkacağı

3 Bütün payların sahipleri veya temsilcileri, aralarından biri itirazda bulunmadığı takdirde, genel kurula katılmaya ve genel kurul toplantılarının yapılmasına ilişkin hükümler saklı kalmak şartıyla, çağrıya ilişkin usule uyulmaksızın, genel kurul olarak toplanabilir ve bu toplantı nisabı varolduğu sürece karar alabilirler (TTK md. 416, 617/3).

gazeteler, iadeli taahhütlü mektupla bildirilir. Bu kurallara aykırı davranıldığı takdirde genel kurulda alınan kararların iptali istenebilir.

Çağrının usulüne göre yapılmadığını iddia eden ortağın aynı zamanda bu aykırılığın genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu kanıtlaması gerekmektedir. Nitekim Yargıtay, yakın zaman verdiği bir kararında, ilk derece mahkemesinin 'davaya konu genel kurul toplantısının, ticaret sicil gazetesinde ilan edildiği, ayrıca davacının şirkete kayıtlı adresine süresinde iadeli taahhütlü mektupla, toplantı gün ve gündeminin bildiriminin süresi içinde yapıldığı, toplantıya davetin usulsüz olduğuna ilişkin iddianın yerinde olmadığı, kaldı ki genel kurula çağrının usulsüz olduğu iddiası ihtimalinde dahi TTK md. 446/1-b hükmüne göre belirtilen usulsüzlüklerin genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunun davacı tarafça ispat edilemediği gibi davet usulsüzlüğü olsaydı bile kararın alınabilmesi için etkili olmadığından kararın iptali için koşulun oluşmadığı' şeklindeki kararını onamıştır (Yargıtay 11. H.D.'nin 06/02/2020 tarihli ve E.2018/3795, K.2020/1059 sayılı kararı).

Ancak, çağrı usulüne uyulmamakla birlikte ortak, toplantıyı bir şekilde öğrenmiş ve genel kurula katılmış ve bir itirazda bulunmamışsa, genel kurul kararının iptali için dava açamaz. Zira toplantıya katılmış ve olumlu oy kullanmış bir ortağın çağrı usulüne uyulmadığı itirazı Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesindeki dürüstlük kuralına aykırılık oluşturur. Bununla birlikte, söz konusu ortak, TTK md. 446/1-a bağlamında genel kurulun aldığı kararlara olumsuz oy vererek ve muhalefетini tutanağa geçirterek, bu kararların kanuna, esas sözleşme hükümlerine veya dürüstlük kuralına aykırılığı iddiasıyla iptal davası açabilir.

Peki, genel kurul toplantılarında çağrı usulüne uyulmaması başlı başına alınan kararlar için iptal sebebi midir? Yargıtay'ın bu husustaki yaklaşımı, önceki bölümde de değinildiği üzere olumsuzdur. Nitekim Yüksek Mahkeme vermiş olduğu birçok kararında, çağrı usulüne aykırılığın genel kurul kararının iptali için ortağa dava açma hakkı

vermekle birlikte, genel kurul kararının iptali için tek başına yeterli olmadığı, bu çerçevede ortağın dava konusu kararların TTK md. 445 bağlamında kanuna, esas sözleşmeye ve dürüstlük kuralına aykırı olduğunun da ayrıca ispat etmesi gerektiğine hükmetmiştir (Yargıtay 11. HD'nin 19/12/2017 tarihli ve E.2016/3299, K.2017/7390 sayılı; 27/04/2016 tarihli ve E.2015/9911, K.2016/4747 sayılı kararları). Dolayısıyla, Yargıtay, genel kurul kararının iptali için çağrıdaki usulsüzlük yanında kanuna, esas sözleşmeye veya dürüstlük kuralına aykırılık halinin mevcudiyetini de aramaktadır.

4.4.2. Gündemin Gereği Gibi İlan Edilmemesi

Anonim ve limited şirket genel kurulları, belli bir gündemle toplanır ve gündemdeki konuları görüşerek karar alır. Kanuni istisnalar dışında gündemde bulunmayan konular genel kurulda müzakere edilemez ve karara bağlanamaz (TTK md. 413/2). Bu nedenle, gündemin gereği gibi ilan edilmesi ortaklar açısından önemlidir. Keza gündemde yer alan konuların önemine göre ortakların genel kurula katılıp katılmaması söz konusu olur. Gündemde yer alan madde ilanda yer almamışsa veya gündem hiç ilan edilmemişse, toplantıda hazır bulunup bulunmadığı veya olumsuz oy kullanıp kullanmadığına bakılmaksızın ortakların, etki kuralı kapsamında iptal davası açma hakkı doğmaktadır (Pulaşlı, 2013:384). Öğretilerde bazı yazarlar ise gündemin usulüne uygun olarak ilan edilmemesine rağmen toplantıya katılan ortağın, ilgili maddenin görüşülmesi sırasında muhalefet etmemiş olması halinde, dürüstlük kuralı uyarınca söz konusu genel kurul kararının iptalini talep edememesi gerektiğini savunmaktadır (Çamoğlu, 2014:219; Mildon, 2019:574).

Gündemin gereği gibi ilan edilmemesinin dava hakkı vermesinin temelinde yatan mantıksa, eğer gündem usulüne uygun ilan edilseydi, davacının toplantıya katılıp sahip olduğu oy gücü ile kararın çıkmasını engelleyebileceği düşüncesidir (Çamoğlu, 2014:219).

4.4.3. Genel Kurula Katılma Yetkisi Bulunmayan Kişilerin veya Temsilcilerinin Toplantıya Katılıp Oy Kullanması

Toplantıda hazır bulunsun veya bulunmasın, olumsuz oy kullanmış olsun ya da olmasın, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandığını ve bu aykırılığın genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu iddia eden ortaklar, ilgili genel kurulda alınan kararların iptalini talep edebilir. Dolayısıyla, bu hususta iptal davası açmak için yetkisiz kişilerin genel kurul toplantısına katılması tek başına yeterli olmayıp, aynı zamanda anılan kişilerin oylarının sayı itibarıyla genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunun kanıtlanması gerekir. O halde, toplantıya yetkisiz kişilerin katılmasına rağmen bunların oyları kararın alınmasına etkili değilse kararın iptaline gidilmez.

Yetkisiz kişilerin toplantıya katılıp oy kullanması olgusu, oy hakkından yoksun ortakların (TTK md. 436^a) veya oy hakkına sahip olmayanların (TTK md. 427/2) genel kurula katılıp oy kullanmalarını da kapsamaktadır.

4.4.4. Ortağın Genel Kurula Katılmasına ve Oy Kullanmasına Haksız Olarak İzin Verilmemesi

Genel kurula katılmasına veya oy kullanmasına haksız olarak izin verilmeyen ortağın, söz konusu toplantıda alınan kararlar aleyhine iptal davası açma hakkını haizdir (TTK md. 446/1-b). Bu duruma örnek olarak ise; haksız biçimde hazır bulunanlar listesine kaydedilmediği için ortağın toplantıya katılamaması, hazır bulunanlar listesine kaydedilmiş olmakla birlikte ortağın hukuka aykırı şekilde toplantıya alınmaması, ortağın kanuni ya da iradi temsilcilerinin toplantıya katılmasına izin

4 TTK'nın 'Oydan yoksunluk' başlıklı 436. maddesinde, "(1) Pay sahibi kendisi, eşi, alt ve üstsoyu veya bunların ortağı oldukları şahıs şirketleri ya da hâkimiyetleri altındaki sermaye şirketleri ile şirket arasındaki kişisel nitelikte bir işe veya işleme veya herhangi bir yargı kurumu ya da hakemdeki davaya ilişkin olan müzakerelerde oy kullanamaz. (2) Şirket yönetim kurulu üyeleriyle yönetimde görevli imza yetkisini haiz kişiler, yönetim kurulu üyelerinin ibra edilmelerine ilişkin kararlarda kendilerine ait paylardan doğan oy haklarını kullanamaz." denilmektedir.

verilmemesi, ortağın haksız olarak toplantıdan çıkarılması, genel kurula katılmaya veya katılmakla birlikte oy kullanmaya haksız olarak izin verilmemesi, elektronik genel kurul sisteminde yaşanan sorunlar nedeniyle elektronik ortamda genel kurula katılım sağlanamaması verilebilir (Mildon, 2019:566).

Bununla birlikte Pulaşlı, genel kurula katılma hakkı pay sahibinin vazgeçilmez haklarından biri olduğundan, pay sahibinin genel kurula haksız yere alınmamasının başlı başına bir iptal sebebi olarak kabul edilmesi gerektiğini, ancak TTK md. 446/1-b uyarınca genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmeyen ortağın iptal davası açabilmesi için söz konusu aykırılığın genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ispatlamakla yükümlü olduğunu, bu durumun ise çoğunluk paylara sahip olan ortakların genel kurul kararlarının alınmasına etkili olmayan küçük ortakları toplantıya katılmasına engel olmalarına fırsat vererek, bu küçük ortakların genel kurula katılma, konuşma, öneride bulunma, oy kullanma gibi vazgeçilmez haklarının ihlaline ortam oluşturacağını, buradan hareketle, toplantıya haksız olarak alınmama ve oy kullandırılmama halinin etki kuralından istisna tutulması gerektiğini ifade etmektedir (Pulaşlı, 2018:1073).

4.5. Etki Kuralının Uygulanabilme Kıstasları

TTK'nın 446/1-b maddesinde yer alan ve etki kuralını öngören "ve yukarıda sayılan aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren pay sahipleri" ibaresiyle karar nisabına işaret edilmektedir. Başka bir anlatımla, bu usulsüzlükler olmasaydı ve davacı toplantıya katılıp oyunu kullansaydı veya haksız olarak toplantıya katılıp oy kullananlara izin verilmesiydi genel kurul dava konusu kararı alamayacaktı. Görüldüğü üzere, söz konusu varsayımlar, etki kuralının karar nisabı (yeter sayı) ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2014:536).

Yargıtay da etki kuralı bağlamında verdiği kararlarda, ‘yetersayı’ dikkate almaktadır (Yargıtay 11.H.D.’nin 08/06/2017 tarihli ve E.2016/4850, K.2017/3533 sayılı kararı). Örneğin, Yüksek Mahkeme, yerel mahkemenin “*somut olayda davacıların paylarının %50 olduğu, eğer davacılar toplantıya katılsaydı alınacak kararlara etki edebilecek olduğu gerekçesiyle*” vermiş olduğu genel kurulun iptali kararını onamıştır (Yargıtay 11. H.D.’nin 23/09/2019 tarihli ve E.2018/3242, K.2019/4516 sayılı; 19/02/2018 tarihli ve E.2016/7058, K.2018/1185 sayılı kararları). Anılan Mahkeme başka bir kararında da (Yargıtay 11. H.D.’nin 10/09/2014 tarihli ve E.2014/326, K.2014/13491 sayılı kararı), yine yerel mahkemenin “*toplantıya katılmayanların karara herhangi bir etkisinin olmayacağı, çağrıda usulsüzlüğün tek başına alınan kararların iptali sonucunu doğurmayacağı gerekçesiyle davanın reddi*” şeklindeki kararının onanmasına hükmetmiştir (Yılmaz, 2018:103).

Yüksek Mahkemenin başka bir kararına detaylı olarak bakılacak olursa, ilk derece mahkemesinin, davaya konu olağan genel kurul toplantısında, davacıya yapılan çağrının TTK’nın 414/1. maddesinde belirtili ‘asgari 15 gün önce bildirme’ kuralına riayet edilmeden yapıldığı, pay sahibine davetin aynı hüküm uyarınca usulüne uygun yapılmasının zorunlu olmasına rağmen, bu zorunluluğa uyulmamasının genel kurulda alınan kararları sakatlayan bir hal olmadığı, davet usulüne aykırılığın toplantıda alınan kararları etkilemiş olması şartına bağlandığı (TTK md. 446), yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu, davalı şirketin toplam sermayesinin 10.500.000,00 TL olduğu, toplam payın 10.500.000 adet olduğu, asaleten katılan payın 4.821.060,31 adet, temsilen katılımın 4.500.686,29 pay ve toplantıya katılan oransal sermayenin %88,778 olduğu, kararların toplantıya katılanların oybirliğiyle alındığı, toplantıda alınan 3,4,5,6,7,8 ve 9 no.lu kararların adi nisap ve karar çoğunluğuna tabi olmaları nedeniyle TTK’nın 418. maddesine ve 11 no.lu kararın esas sözleşmede değişiklik yapıyor olması nedeniyle toplantı

ve karar nisabında geçerli olan TTK’nın 421. maddesine uygun olduğu, kararların içerik, nisap, katılma hususları yönünden de esas sözleşmeye uygun olduğu, davalıya usulsüz olarak yapılan çağrının kararların alınmasında etkili olmadığı gerekçesiyle davanın reddine’ şeklindeki kararını onamıştır (Yargıtay 11. H.D.’nin 07/10/2019 tarihli ve E.2018/4908, K.2019/6219 sayılı kararı).

Görüldüğü üzere Yargıtay, etki kuralını yeter sayı olarak ve sayısal düzlemde uygulamakta ve kararlarını buna göre oluşturmaktadır.

Öte yandan, Çamoğlu, TTK’nın 446/1-b hükmü uyarınca dava açan ortağın, oy gücü yetersiz olsa da yapacağı açıklamalar ve sunacağı belgelerle genel kurulun kanaatini değiştirebileceği iddiasında bulunamayacağı, bu tür soyut ve varsayımsal bir savın zikredilen hüküm kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir (Çamoğlu, 2014:219). Buna karşın, Moroğlu ve Kırcaya ise, sadece kullanılmamış oy sayısına göre bir tespitin hatalı olacağı, genel kurula katılmayan veya genel kuruldan haksız yere çıkarılan ortakların diğer oylar üzerinde etkili olacak açıklamaları vasıtasıyla kararın yönünün değiştirilebileceği ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Moroğlu, 2014:239; Kırcaya, 2001:114). Tekinalp de, hükümle amaçlanan çok düşük oranda pay sahiplerinin ve bu düzeydeki ihlallerin kararın iptaline sebep olmasının önlenmesinin olduğu, fakat buradan saf nisaba yönelik bir yorum yapılmasının adaletsiz sonuçlara yol açacağını vurgulamakta, etki kavramının ‘etkinin çapı’ şeklinde yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir (Tekinalp, Sempozyum, 2013:15).

TTK’nın ortaklara tanıdığı genel kurula katılma hakkı; aynı zamanda genel kurulda konuşma, öneride bulunma ve soru sorup bilgi alma, oy kullanma, genel kurulda alınan kararlara muhalefet etme gibi hakları da bünyesinde barındıran bir üst kavramdır. Bu durumda, ortağın genel kurul kararının oluşumuna katılımının sadece verdiği oya indirgenmesi halinde yeterli ve hakkaniyetli bir

değerlendirme yapılması mümkün olamaz. Zira bu kişilerin sahip oldukları paylar az sayıda olsa da, sahip oldukları bilgi sayesinde kararın alınmasında diğer ortaklar üzerinde etkili olabilecekleri söylenebilir. Bundan dolayı, sadece pay miktarına bakılarak yapılan bir değerlendirme doğru bir sonuç veremeyebilir.

5. SONUÇ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda anonim ve limited şirket ortaklarının konumları güçlendirilmiş, ortaklara bireysel ve azlık olarak yeni haklar tanınmış, mevcut haklarda da iyileştirme yapılmıştır. Bu Kanunda yeniden düzenlenen ortaklık haklarından birisini de, genel kurul kararları aleyhine iptal davası açma hakkı oluşturmaktadır.

Anonim ve limited şirketlerin karar ve irade organı olan genel kurul, belli aralıklarla toplanarak mevzuatta öngörülen hususlara ilişkin kararlar almaktadır. Öneme binaen kanun koyucu, hukuka aykırı genel kurul kararlarının iptal edilebilmesine imkan sağlamıştır.

Bu bağlamda, anılan Kanunun 446. maddesi uyarınca anonim ve limited şirket genel kurul kararlarının iptal edilebilmesi mümkündür. Bu hükme göre daha açma hakkına sahip olanlar, yönetim organı, kararların yerine getirilmesi kişisel sorumluluğuna sebep olarsa yönetim organı üyelerinden her biri ve şirket ortaklarıdır. Ortaklar açısından ise dava açma hakkına ilişkin ikili bir ayrıma gidilmiştir. Bunlardan birincisi, toplantıda hazır bulunup da karara olumsuz oy veren ve bu muhalefeti tutanağa geçiren ortaklardır. Diğeri ise toplantıya katılıp katılmadığı ve ilgili karar aleyhinde oy kullanıp kullanmadığı önemli olmaksızın; çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ve bu sayılan aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren ortaklardır.

İkinci ayırım kapsamında sayılan aykırılıklara dayalı olarak açılan iptal davasında ortağın, aykırılığın genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ispat etmesi gerekmektedir. Öğretide ve uygulamada bu şarta 'etki kuralı' denilmektedir. Eğer ki, iddia edilen aykırılık kararın alınmasında etkili olmuşsa, bu durumda etki kuralının gerçekleştiği kabul edilmektedir. Dolayısıyla etki kuralı, ileri sürülen kanuna aykırılık gerçekleşmeseydi, iptali istenen genel kurul kararının alınamayacağı veya genel kurulun farklı bir karar alacağına işaret etmektedir. Etki kuralının uygulanacağı aykırılıklar ise TTK md. 446/1-b'de sayılan dört halle sınırlı olup, genişletilemez.

Genel kurulla ilgili olarak meydana gelen ve TTK md. 446/1-b'de belirtilen aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunun tespitinde başvuru en önemli ölçüt karar yeter sayısı olmaktadır. Yargıtay'ın uygulaması da, kanuna aykırılıktan etkilenen ortağın kullanmadığı oy, iptal konusu genel kurul kararının alınmasını etkileyici nitelikteyse davanın kabulü, aksi takdirde reddetme yönündedir.

Ancak, ortağın, diğer ortaklar üzerindeki etkisi dikkate alınmaksızın sadece genel kurulda kullandığı/kullanmadığı oy sayısına göre hüküm kurulması adaletli olmamakta ve değerlendirmenin hatalı yapılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, anılan hükme göre ortaklarca açılan iptal davalarında, kanuna aykırılığın genel kurul kararının alınmasında etkili olup olmadığının tespitinin sadece yetersayı kıstasına göre yapılmaması, ihlalin ağırlığı ve vazgeçilmez ortaklık hakları üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurularak değerlendirmenin daha geniş bir perspektiften yapılması hakkaniyet ve menfaatler dengesi bakımından daha uygun olacaktır.

Kaynaklar/ References

- Bahtiyar, M. (2016), Ortaklıklar Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2013), Şirketler Hukuku, Bursa, Dora Yayınları.
- Çamoğlu, E. (2014), "Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul Kararının İptalinde Etki Kuralı", Yaklaşım Dergisi, 260(8), s.217-223.
- Eminoğlu, C. (2015), "Tek Pay Sahipli Anonim Şirkette Genel Kurul", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(1), 129-166.
- Karahan, S. ve Sezgin Huysal, A. (2012). Şirketler Hukuku, Konya, Mimmoza Yayınları.
- Kendigelen, A. (2011), Yeni Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Kırca, Ç. (2001), "Örtülü (Gizli) Boşluk ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 50(1), 91-119.
- Kırca, İ., Şehirli Çelik, F. H. ve Manavgat, Ç. (2016), Anonim Şirketler Hukuku-II, Ankara, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Mildon, Y. (2019), "Genel Kurul Kararlarının İptalinde Etki Teorisi", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), 537-581.
- Moroğlu, E. (2014). Anonim Ortaklıkla Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü. ve Çamoğlu, E. (2014), Ortaklıklar Hukuku I, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Pulaşlı, H. (2018), Şirketler Hukuku Şerhi-II, Ankara, Adalet Yayınları.
- Pulaşlı, H. (2013), Şirketler Hukuku Genel Esaslar, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Pulaşlı, H. (2013), "Anonim Şirket Genel Kurul Kararlarının Sakatlığı ve Müeyyidesi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(2), 335-345.
- T.C. Mülga Yasalar (07/06/1956). 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (9353 sayılı).
- T.C. Yasalar (08/12/2001). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (24607 sayılı).
- T.C. Yasalar (04/02/2011). 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı).
- T.C. Yasalar (14/02/2011). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı).
- Tekinalp, Ü. (2013), Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, Ankara, Vedat Kitapçılık.
- Tekinalp, Ü. (2013), "Emredici Hükümler Açısından Genel Kurul Kararlarının İptali ve Butlanı Sorunu", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Oğuz İmregün'e Saygı Sempozyumu, 2, 13-18.
- Üçışık, Ü. ve Çelik A. (2013), Anonim Ortaklıklar Hukuku-I, Adalet Yayınevi.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 17/06/2020 tarihli ve E.2019/4971, K.2020/2971 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 06/02/2020 tarihli ve E.2018/3795, K.2020/1059 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 07/10/2019 tarihli ve E.2018/4908, K.2019/6219 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 23/09/2019 tarihli ve E.2018/3242, K.2019/4516 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 19/02/2018 tarihli ve E.2016/7058, K.2018/1185 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 17/01/2018 tarihli ve E.2016/6268, K.2018/353 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 19/12/2017 tarihli ve E.2016/3299, K.2017/7390 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 08/06/2017 tarihli ve E.2016/4850, K.2017/3533 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 27/04/2016 tarihli ve E.2015/9911, K.2016/4747 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 10/09/2014 tarihli ve E.2014/326, K.2014/13491 sayılı karar.
- Yavuz, M. (2009), "Şirket ve Kooperatif Genel Kurul Kararlarının Uygulamasının (Yürütmesinin) Durdurulması", Yaklaşım Dergisi, 200(8).
- Yılmaz, C. (2018), "Anonim Şirketlerde Genel Kurul Toplantı Çağrısının Usulüne Uygun Yapılmaması Sebebiyle Genel Kurul Kararlarının İptali ve Etki Kuralı", Gündem Nazalı Dergisi, 4,101-104.

Ufuk SELEN* Zuhal AKBELEN**

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye, uselen@uludag.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye, zyildirim@uludag.edu.tr

Türkiye’de Gümrük Müşavirlerinin Tek Pencere Sistemi Uygulamalarına Yönelik Algı Ve Tutumlarının Vergi Uyumuna Etkisi***

Özet

Gümrük işlem süreçlerinin basitleştirilmesi ve yükümlülerinin gümrük vergilerine uyumunun artırılması amacıyla bilgi işlem teknolojilerinden yaygın biçimde yararlanılmaktadır. Tüm dünyada “Kağıtsız Gümrük” sloganıyla entegrasyon çalışmaları yürütülmektedir. Türkiye’de de yönetsel ve teknolojik açıdan gümrüklerde modernizasyon çalışmaları, gerçek zamanlı bir otomasyon sistemi olan, “BİLGE” sistemi altında yürütülmektedir. BİLGE sistemi, gümrük işlem sürecinde ihtiyaç duyulan resmi bilgi ve belgelerin elektronik ortamda tek merkezden talebini ve teminini sağlayan Tek Pencere Sistemi ile entegre edilmiştir. BİLGE ve Tek Pencere Sistemi uygulamalarının gümrük yükümlülerinin vergiye uyumunu artırması beklenmektedir.

Çalışmanın amacı, gümrük işlem süreçlerinde ve vergilemesinde aktif rol alan gümrük müşavirlerinin Tek Pencere Sistemini algılama ve e-devlet uygulamalarını içselleştirme düzeyinin vergi uyumuna etkisinin belirlenmesi biçiminde tanımlanmıştır.

Çalışmada gümrük müşavirlerinin Tek Pencere Sistemin vergiye uyumuna etkisi “Teknoloji Kabul Modeli”, “DeLone & MacLane Modeli” ve “Güven Teorisi”sinden hareketle oluşturulan bir model üzerinden analiz edilmiştir.

Çalışmada literatürden yararlanılarak oluşturulan yapılandırılmış bir ölçek kullanılarak, doğrudan veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Ana evren Türkiye’deki “gümrük müşavirleri”, “müşavir yardımcıları” ve “yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri” olarak belirlenmiştir. Ölçekten hareketle belirlenen yedi faktör, SPSS 23 programında, açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Yapılan bu analiz sonucunda faktörlerin modeli açıklama gücüne sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumuna, e-devlet, teknoloji kabul modeli, gümrük vergisi, Gümrük.

JEL Sınıflama Kodları: H20, H26, H27, H29, M15.

*** Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenen SGA 2021-452 numaralı proje kapsamında desteklenmemiştir.

The effect of customs brokers’ perceptions and attitudes towards Single Window System practices on tax compliance in Turkey

Abstract

Information processing technologies are widely used in order to simplify customs procedures and increase compliance of taxpayers with customs duties. Integration studies are carried out all over the world with the slogan of “Paperless Customs”. In Turkey, administrative and technological modernization works in customs are carried out under the “BİLGE” system, which is a real-time automation system. The BİLGE system is integrated with the Single Window System, which enables the request and supply of official information and documents needed in the customs process from a single center in electronic environment. BİLGE and Single Window System applications are expected to increase tax compliance of customs payers.

The aim of the study is defined as determining the effect of the level of perception of the Single Window System and the level of internalization of e-government applications by the customs consultants, who take an active role in the customs process and taxation, on tax compliance.

In the study, the effect of customs brokers on the tax compliance of the Single Window System was analyzed through a model based on the “Technology Acceptance Model”, “DeLone & MacLane Model” and “Trust Theory”.

In the study, direct data collection method was used by using a structured scale created by using the literature. The main universe is determined as “customs consultants”, “assistant consultants” and “authorized customs consultants” in Turkey. Seven factors determined from the scale were subjected to explanatory factor analysis in the SPSS 23 program. It has been seen that the factors have the power to explain the model.

Keywords: Tax Compliance, e-government, technology acceptance model, customs duty.

JEL Codes: H20, H26, H27, H29, M15.

Giriş

Günümüzde bilişim teknolojilerinin giderek yaygınlaşmasıyla; devletin sunduğu hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılması, vatandaşların devlete doğrudan ulaşımının sağlanması karşımıza e-devlet kavramını çıkarmıştır. E-devlet kavramını; vatandaşların ya da iş dünyasının devlet kurumlarıyla olan ilişki ve işlemlerinin elektronik ortamda kesintisiz ve güvenli olarak yapılabilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda dışa açık, rekabetçi ekonomik bir çerçeve ve gümrük vergilerinde uyumun arttırılmasını sağlamak adına; yavaş işleyen ve bürokratik uygulamaların yoğun olduğu gümrük idarelerinin, modernize edilmesine kamu yönetimi dönüşüm projeleri içerisinde E-Gümrük adı verilmektedir. Bu çerçevede projenin amacı; “E Gümrük uygulamaları çerçevesinde Tek Pencere Sisteminin (TPS) gümrük müşavirleri

açısından memnuniyet ve kabul düzeyini belirleyen faktörlerin ortaya koyulması ve bunun vergi uyumuna etkisinin araştırılması” biçiminde belirlenmiştir.

Gümrük işlem süreçlerinin ve vergilendirilmesinin de dijitalleşmesi pek çok değişkenden etkilenmektedir. Çalışmada gümrük müşavirlerinin “Tek Pence Sistemi”ni kullanma istekliliği ve bunun vergi uyumuna etkisi “Teknoloji Kabul Modeli”, DeLone & MacLane Modeli” ve “Güven Teorisi” modellerinden yararlanılarak oluşturulan model yardımıyla analiz edilmiştir.

1. Gümrük işlem süreçlerinde e-devlet uygulamaları: TPS

E-devlet uygulamaları Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) gelişmesiyle devlet yönetiminin her alanında gözlenmektedir. BİT,

bilgiye eriştiğimiz araçları iki önemli açıdan dönüştürme potansiyeline sahiptir. Birincisi, BİT, halihazırda yapılan birçok şeyin daha hızlı, daha esnek, daha verimli ve çok daha fazla kişi tarafından yapılmasını sağlamasıdır. İkincisi ise, hali hazırda yapamadığımız şeyleri yapmamızı ve/veya önemli ölçüde farklı şekillerde yapmamızı sağlamasıdır (Roca, MinChiu and Martinez, 2006). Günümüzde BİT'in giderek yaygınlaşmasıyla; devletin sunduğu hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılması, vatandaşların devlete doğrudan ulaşımının sağlanması karşımıza e-devlet kavramını çıkarmıştır. E-devlet ise BİT ile sağlanan geniş tabanlı bir dönüşümün ürünüdür (Puthur, Mahadevan ve George:2016). E-devlet, hükümetin çalışma şeklini, bilgi paylaşımını, iç ve dış paydaşlara hizmet sunmayı ve özellikle vatandaş ve kamu idaresi arasındaki ilişkilerini dönüştürmek için bilgi teknolojilerini kullanmayı esas alan reform sürecine işaret etmektedir. Bu reform süreci dış ticaret faaliyetleri alanında daha global düzeyde gözlenmektedir. Bir ülkede doğan dış ticaret işlemi farklı sistemlere sahip devletlerle farklı boyutlarda ilişki kurmayı ve yürütmeyi gerektirmektedir. Bu farklı sistemlerin yeknesaklaştırılması adına çok boyutlu tek merkezli bir yapı olarak Tek Pencere Sistemini ortaya çıkarmıştır.

1.1. Tek pencere sistemi

Tek pencere terimi, tüccarlar, devlet kurumları ve taşımacılık, lojistik ve bankacılık sektöründen ticari hizmet sağlayıcılar arasında elektronik bilgi alışverişi için çeşitli platformları ifade eder. Tek pencere fikri dış ticaret işlem süreçlerinin tek bir merkezden koordine etme düşüncesine dayanmaktadır. Ticari faaliyet sürecinde gerekli bilgi ve belge taleplerinin ve tedariklerinin tek bir idarenin sorumluluğuna bırakılması esas benimsenmektedir. Birleşmiş Milletler, TPS'yi, ticaret ve taşımacılıkla ilgili tarafların tüm ithalat, ihracat ve transit ile ilgili yasal gereklilikleri yerine getirmek için standartlaştırılmış bilgi ve belgeleri tek bir giriş noktası ile sunmasına olanak sağlayan bir organizasyon olarak tanımlanmaktadır

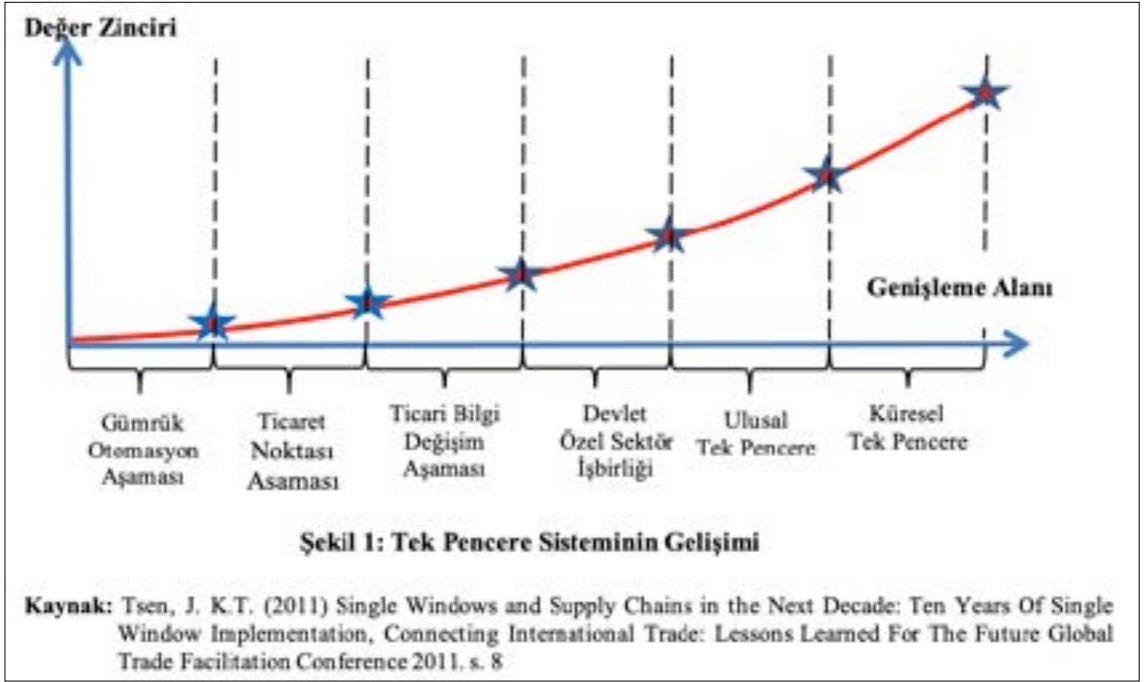
(UNECE, 2020: 3). Bu tanımdan yola çıkarak TPS'nin temel özellikleri şu biçimde belirtilebilir: i) Tek giriş noktası, ii) Standartlaştırılmış bilgilerin sunulması, iii) İthalat, ihracat ve transit ile ilgili formalitelerin azaltılması (COMCEC, 2017).

TPS'de amaç, ticaretle ilgili verilerin tek bir gönderim ve iletişim noktası aracılığı sunmak ve bu verilerin kağıtsız bir ortamda işlenmesini sağlamaktır. Ayrıca TPS uygulamaları ile süreçlerin basitleştirilmesi, verilerin uyumlu hale getirilmesi ve ilgili bilgilerin hükümetler arasında paylaşımının iyileştirilmesi de amaçlanmaktadır. Bu bağlamda bir çok ülke, teknolojik gelişmelere de bağlı olarak, TPS'nin, tüccarlar ve hükümet arasındaki bilgi akışını basitleştirmek ve hızlandırmak için standartların, tekniklerin ve araçların uygulanmasını büyük ölçüde iyileştirebileceğini görmüştür.

TPS şu üç kritik aşamada gelişmiş ve uygulama alanı bulmuştur: i) Tek pence fikrinin dijitalleşmeyle daha fazla benimsenmesi, ii) Kamu yönetimindeki, ticari işleyişi etkileyen kurumsal dağılımlığının ortadan kaldırılması amacıyla, tüm kamu kurumları ile iş dünyası arasında yakın bir işbirliğinin sağlanması fikrinin genel kabul görmesi, iii) İş dünyasının standartlaştırılmış formlar üzerinden bilgi ve belge üretebilmesi.

TPS'nin küresel ölçekte kurulması bilgi işlem teknolojilerinin ve internet altyapılarının kullanımının yaygınlaşmasıyla daha mümkün hale gelmiştir. Bunun farklı uygulama şekillerini, ortak transit rejiminin işleyişinde olduğu gibi küresel ölçekte modüller halinde görmek mümkündür.

Her ne kadar farklı organik yapıların gerek küresel ve gerekse ulusal düzeyde tek pencere sistemine dahil edilmenin zorluğuna dikkat çekilmiş olsa da, dünya ekonomik sistemi farklı boyutlarda eklenme içinde gelişimini sürdürmektedir. Bu yönüyle bakıldığında, dış ticaret faaliyetlerinin belli organizasyonlar temelinde geçmişten günümüze TPS altında toplandığı görülmektedir. TPS gelişim süreci Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi TPS’nin, ilkel aşamasını gümrük otomasyon sistemleri oluşturmaktadır. Bu aşamada, 1960-1970’li yıllarda gümrük otomasyonunu sağlamak adına, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından geliştirilen “Gümrük Veri Otomasyon Sistemi” (Automated System of Customs Data) gibi sistemler kullanılmıştır. Sonrasında ise küresel ticaret risklerinin en aza indirilmesi ve işlem maliyetlerinin azaltılması amacıyla ticaret noktaları oluşturulmaya başlanmıştır (Tsen, 2011: 8). Bu yapılanmalar; gümrük, bankalar, ticaret odaları, nakliye komisyoncuları, nakliye ve sigorta şirketleri gibi yapılar üzerinden işlem birliğinin sağlanması fonksiyonuna sahiptir. Günümüzde ticaret noktaları küresel düzeyde sanal olarak çalışan ticaret kolaylaştırma merkezleri olarak işlev görmektedir.

Elektronik Veri Değişimi (EDI) tekniklerinin gelişmesiyle günümüz TPS’nin alt yapısı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilgi işlem teknolojilerinin gelişmesi ve elektronik veri aktarımlarının hızlanması TPS’nin hızlı biçimde dijitalleşmesini de sağlamıştır. Elektronik veri değişim sistemlerinin gelişmesiyle birlikte ulusal düzeyde iş dünyası ve devlet arasında etkileşimli veri paylaşımı yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Küresel inisiyatiflere bağlı olarak ortaya çıkan ulusal düzeydeki tek pencere sistemleri, elektronik veri değişim altyapısının hızlı biçimde gelişmesiyle birlikte, küresel düzeyde entegre olmaya başlamıştır. Özellikle liman, diğer lojistik ve finansal hizmet alanlarında firmadan firmaya (B2B) işlemlerde oldukça yaygın kullanılan tek pencere uygulamaları firma-devlet (B2G) ve devlet-devlet (G2G) ilişkilerinde de yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (WCO, 2017: 54-55). Ulusal ve küresel ölçekte tek pencere uygulamalarının en somut örneğini AB serbest ticaret alanı içinde kullanılan ortak transit rejimi oluşturmaktadır. Ortak transit rejimi, uluslararası eşya taşımacılığında firma-firma, firma-devlet ve devlet-devlet arasında ilişkilerinin tek merkezden yürütülmesine imkan sunmaktadır.

Tek pencere sistemi, liman tek pencere sistemi, antrepo tek pencere sistemi ve gümrük tek pencere sistemi gibi farklı yapılanmalar şeklinde kurulabilmektedir. Bu bağlamda ulusal düzeyde gümrük tek pencere sistemini;

- i) Tek bir veri ve bilgi sunumu;
- ii) Veri ve bilgilerin tek ve senkronize bir şekilde işlenmesi;
- iii) Gümrükleme

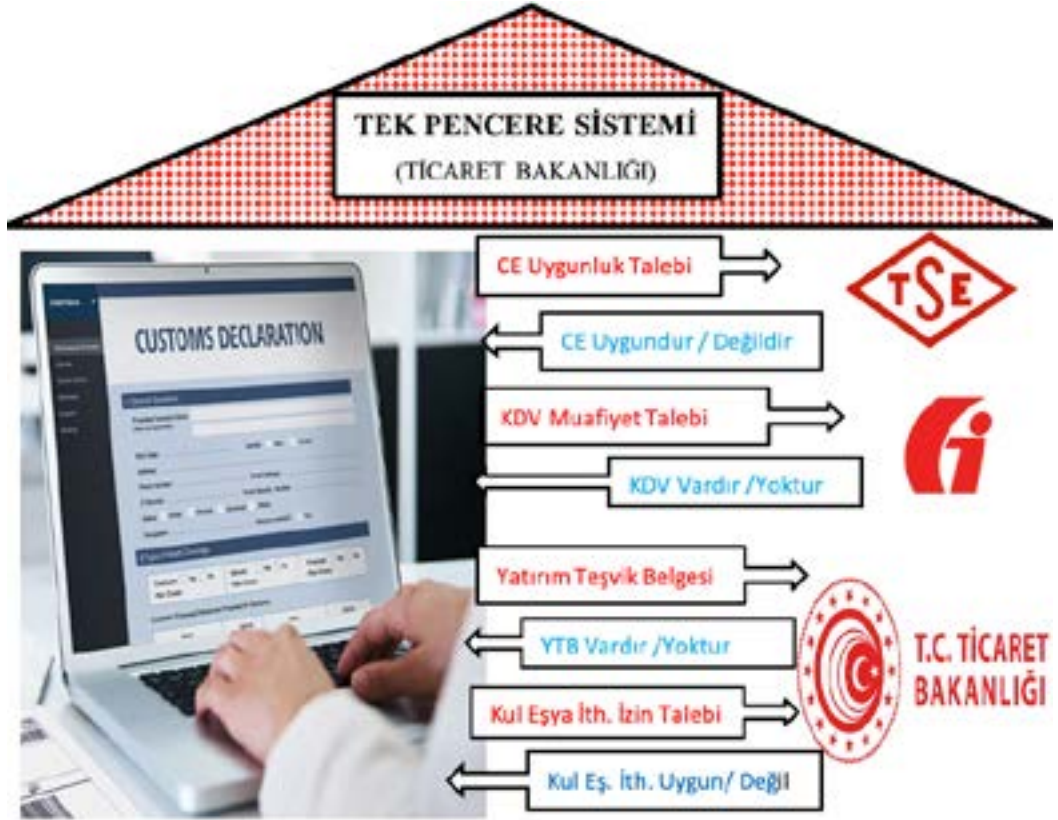
süreci hakkında tek karar verme yetkisi verilen sistem olarak tanımlanması mümkündür. Sisteme tanınan tek karar verme yetkisi, gerektiğinde ilgili bakanlıklar ve kurumlar tarafından alınan ve zamanında gümrük otoritesine iletilen kararlara uygun olarak, dış ticarete konu eşyanın gümrük otoritesi tarafından beyan sahibine yeknesak biçimde teslimini ifade etmektedir. Gümrük işlem sürecinde tek karar verme yetkisi tanınan bu sistem pekçok tarafın dahil olduğu etkileşim içinde çalışmaktadır.

TPS, ilgili tüm resmi makamları, kurumları ve ayrıca iş alemini bir çatı altında toplamayı amaçlamaktadır. Ancak, ticari faaliyetlerin yasalık denetimini yapan gümrük idareleri dışında pekçok kamu kurumu bulunmaktadır. Özellikle gümrük idareleri dışındaki ortalama 40'a yakın kamu kurumunun tek çatı altında toplanması oldukça zordur. Bu zorluk, kurumların sayısının fazlalığından ziyade, siyasal tercihlerin etkisinden kaynaklanmaktadır (Tsen, 2011: 5). Bu zorluğun aşılması siyasal olarak yetkilendirilmiş yönetsel bir yapının kurulması ve/veya işler hale getirilmesiyle aşılabilir. TPS'nin etkin biçimde çalıştırılabilmesi için bir kurumun yetkilendirilmesi belirlenecek politikaların uygulanmasına, yeni organizasyonel yapıların kurulmasına ve bu hedeflere ulaşmak için teknik mali ve düzenleyici otoritenin, yeniden atama dahil, görevlendirilmesine meşruiyet kazandıracaktır. Bu nedendir ki TPS'nin desteklenmesi ve kurumsal yeknesaklığın sağlanması adına alınması gereken geniş kapsamlı kararlar yalnızca siyasi yetkiye dayanması halinde işlevsel olabilecektir (WCO, 2017:18). Türkiye'de TPS'nin siyasal sorumluluğu Ticaret Bakanlığı'na verilmiştir.

Türkiye'de TPS'ye pek çok kamu kurumundan 148 adet belge üzerinden bilgi, izin ve sertifika akışı sağlanmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2021: <https://www.turkiye.gov.tr/gumruk-ve-ticaret-tek-pencere>). Dış ticaret mevzuatından hareketle gümrük beyannamesi ekine konulması gereken belgeler Ticaret Bakanlığı tarafından tek tek incelenmiş ve TPS'de yer alacak olan paydaş kurumlar belirlenmiştir¹. Gümrük idareleri de gümrük işlem süreçlerini bu bilgi ve belgeler üzerinden yürütme yetkisi ile donatılmıştır. Bu yönüyle gümrük idareleri dış ticarete ilişkin yasalık denetimlerini TPS'nin sunduğu imkanlar ölçüsünde yerine getirmektedir.

Bu sistemin çalışması Şekil 2'de temsili olarak gösterilmektedir. Şekilde görüldüğü gibi Ticaret Bakanlığı çatısı altında çalışan sistemde gümrük müşavirleri BİLGE sistemi üzerinden beyan bilgilerini girerler. Diğer kurumlardan alınması gereken beyana özel bilgi ve belgeler TPS'ye girilir. Bilgi ve beşe talebi ilgili kamu kurumunun sistemine düşer ve ilgili kurum TPS üzerinden cevap yazısını gönderir. Bu işleyiş gümrük işlem süreçlerine inanılmaz bir hız ve şeffaflık kazandırmış ve TPS'den beklenen faydalar sektörde etkisini göstermiştir. Bu sistemden beklentilerin tam olarak elde edilebilmesi sistemi kullanan kişilerin teknolojiyi kabul ve kullanımına bağlıdır.

1 Sistemin kuruluş çalışmalarını başlatan "Gümrük Hizmetlerinde Tek Pencere Sistemi" konulu 2012/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi 20/03/2012 tarihli ve 28239 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu Genelge ile diğer kamu kurumları ile yapılacak çalışmaların koordinasyonu da dâhil olmak üzere tüm çalışmaların gerçekleştirilmesi görev ve yetkisi Ticaret Bakanlığına verilmiştir.

Şekil 2: Gümrük Tek Pencere Sisteminin İşleyişi

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

1.2. Teorik çerçeve

Zorunlu e-devlet hizmetlerinde vatandaş memnuniyetini araştıran bu çalışma, gönüllü ortamlarda e-devlet hizmetlerinin benimsenmesine ilişkin önceki araştırmalarda en çok yararlanılan teoriler TKM, D&M modeli ve güven teorisini esas almaktadır. TKM ve D&M modeli, BİT'in benimsenmesine ilişkin önceki araştırmalar tarafından en çok doğrulanan teorik modellerdir. Bu modeller nispeten basit bir yapıya sahip olup, yenilikçi teknolojileri kullanmak için kişisel davranış niyetlerini açıklamada makul bir açıklayıcı güce sahiptirler (Alkrajji and Eidaros, 2016: 64) Bu modellerden yola çıkarak konu aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır.

1.2.1. Modeller

TKM, Fishbein ve Ajzen, (1975) tarafından oluşturulan Gerekçeli Eylem Teorisi (GET) ve Planlı Davranış Teorisi (PDT)'ne dayanmaktadır. Bu teori, kullanıcıların bilgi sistemlerini kullanmayı kabul etmesini açıklamak için geliştirilmiştir (Known and Wen, 2010: 255). TKM, içsel inançların iki önemli değişkeni, *kullanım kolaylığı algısı* ve *yarar algısı* arasında nedensel bağlantılar içerir. Yarar algısı potansiyel kullanıcının belirli bir uygulamayı kullanmanın kurumsal bir bağlamda iş performansını artıracığına olan inancı olarak tanımlanır. Kullanım kolaylığı algısı ise bir kişinin bir sistemi çok çaba sarf etmeden kullanabileceğine olan inancını ifade eder. Diğer şeyler eşit olmak koşuluyla, kişi bir uygulamanın diğerinden kolay olduğunu düşünürse onu tercih

edecektir (Davis,1989: 320). King ve He (2006) TKM'yi kullanan 88 basılı araştırma üzerinde yaptıkları nitel analiz sonucunda yarar algısının TPS'yi kullanım niyetinin en güçlü belirleyicisi olduğu tespitini yapmışlardır. Kullanım kolaylığı konusunda ise farklı çalışmalarda farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür (King and He, 2006: 751).

İletişim Sistemleri (IS) Başarı Modeli olarak bilinen D&M, ilk olarak, 1992'de sunulmuştur. Model birbirine bağlı altı değişkenden oluşmaktadır. Bunlar; Bilgi Kalitesi, Sistem Kalitesi, Sistem Kullanımı, Kullanıcı Memnuniyeti, Bireysel Etki ve Kurumsal Etki olarak modelde yer almaktadır. D&M modeli yaygın olarak uygulanmış ve ampirik olarak, e-devlet hizmetleri de dahil olmak üzere, çok sayıda alanda test edilmiş ve doğrulanmıştır. Örneğin, D&M modeli Stefanoviç vd. (2016) tarafından Sırbistan'da bir belediyenin e-devlet hizmetlerinin başarısını ölçmek için kullanılmıştır. Belediye çalışanlarından 154 kişiye uygulanan geçerli anketten elde edilen verilerden hareketle yapılan analizlerde, vatandaşların e-devlet uygulamalarına ilişkin memnuniyet düzeyinin belirlenmesinde *sistem kalite algısının, bilgi kalitesi algısından daha* önemli olduğu gösterilmiştir (Stefanovic, 2016: 718).

1.2.2. Risk Algısı

Bireylerin teknoloji kabullenme düzeyleri, bireylerin teknolojiyi ne ölçüde riskli algıladıklarına da bağlıdır. *Risk algısı* genellikle bir ürün veya hizmeti kullanmanın olası olumsuz sonuçlarına ilişkin hissedilen belirsizlik olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle risk algısı, vatandaşın arzu edilen sonucu elde etmek için bir kayba uğrama konusundaki öznel beklentisi olarak tanımlanmaktadır (Moammed vd., 2020: 40).

Riskin objektif olarak ölçülmesi zor olduğu için literatür kullanıcıların risk algılarına odaklanmaktadır. Kullanıcılar, satın alma ve/veya benimseme için ürün ve hizmetleri değerlendirirken, bilinçli veya bilinçsiz olarak riski algıladıkları için, risk algısı ölçüsünün TKM'ye

dahil edilmesi gerekir. Nitekim bilgi sistemlerinin benimsenmesinde, kullanıcılar ve çalışanların teknolojik gelişmelerden endişe ve rahatsızlık duydukları görülmektedir. Pavlou (2003) tarafından risk algısı davranışsal ve çevresel belirsizlik olarak ikiye ayrılmıştır. Davranışsal risk; parasal kayıp olasılığı nedeniyle ekonomik risk, potansiyel olarak güvenli olmayan ürün ve hizmetler nedeniyle kişisel risk, kusurlu ürün nedeniyle satıcı performans riski ve özel tüketici bilgilerini ifşa etme fırsatı nedeniyle gizlilik riskinden oluşmaktadır. Çevresel belirsizlik ise genel olarak, internet perakendecisinin veya tüketicinin tam kontrolünün ötesinde olan internet'in öngörülemez doğası nedeniyle mevcut olan risklerdir (Pavlou, 2003: 109).

Risk algısının e-devlet üzerinde de eş anlamlı bir etkiye sahip olacağı öne sürülmektedir (Li, 2021: 1-2). Yazar, yaptığı çalışmada risk algısının e-devlet uygulamalarına adaptasyonunu etkilediğini göstermiş ve hükümetlerin risk algı düzeyini azaltacak önlemlere odaklanmaları gereğine dikkat çekmiştir. Qijun Xie vd (2016) tarafından e-devlet hizmetlerinin kabulüne ilişkin faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada, risk algısının davranışsal kontrolü negatif etkilediği belirlenmiştir (Xie vd., 2016: 1-20). Diğer bir ifadeyle risk arttıkça, e-devlet hizmetlerinden yararlanma yönündeki eğilim giderek azalmaktadır.

1.2.3. Hizmet kalitesi

Son yıllarda kamu hizmetlerinin kalitesi, kamu yönetimi alanındaki bilim adamları açısından en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Kullanıcı açısından e-devlet hizmet kalitesi, devlet web siteleri tarafından sağlanan çevrimiçi kamu hizmetlerinin kullanıcının gereksinimlerini ne kadar iyi karşıladığı açısından tanımlanabilir. Bunun yanı sıra e-devlet hizmetinin kalitesi hükümet ve vatandaşlar arasındaki iletişimi ne ölçüde kolaylaştırdığı bakımından da önemlidir. Li ve Shang (2020) tarafından e-devlet hizmetlerinin kalitesi, teknik performans kalitesi, hizmet fonksiyon kalitesi ve e-devletin halk tarafından algılanan hizmet kalite değeri olarak üç başlık

altında toplanmıştır (Li ve Shang, 2020: 3-4). Yazalar tarafından Çin'in en kalabalık dört büyük şehrinde yaşayan 1650 vatandaş üzerinde yapılan araştırma sonucunda algılanan hizmet değeri, hizmet kalitesi ile vatandaşların sürekli TPS'yi kullanım niyeti arasında güçlü bir moderatör olduğu bulunmuştur. Sharma (2015), Umman'da hizmet kalitesi boyutları ile E-devlet hizmetlerini kullanma isteği arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. E-devlet hizmetlerinden yararlanan 248 kullanıcı üzerinde yapılan çalışma, hizmet kalitesi boyutlarının vatandaşların e-devlet hizmetlerini kullanma isteklerinin ve memnuniyetlerinin bir fonksiyonu olduğunu göstermiştir (Sharma, 2015: 218).

1.2.4. Vatandaş memnuniyeti

Müşteri/kullanıcı/çalışan memnuniyeti kavramı, pazarlama, ticaret, yönetim ve bilgi güvenliği, iletişim sistemleri dahil olmak üzere birçok çalışma alanında geniş çapta ele alınan bir konudur. Genel olarak memnuniyet, "kişinin işini değerlendirmesinden kaynaklanan zevkli veya olumlu bir duygusal durum" olarak tanımlanmaktadır. E-devlet vatandaş memnuniyeti, e-devletin self servis sunum seçeneklerini kullanmanın değerlendirilmesinden kaynaklanan zevkli veya olumlu bir duygusal durum olarak ifade edilmektedir (Chatfield and Alanazi, 2013). Genelde yapılan araştırmalar vatandaşların e devlet hizmetlerinden memnun olmadığı yönündedir. Cohen (2006) tarafından yapılan çalışmada; Amerikan vatandaşlarının e-devlet hizmetlerine ilişkin memnuniyetsizliğinden yalnızca teknolojinin sorumlu olmadığı belirlenmiştir Bunun yanı sıra kullanıcıların memnuniyet düzeylerini; daha önceki deneyimleri, karşılaşılan zorluklar ve e-devlet hizmetlerini kullanma başarısının da önemli ölçüde etkilediği görülmüştür.

1.2.5. Vergi uyumu

E-devlet uygulama örneği olan TPS üzerinden, gümrük müşavirlerinin vergiye uyum düzeyini araştıran bu çalışmada vergi uyumu bağımlı

değişken olarak alınmıştır. En basit şekliyle vergi uyumu, mükelleflerin vergi yasalarının gerekliliklerini karşılamaya rıza gösterme düzeyi olarak tanımlanabilir. Vergi uyumu, mükelleflerin vergi beyannamelerini yasal düzenlemelere uygun olarak zamanında ve doğru bir şekilde hazırlaması ve raporlaması olarak da ifade edilebilir. James and Alley, (2002)'ye göre ise; vergi uyumu; herhangi bir cebir unsuru kullanılmadan vergi mükelleflerinin vergi yasasının hem lafzına hem de ruhuna uygun hareket etme konusundaki duyarlılıklardır. (James and Alley, 2002: 29).

Literatürde vergi uyumunu etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik olarak iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar Ekonomik ve Davranışsal Yaklaşımdır. Ekonomik yaklaşıma göre,. mükellefler, vergiye uyum göstermeme durumunda ödeyecekleri ceza ile vergiye uyumsuzluktan sağladıkları kazanç arasınd rasyonel bir seçim yaparlar. Ceza maliyeti, kazançtan yüksek olduğu sürece vergiye uyum konusunda isteksiz davranacaklardır. Özetle, ekonomik yaklaşımda, vergi mükelleflerinin davranışlarının finansal kalitedeki değişkenlerden etkilendiği öne sürülmektedir.

Davranışsal yaklaşımda ise mükelleflerin vergi uyumu davranışlarının sadece ekonomik değişkenlerden etkilendiği kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, mükelleflerin vergi uyum davranışlarının vergi ahlakı, vergi adaleti algısı, devlete güven ve dindarlık gibi ekonomik olmayan değişkenlerden de etkilendiği savunulmaktadır.

Vergi uyumuna ilişkin literatürde, son zamanlarda hükümete duyulan güvenin vergi uyumunu etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu belirlenmiştir (Güzel, Özer ve Özcan, 2019:83). Devlete duyulan güven, mükelleflerin vergiye yönelik davranışlarının yanı sıra vergi sistemine ve vergi ödemeye olan bağlılığını da artırmaktadır (Güzel, Özer ve Özcan, 2019:82).

Sağlıklı işleyen e-devlet uygulamalarının, şeffaflığın sağlanmasına yapacağı katkıya bağlı

olarak hükümete duyulan güveni artıracığı öngörülmektedir. Qi ve Azmi (2021) yaptıkları çalışmada, e-devlet uygulama örneği olan, elektronik faturaların benimsenmesi ve vergiye uyum arasında pozitif doğrusal bir ilişki bulmuşlardır. Buradan hareketle e-fatura kullanımının iş dünyası tarafından benimsenmesi ve kullanımının yaygınlaşmasının vergiye uyumu artıracığı ileri sürülmektedir.

Eichfelder ve Hechtner (2018) vergi uyum maliyetleri ile e-devlet uygulamaları arasındaki ilişkiyi Belçika ekonomisi açısından araştırmışlardır. Yazarlar, e-devlet uygulamalarının vergi uyum maliyetlerini % 39 oranında azalttığını ancak bu sonucun istatistiksel açıdan anlamlılığının zayıf olduğu tespitinde bulmuşlardır. Çalışmada bu sonucun Belçika e-devlet uygulamalarının özelliğine bağlı olabileceğine vurgu yapılarak, e-devlet uygulamalarının vergiye uyum maliyetlerinin ne ölçüde azaltacağı konusundaki teorik öngörülere şüpheyle yaklaşılması gereğine dikkat çekilmektedir (Eichfelder ve Hechtner, 2018: 877-878).

2. Çalışmanın yöntem, model ve hipotezleri ilgili literatür

Çalışmada, gümrük işlem süreçlerinin yönetilmesinde ve vergilendirilmesinde aktif rol alan gümrük müşavirlerinin teknolojiyi algılama ve e-devlet uygulamalarını içselleştirme düzeyinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda gereksinim duyulan veriler doğrudan veri toplama yöntemi ile elde edilmiştir. Literatürden yararlanılarak TPS uygulamalarına dayanan ifadeleri içeren bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçek üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcının kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik demografik sorular yer alırken, diğer bölümde beşli likert (“kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum”) ölçekten oluşan kapalı uçlu ifadeler yer almaktadır. Üçüncü kısmında ise TPS hakkındaki kişisel değerlendirmeye imkan veren açık uçlu bir soruya yer verilmiştir.

Hazırlanan ölçek ilk etapta 70 kişilik pilot kitleye uygulanmış ve kullanılan ölçekte yer alan ifadelerde bazı değişiklikler yapılarak örneklem kitleye uygulanmasına karar verilmiştir. Pilot uygulama sonucunda rafine edilmiş ifadelerden oluşan anket örneklem kitleye uygulanmış ve çıkan sonuçlardan hareketle geçerlilik ve faktör analizi yapılmıştır.

Araştırmanın ana evreni Türkiye’deki gümrük müşavirleri olarak belirlenmiş ve örneklem kitle İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir ve Kocaeli Gümrük Müşavirleri Derneklerine üye gümrük müşavirleri arasından gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Çalışmanın evreni 14.325 kişiden oluşmaktadır. Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2020 yılında 10.420 gümrük müşavir ve yardımcısı, 3.607 gümrük müşaviri ve 298 de Yetkilendirilmiş gümrük müşaviri olmak üzere 14.325 kişi TPS’yi aktif olarak kullanmaktadır. Bu evrenden elde edilen örneklem kitle 415 kişi olarak belirlenmiştir. İstatistiksel olarak %95 anlamlılık ve %5 hata payı ile en az 385 kişiden oluşması gerekmektedir. Bu gerekliliği sağlama açısından çalışmanın örneklem sayısı evreni temsil kabiliyetine sahiptir.

Çalışmanın, ana değişkenleri ve hipotezleri aşağıdaki gibi belirlenmiş ve ayrıca değişkenlerden hareketle çalışmanın modeli Şekil 3’deki gibi tanımlanmıştır.

Araştırmanın hipotezleri;

H1: Risk algısı TPS kullanımı üzerinde etkilidir.

H2: Risk algısı TPS kullanımına ilişkin yarar algısı üzerinde etkilidir.

H3: Risk algısı TPS’ni kabul algısı üzerinde etkilidir.

H4: Risk algısı TP hizmetinin kalite algısı üzerinde etkilidir.

H5: Yarar algısı TPS’nin kullanım memnuniyet algısı üzerinde etkilidir.

H6: Hizmet kalite algısı TPS’nin kullanım memnuniyet algısı üzerinde etkilidir.

H7: TPS’nin kullanım memnuniyeti davranışsal tutum üzerinde etkilidir.

H8: TPS’ne ilişkin davranışsal tutum TPS kullanımı üzerinde etkilidir.

H9: TPS’nin kullanımı vergi uyumu üzerinde etkilidir.

biçiminde tanımlanmıştır. Hipotezler bu biçimde tanımlanmış olmakla birlikte, çalışmada hipotez testlerine yer verilmemiştir. Diğer bir ifadeyle hipotezlerin geçerlilik analizi yapılmamıştır. Çalışmada modelde yer verilen faktörlerin modeli açıklama gücü test edilmiştir. Modelde yer alan değişkenlerin vergi uyumundaki değişimleri ne ölçüde açıkladığı sorusuna cevap aranmıştır.

3. Faktör analizi sonuçları

3.1. Tanımlayıcı istatistikler

Çalışmada ölçeğe ilişkin tanımlayıcı analizlere de yer verilmiş ve sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir. Bu Tablo 1’den hareketle ölçek kapsamında toplanan verilerin normal dağılım özelliği gösterdiğini söyleyebiliriz. Verilerin ortalamaya göre sağa mı, yoksa sola mı dayandığını “Çarpıklık” ölçüsü, dağılım dikliğini ise “Basıklık” ölçüsü ile ifade edilir. Çalışmada referans değerler -1,96 ve +1,96 arasında yer aldığından dolayı veri seti normal dağılım özelliği göstermektedir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

İfade No	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	İfade No	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
r1	3,12	1,337	-,158	-1,144	r21	3,55	1,180	-,460	-,486
r2	3,10	1,395	-,149	-1,322	r22	3,54	1,229	-,398	-,740
r3	2,63	1,341	,292	-1,115	r23	3,50	1,148	-,085	-,885
r4	3,20	1,258	-,234	-1,039	r24	3,48	1,152	-,250	-,520
r5	3,39	1,180	-,236	-,894	r25	3,65	1,175	-,151	-1,170
r6	3,33	1,169	-,095	-1,021	r26	3,58	1,256	-,279	-,975
r7	3,48	1,114	-,160	-1,017	r27	3,61	1,213	-,311	-,831
r8	2,94	1,245	-,280	-1,045	r28	3,62	1,212	-,318	-,821
r9	2,83	1,176	-,004	-1,053	r29	3,63	1,238	-,325	-,872
r10	2,23	1,148	,856	-,138	r30	3,58	1,173	-,283	-,771
r11	2,36	1,251	,475	-1,095	r31	3,56	1,147	-,131	-,931
r12	2,43	1,293	,447	-1,123	r32	3,48	1,302	-,280	-1,024
r13	2,98	1,303	-,034	-1,182	r33	3,63	1,134	-,214	-,781
r14	3,20	1,309	-,227	-1,077	r34	3,64	1,216	-,301	-,920
r15	3,14	1,171	-,156	-,955	r35	3,72	1,188	-,292	-,967
r16	3,37	1,147	-,249	-,883	r36	3,62	1,127	-,126	-1,007
r17	3,24	1,252	-,288	-,929	r37	3,56	1,234	-,301	-,821
r18	3,35	1,275	-,387	-,873	r38	3,53	1,247	-,281	-,897
r19	3,65	1,145	-,348	-,862	r39	3,44	1,204	-,129	-,968
r20	3,45	1,216	-,417	-,709	r40	3,54	1,147	-,180	-,862

Valid N (listwise)

Kaynak: Yazarlar tarafından SPSS 23 Programından üretilmiştir

Faktör grup ortalamaları üzerinden katılımcıların faktörlere ilişkin genel yaklaşımları hakkında değerlendirmeler yapmak mümkündür. Tablo 2'den hareketle katılımcıların tek pencere sistemine ilişkin tüm yaklaşımlarının kararsızlık yönünde olduğu söylenebilir. Zira tüm faktör ortalamalarının, genel ortalaması olan 3,34'tür. Bu oran değerlendirmenin en güçlü kanıtı olarak sunulabilir. Katılımcıların faktörler özelindeki yaklaşımlarını ise şu biçimde açıklamak mümkündür. Katılımcılar TPS'nin yararlı bir sistem olup olmadığına konusunda, 3,18 ortalama değeri ile kararsızlık göstermektedir. Ancak, katılımcıların TPS'ye ilişkin risk algısının zayıfta olsa düşük olduğu söylenebilir. Risk algısı faktör ortalaması 2,56 ile en düşük ortalama olup, katılımcıların kararsızlığa yakın bir risksizlik algısına sahip olduğu, görülmektedir. Diğer bir ifadeyle sistemin belli ölçüde güvendikleri söylenebilir.

Tablo 2: Faktörlerin Genel Ortalamaları

Yarar Algısı	3,18	Davranışsal Tutum	3,55
Risk Algısı	2,56	TPS Kullanımı	3,60
Hizmet Kalitesi	3,37	Vergi Uyumunu	3,52
Gümrük Müşavirlerinin Memnuniyeti	3,62	Genel Ortalama	3,34

Kaynak: Yazarlar tarafından SPSS 23 Programından üretilmiştir.

Katılımcıların TPS'ye ilişkin "Davranışsal Tutum", "TPS Kullanımı", "Gümrük Müşavirlerinin Memnuniyeti" ve "Vergi Uyumunu" faktörlerinin ortalamalarına bakıldığında faktör algılarının katılıma yakın bir kararsızlık gösterdiği söylenebilir. Katılımcıların TPS sisteminin hizmet kalitesi hakkında ise neredeyse tam bir kararsızlık içinde oldukları görülmektedir. Nitekim, açık uçlu soruda sisteme ilişkin görüşleri sorulmuş ve genel olarak sistemin teknik alt yapısından kaynaklanan sorunlar dile getirildiği görülmüştür. Bu da katılımcıların ölçeği samimi bir biçimde değerlendirdiği şeklinde yorumlanabilir.

3.2. Araştırmada kullanılan ölçeğe ilişkin güvenilirlik: iç tutarlılık analizi

Ölçek güvenilirliği, ölçekte yer alan soruların birbiriyle olan tutarlılığını ve kullanılan ölçeğin ilgili ifadeleri ne ölçüde yansıttığını gösteren bir tekniktir. Aynı zamanda güvenilirlik, elde edilen ölçümler üzerindeki yorumlar ve ileride yapılacak analizler için bir temel teşkil etmektedir (Kayış, 2010: 403). Dolayısıyla güvenilirlik, bir araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinin, aynı konu veya benzer bir konuda farklı zaman ve mekanlarda yapılan araştırmalarda da benzer sonuçları vereceğini göstermektedir (Bal, 2012: 134).

Esasen ölçmede temel ve basit olarak tutarlılığı ifade eden güvenilirliğin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki, zaman içindeki tutarlılıktır. Zaman içindeki tutarlılık, ölçmenin zaman içinde değişmezliğini, yani farklı zamanlarda kullanılan aynı ölçeğin benzer sonuçlara ne oranda ulaşabileceğini ifade etmektedir. Aynı sonuçlar elde edildiği düzeyde ölçme aracının güvenilirliği artmaktadır. Tutarlılığın bir diğer boyutunu iç tutarlılık güvenilirliği oluşturmaktadır. İç tutarlılık, soruların birbiriyle veya aynı şeyi ölçmeye çalışan tüm soruların kendi aralarında ne kadar tutarlı olduğunu ifade etmektedir. Bir ölçüm aracında bu iki teknik aynı anda kullanılabilir gibi, bunlardan biri tek başına da kullanılabilir (Keith, 2011: 95-96). Çalışmada ölçeklerin güvenilirliğinin tespiti noktasında iç tutarlılık analizinden faydalanılmıştır.

İç tutarlılık analizinde en yaygın kullanılan yöntem, Cronbach Alfa katsayısıdır. Cronbach Alfa katsayısı (α), 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Cronbach Alfa katsayısına göre bir ölçeğin güvenilirliği şu şekilde yorumlanmaktadır. Bu katsayı 0,00 ile 0,40 arasında ise ölçek güvenilir değil, 0,40 ile 0,60 arasında ise ölçeğin güvenilirliği düşük, 0,60 ile 0,80 arasında ise ölçek oldukça güvenilir, 0,80 ile 1,00 arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir (Kayış, 2010:405). Diğer taraftan araştırmacılar güvenilirlik noktasında kabul gören bir değer en az 0,70 olması istemektedir. Ancak inceleme türüne göre bu değeri 0,50'ye kadar

indirgenebileceği bazı araştırmacılar tarafından da kabul görmektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, Yıldırım, 2012: 126).

Araştırmada kullanılan ölçeğe ilişkin faktörlerin güvenilirliği Cronbach Alfa katsayısı ile test edilmiştir. Faktörlere ilişkin Cronbach Alfa katsayı değerlerine Tablo 3.’de verilmiş ve bu verilerden ölçek ifadelerinin güvenilir ve tutarlı olduğu görülmektedir. “Davranışsal tutum faktörü” 0,594 katsayısıyla en düşük faktör katsayısına sahip olup, diğer faktörler 0,660 ila 0,769 arasında katsayı değerine sahiptir. Yukarıda da değinildiği üzere, ölçeğin içsel tutarlılığa sahip olduğunun kabulü için alfa katsayısının 0,50’ye kadar indirgenebileceği dikkate alındığında ölçeğimizde yer alan Davranışsal tutum” faktörü”nün de, çok kuvvetli olmasa da, içsel tutarlılığa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda verilen referans değerler dikkate alındığında analiz sonuçları “Davranışsal tutum faktörü” dışındaki 5 faktörün oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Özetle araştırmaya ilişkin tüm faktörler tutarlı ve güvenilir olup iç tutarlılığa sahiptir. Tüm bu analiz sonuçlarından hareketle ölçeğimizin istatistiksel analizlerde kullanılabilme özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Yani bu sonuçlar, ölçekte yer alan ifadelerin birbiriyle tutarlı olduğunu göstermekte ve dolayısıyla ölçeğimiz analizlerde kullanılabilir niteliktedir.

Çalışmada madde-bütün korelasyonlarına ve ölçekte kullanılan ifadelerin güvenilirliğe etkisine de bakılmıştır. Bu bağlamda ifadelerden birinin çıkarılması halinde alfa katsayısının nasıl değiştiği incelenmiştir. Bu inceleme sonuçları Tablo 4’de gösterilmektedir. Madde-bütün korelasyon ilişkilerine bakıldığında, bir değişkenin diğer değişkenlerin toplamından oluşan korelasyon değerinin negatif olmaması ve 0,25’den büyük olması beklenmektedir (Kayış, 2010: 412).

Tablo 3: Ölçeğe İlişkin İç Tutarlılık Analizi

FAKTÖR	BOYUT SAYISI	MADDE SAYISI		ALFA KATSAYISI
		BOYUT	TOPLAM	
Yarar Algisi	1	5	7	,720
	2	2		
Risk Algisi	1	3	5	,682
	2	2		
Hizmet Kalitesi	1	8	10	,752
	2	2		
Gümrük Müşavir Memnuniyeti	1	5	5	,660
Davranışsal Tutum	1	4	4	,596
TPS Kullanımı	1	5	5	,769
Vergi Uyumunu	1	4	4	,730

Kaynak: Yazarlar tarafından SPSS 23 Programından üretilmiştir.

Tablo 4’de faktörlere ait değişkenlerin madde-bütün korelasyon değerlerinin tümünün pozitif ve 0,25’den büyük olduğu görülmektedir. “Davranışsal tutum faktörü” içinde yer alan “TPS’ye bilgi vermekten çekinmem” (r26) ifadesinin 0,288 ile en düşük madde bütünlüğüne sahip olduğu görülmektedir. Bu faktörün alfa katsayısının da düşük olduğu dikkate alındığında bu sonuç normal olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4: Madde Ölçekten Çıkartıldığında

	Ölçeğin Ortalaması	Ölçeğin Varyansı	Madde-Bütün Korelasyonu	Alfa Katsayısı
Yarar Algısı ($\alpha = 0,720$)				
r1	19,13	20,746	,531	,661
r2	19,14	21,853	,399	,697
r3	19,61	22,465	,373	,702
r4	19,05	22,125	,448	,683
r5	18,86	23,008	,407	,693
r6	18,92	22,215	,493	,673
r7	18,76	23,736	,371	,701
Risk Algısı ($\alpha = 0,682$)				
r8	9,86	11,765	,370	,660
r9	9,97	11,490	,451	,625
r10	10,57	11,985	,399	,647
r11	10,44	10,493	,545	,581
r12	10,37	11,175	,420	,639
Hizmet Kalitesi ($\alpha = 0,752$)				
r13	30,48	36,424	,520	,715
r14	30,27	37,743	,425	,729
r15	30,33	39,612	,361	,738
r16	30,10	39,062	,413	,731
r17	30,23	39,636	,323	,744
r18	30,12	38,286	,405	,732
r19	29,82	39,260	,400	,733
r20	30,02	38,444	,423	,730
r21	29,92	38,583	,431	,729
r22	29,92	38,356	,423	,730
Davranışsal Tutum ($\alpha = 0,596$)				
r23	10,71	6,234	,450	,469
r24	10,73	6,176	,460	,461
r25	10,56	6,778	,323	,565
r26	10,63	6,687	,288	,597
TPS Kullanımı ($\alpha = 0,769$)				
r27	14,38	12,111	,595	,707
r28	14,37	12,442	,549	,723
r29	14,36	12,309	,548	,724
r30	14,42	12,635	,551	,723
r31	14,43	13,483	,452	,755
Gümrük Müşavirlerinin Memnuniyeti ($\alpha = 0,660$)				
r32	14,61	9,905	,431	,600
r33	14,46	11,365	,325	,647
r34	14,45	10,128	,456	,588
r35	14,37	10,727	,385	,621
r36	14,47	10,409	,475	,582
Vergi Uyumu ($\alpha = 0,660$)				
r37	10,50	7,806	,521	,670
r38	10,53	7,651	,539	,659
r39	10,62	8,061	,499	,682
r40	10,52	8,168	,524	,669

Kaynak: Yazarlar tarafından SPSS 23 Programından üretilmiştir.

Güvenilirlik analizinde faktörlerin alfa katsayısının yüksek olması, ölçeğin güvenilirliği hakkında karar vermede tek başına yeterli değildir. Bu nedenle faktörlerdeki her bir ifadenin, ilgili faktörün alfa katsayısına etkisine de bakılması gerekir (Baş, 2013: 149-150). Ölçekte yer alan ifadelerden birinin çıkarılması durumunda ölçeğin güvenilirlik katsayısının artacağı görülürse, o ifade/ifadeler silinmeli ve güvenilirlik analizi tekrar yapılmalıdır. Böylelikle ölçeğin güvenilirliğinin arttığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Ölçeğimizden bir ifadenin çıkarılması halinde alfa katsayısının nasıl değişeceğine ilişkin analiz sonucu Tablo 4'ün son sütununda gösterilmiştir. İlgili sütun incelendiğinde hiçbir ifadenin ölçekten çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Her hangi bir ifadenin ölçekten çıkarılması halinde ölçek güvenilirliğinin artırmadığı gibi azalacağı gözlenmektedir. Dolayısıyla ölçekten hiçbir ifadenin atılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu yönüyle ölçeğin gayet iyi bir içsel tutarlılığa sahip olduğu ifade edilebilir.

Açıklayıcı faktör analizinde, analize başlamadan önce, Bartlett küresellik testi ile modelin geçerliliği test edilmektedir. Bu test ile değişkenler arasındaki ilişkinin sıfırdan farklı olup olmadığı belirlenmektedir. Faktör analizinin yapılabilmesi açısından bu testin sonucunun anlamlı ($p < 0,05$) çıkması istenmektedir (İslamoğlu ve Alniaçık, 2014: 396). Araştırmamızın faktör analizine uygun olup olmadığının gösterilmesi için ise Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi yapılmaktadır. KMO örneklem yeterliliği ölçütü 0 ve 1 arasında değişen bir katsayıyı içermektedir. 0 katsayısı, değişkenlerin faktör analizine uygun olmadığını göstermektedir. Katsayı değeri 1'e yakın ise, faktör analizinin farklı ve güvenilir faktörler vermesi gerekir. Bu katsayı 0,50'den küçük ise faktör analizi uygulanmaz, 0,50 ve 0,70 arasında ise vasat ancak kabul edilebilir, 0,70 ve 0,80 arasında ise iyi, 0,80 ve 0,90 arasında ise çok iyi, 0,90'un üzerinde ise mükemmel olarak değerlendirilmektedir (Andy, 2019: 647). Ayrıca özdeğer istatistiği 1'den büyük faktörler anlamlı, 1'den küçük olan faktörler ise anlamsız kabul edilmektedir (Kalaycı, 2010: 322).

Faktörler arası ilişkiler ve faktörlerin modeli açıklama gücü faktör analizi yardımıyla araştırılmıştır. İlk olarak faktörler Bartlett küresellik testine tabi tutularak, boyutların geçerliliğine karar verilmiştir. Devamında ise her boyut için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5: Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör Adı	KMO Değeri	Öz Değer	Bartlett Katsayısı	P Değeri	Açıklama Varyansı
Risk Algisi	,692	2,21	333,641	$P < 0,05$	64.631
Hizmet Kalitesi	,738	2,12	846,003	$P < 0,05$	45.058
Yarar Algisi	,777	2,64	465,012	$P < 0,05$	53.01
Gümrük Müşavir Memnuniyeti	,756	2,13	249,076	$P < 0,05$	42.649
Davranışsal Tutum	,633	1,83	188,006	$P < 0,05$	45.846
TPS'nin Kullanımı	,807	2,60	471,910	$P < 0,05$	52.040

Kaynak: Yazarlar tarafından SPSS 23 Programından üretilmiştir.

Çalışmada kullanılan model 6 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler Bartlett küresellik testine tabi tutulmuş ve anlamlılık düzeyi $P < 0,05$ olarak belirlenmiştir. Tüm faktörler için P Değerleri 0,05'den küçük olup, değişkenler arasında ilişki sıfırdan farklı bulunmuştur. Bu tespitler modelin geçerli bir model olduğunu göstermektedir.

Faktör içeriğinde yer alan ifadelerin faktör analizine uygunluğu araştırılmış ve bunun için KMO değerlerine bakılmıştır. Tablo 5 incelendiğinde tüm faktörler için KMO değerlerinin 0,50'den büyük olduğu görülmektedir. En düşük KMO değeri 0,633 ile "Davranışsal Tutum" faktörüne ait olup, en yüksek KMO değerine ise 0,807 ile "TPS'yi Kullanım Niyeti" faktörü sahiptir. Bu göstergelerden hareketle, "Davranışsal Tutum" faktörü dışındaki tüm faktörlere ait ifadelerin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. "Davranışsal Tutum" faktörü altında yer alan ifadelerin faktör açıklama gücü zayıf olmakla birlikte kabul edilebilir niteliktedir.

Ölçeğin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesinde KMO değeri yanında faktörlerin özdeğerine de bakılması gerekmektedir. Bu gereklilikten hareketle faktörlerin özdeğer istatistikleri de incelenmiş ve Tablo 5'de gösterilmiştir. Buna göre tüm faktörlerin öz değer istatistiğinin birden büyük ve aynı zamanda açıklanan varyansların da kabul edilebilir seviyede olduğu görülmektedir.

Sonuç

Çalışmada gümrük müşavirlerinin teknolojiyi kabullenme ve kullanım düzeyinin "gümrük vergilerine uyumu" arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Gümrük müşaviri kavramı, gümrük müşavirlik sektöründe çalışan "gümrük müşavir yardımcısı", "gümrük müşaviri" ve "yetkilendirilmiş gümrük müşaviri" meslek mensuplarını temsilen bir üst tanımlama aracı olarak kullanılmıştır. Çalışmada teknolojik gelişmelere karşı beslediği "risk algısı", teknolojinin sağladığı "yarar algısı" sunulan "hizmetin kalite algısı", "Gümrük Müşavirlerinin Memnuniyeti", teknolojiye karşı geliştirilen "davranışsal tutum" ve "TPS'nin kullanımı" faktörlerinin vergi uyumundaki değişimleri ne ölçüde açıkladığı incelenmiştir.

Bu faktörler arası teorik ilişkilerden hareketle oluşturulan modelin kullanılan ölçek tarafından açıklandığı tespit edilmiştir. Bu sonuca ulaşabilmek

için ölçeğin içsel tutarlılığa sahip olup olmadığı araştırılmış ve ölçeğin içsel tutarlılığına sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin güvenilirlik analizi yapılmış ve oldukça güvenilir olduğu görülmüştür. "Davranışsal tutum faktörü" 0,594 katsayısıyla en düşük faktör katsayısına sahip olup, diğer faktörler 0,660 ila 0,769 arasında katsayı değerlerine sahiptir. Modelde yer alan faktörler bütün olarak ele alındığında, faktörlerin vergi uyumundaki değişikliklerin %44'ünü açıklama gücüne sahip olduğu görülmektedir.

En düşük açıklama gücüne sahip olan faktör, 0,426 varyans değeri ile Gümrük Müşavirlerinin TPS'den duydukları memnuniyet düzeyidir. Ölçekte, gümrük müşavirlerinin TPS'ye ilişkin görüşlerini alabilmek amacıyla açık uçlu bir soruya yer verilmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan hareketle, TPS'de yaşanan veri kayıplarının, sistemler arası uyum sorunları ile TPS'de yaşanan yazılımsal ve teknik donanım sorunlarının gümrük müşavirlerinin TPS'den memnuniyetinin düşük çıkmasında etkili olduğu görülmüştür.

Gümrük müşavirlerinin TPS memnuniyetini etkileyen bu unsurlara özel olarak bakıldığında şu değerlendirmelerde bulunulabilir: TPS'nin entegre olarak çalıştığı diğer sistemlerle olan uyum sorunu gümrük müşavirlerinin kontrolü dışındadır. Bu nedenle gümrük müşavirlerinin sisteme olan güveninin artırılmasında sistemler arası uyumun artırılması sorumluluğunun Ticaret Bakanlığı uhdesinde bulunduğu dikkat çekmek gerekir. Benzer biçimde sistemde gözlenen veri kayıpları da gümrük müşavirlerinin edilgen olduğu bir konudur. Bu noktada vergi kaybını önleyecek ve sistem güvenliğini sağlayacak olan kurum Ticaret Bakanlığıdır.

Gümrük müşavirlerinin TPS'ye olan güven algısını etkileyen bir diğer unsurun da yazılımsal ve teknik donanım sorunları olduğu görülmektedir. Bu noktada özellikle donanımsal kaynaklı sorunlar gümrük müşavir firmalarının teknolojik açıdan kendilerini yenilememelerinden ve/veya yanlış donanım tercihlerinden kaynaklandığı ifade

edilebilir. Firmaların yanlış teknoloji ve donanım seçimi yanında firmada çalışan personellerin teknolojik sistemlere olan hakimiyeti ve donanım araçlarını fonksiyonel kullanım becerilerinin artırılması gerekmektedir. Sonuçta personelin teknolojiyi kabullenme düzeyi, kullanım etkinliğini önemli ölçüde etkileyen bir unsurdur. Dolayısıyla firmalar personellerinin teknolojiyi kabul düzeylerini artıracak önemleri kendi içinde artırmaları gerektiği söylenebilir.

Tüm bunların yanında eski ve yeni arasındaki uyum sorunlarının gümrük işlem süreçlerinin yönetiminde de gereçli olduğunu dikkatlerden uzak tutmamak gerekmektedir. Bu noktada gümrük idarelerinin teknolojik gelişmelerin sunduğu tüm imkanlardan gümrük müşavirlerinin yararlanmalarını sağlayacak önlemlerin alınması ve etkin biçimde uygulanması gerekmektedir. Üst yönetim düzeyinde geliştirilen modernizasyon çalışmalarının tüm gümrük müdürlükleri düzeyinde aynı seviyede benimsenerek kullanılması sağlanmalıdır. Her düzeydeki gümrük idaresi tarafından gümrük müşavirlerinin bilinçlendirilmesini ve sisteme adaptasyonunu sağlayacak bilgilendirmenin yapılarak, teknik desteğin sunulması TPS'ye olan güven ve memnuniyetin artırılmasında yaralı sonuçlar ortaya koyabilecektir.

Bu çerçevede yapılacak iyileştirmelerin gümrük müşavirlerinin TPS'den memnuniyet düzeylerini ve dolayısıyla gümrük verilerine uyumları artırılabilir. TPS'nin bu haliyle kullanılması durumunda gümrük müşavirlerinin TPS'den memnuniyet düzeyininin vergi uyumundaki değişmelerin %42,6'sını açıklamaya devam edeceği unutulmamalıdır.

Çalışmada kullanılan modelden 9 adet hipotez üretilmiştir. Ancak, bu hipotezlerin geçerlilik sınaması bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde faktörler arası yapsal eşitliklerine ve hipotezlerin geçerliliğine bakılacaktır.

Kaynaklar/ References

- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1975), "A Bayesian Analysis of Attribution Processes", *Psychological Bulletin*, 82(2), 261-277. <https://doi.org/10.1037/h0076477>.
- Alkrajji, A. and Eidaroos, A. (2016), "Trends and Issues in Educational Technology Research in Saudi Higher Education: A Meta-Analysis Review", *Journal of Education and Practice*, 7 (36), 62-79.
- Altunışık R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım, E. (2012), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 7.b., Sakarya Yayıncılık.
- Andy F. (2009), *Discovering Statistics Using SPSS*, 3.e., Sage Publications.
- Bal H. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 2.b., Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Chatfield, A. and AlAnazi, J. (2013), "Service Quality, Citizen Satisfaction, and Loyalty With Self-Service Delivery Options to Transforming E-Government Services". *Faculty of Engineering and Information Sciences, Papers: Part A*. <https://ro.uow.edu.au/eispapers/2334>.
- Cohen, J. E. (2006), "Citizen Satisfaction with Contacting Government on The Internet" *Information Polity*, 11 (1), 51-65.
- Davis, F.D. (1989), "Perceived Use-fulness, Perceived Ease of Use, And UserAcceptance". *MIS Quarterly*, 13(3), 319-340.
- Hazem M. A., Harada Y. and Saraih, U. N. (2020), "Factors Affecting to Usage of E-Government Services with the Mediating Role of Intention of Citizens' Interaction in Jordanian Universities:A Pilot Study", *International Journal of Management Studies and Social Science Research*, 6, (12), 38-45.
- İslamoğlu H. ve Alnıaçık Ü. (2014), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 4.b., Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kalaycı, Ş. (2010), "Faktör Analizi", Şeref Kalaycı (der.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.b. içinde, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 321-331.
- Kayış, A. (2010), "Güvenilirlik Analizi", Şeref Kalaycı (der.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.b. içinde, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 403-419.
- Keith F. P. (2011), *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (çev. Bayrak D., Arslan, H. B., Akyüz, Z.), Siyasal Kitabevi.
- King, W. R. and He, J. (2006), "A meta-analysis of the technology acceptance model", *Information & Management*, 43 (6), 740-755.
- Li Y. and Shang, H. (2020), "Service Quality, Perceived Value, and Citizens' Continuous-Use Intention Regarding E-Government: Empirical Evidence From China", *Information & Management*, 57 (3), 1-15.
- Li, W. (2021), "The Role of Trust and Risk in Citizens' E-Government Services Adoption: A Perspective of the Extended UTAUT Model", *Sustainability*, 13 (14), doi: 10.3390/su13147671.
- Pavlou P. A. (2003), "Consumer Acceptance of Electronic Commerce: Integrating Trust and Risk with the Technology Acceptance Model", *International Journal of Electronic Commerce*, 7(3), 101-134, doi: 10.1080/10864415.2003.11044275.

- Puthur, J., Mahadevan L., and George, A. (2016), "Taxpayer Satisfaction and Intention to Re-Use Government Site for E-filing", *Management Studies*, 8 (1), 46-59.
- Roca, J. C., Min Chiu, C. and Martínez, F. J. (2006), "Understanding E-Learning Continuance Intention: An Extension of The Technology Acceptance Model", *International Journal of Human-Computer Studies*, 64 (8), 683-696.
- Sharma, S. K. (2015), "Adoption Of E-Government Services The Role of Service Quality Dimensions and Demographic Variables", *Transforming Government: People, Process and Policy*, 9 (2). doi.org/10.1108/TG-10-2014-0046.
- Stefanovic, D., Marjanovic, U., Delić M., Culibrk D. and Lalic B. (2016), "Assessing The Success of E-Government Systems: An Employee Perspective", *Information and Management*, 53, (6), 717-726.
- Ticaret Bakanlığı, <https://www.turkiye.gov.tr/gumruk-vecicaret-tek-pencere> (Erişim: 28/10/2021)
- Tsen, J. K. T. (2011), "Ten Years of Single Window Implementation: Lessons Learned For The Future", *Connecting International Trade: Single Windows and Supply Chains in the Next Decade*, Global Trade Facilitation Conference, Geneva, Switzerland. https://unece.org/fileadmin/DAM/trade/Trade_Facilitation_Forum/BkgrdDocs/TenYearsSingleWindow.pdf. (Erişim: 08/07/2021).
- United Nation Economic Commission for Europe (UNECE) (2020). "Recommendation and Guidelines on Establishing a Single Window", Recommendation No.33 (2020 Edition). https://unece.org/sites/default/files/2020-12/ECE-TRADE352_Rev.1E_Rec33_2020Edition.pdf. (Erişim: 28/08/2021)
- World Costum Organization (WCO) (2017), "Understanding the Single Window Environment", *Building A Single Window Environment. Volum 1*. <http://www.wcoomd.org//media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/single-window/compendium/swcompendiumvol1all-parts.pdf>. (Erişim: 20/06/2021).
- Xie O., Song W., Peng X. and Shabbir M. (2017), "Predictors For E-Government Adoption: Integrating TAM, TPB, Trust And Perceived Risk", *The Electronic Library*, 35(1), 1-20.

Nihal ALTUN* İpek KURT** Tansu ÖZBAYSAL***

* Arş. Gör., Bursa Teknik Üniversitesi, İTBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, nihal.altun@btu.edu.tr

** Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi MYO, Dış Ticaret Bölümü, ipekkurt@artvin.edu.tr

*** Öğr. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Alaçam MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, tansu.ozbaysal@omu.edu.tr

Adım Adım Yeni Dünya Düzeni: Çin BKBY Projesi****

Özet

2013 yılında ilk adımları atılan bir kuşak bir yol girişimi (BKBY), Çin dış politikasının en önemli önceliklerinden birisi olmakla birlikte Çin liderliğindeki yeni bir dünya düzenini gündeme getirmektedir. Girişim, Çin mal ve hizmetlerinin Dünya pazarlarına ulaşabileceği tarihi ipek yolunu yeniden hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Bu girişim fikrinin temelini oluşturan misyon, projede yer alacak üye ülkeler arasında engelsiz ticaret ortamını yaratmaktır. Böylelikle bölgesel ve uluslararası ticari iş birliği ortamının kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Çünkü engelsiz ticaret, yatırımların artması ile birlikte ticaret bölgesel entegrasyonların oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bir kuşak bir yol girişiminin mevcut entegrasyonlarla ve yeni ipek yolu ile oluşabilecek potansiyel entegrasyonlarla ilişkisini ele alarak bu tartışmayı zenginleştirmektir. Araştırma kapsamında alanyazın incelenmiştir. Bir kuşak bir yol projesi kapsamında yer alan ülkeler arasındaki mevcut, potansiyel ekonomik iş birlikleri ve ilişkiler betimsel bir çerçevede ele alınmış, son olarak bu entegrasyonların Türkiye açısından avantajları ve dezavantajları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Ekonomik Entegrasyonlar, Bölgeselleşme.

JEL Sınıflama Kodları: F10, F13, F15.

Step By Step New World Order: China OBOR Project

Abstract

The one generation and one road initiative, the first steps of which were taken in 2013, is one of the most important priorities of Chinese foreign policy and brings a new world order led by China to the agenda. The initiative aims to resuscitate the historical silk road through which Chinese goods and services can reach world markets. The mission that underlies the idea of this initiative is to create an unhindered trade environment among the member countries that will take part in the project. Thus, it is aimed to facilitate the regional and international commercial cooperation environment. Because unimpeded trade, with the increase in investments, trade paves the way for the formation of regional integrations. In this context, the aim of the study is to enrich this discussion by addressing the relationship of one generation and one road initiative with existing integrations and potential integrations that may occur with the new silk road. Within the scope of the research, the literature was examined. Existing and potential economic cooperation and relations between the countries within the scope of one belt and one road project are discussed in a descriptive framework, and finally the advantages and disadvantages of these integrations for Turkey are discussed.

Keywords: One Belt One Road Project, Economic Integrations, Territorialization.

JEL Codes: F10, F13, F15.

**** 1. Uluslararası Gümrük ve Ticaret Kongresinde sunulmuştur. Makale üzerinde majör düzenlemeler yapılmıştır.

Giriş

Küreselleşme ve entegrasyonlar, eş zamanlı bir gelişim seyri göstermektedir. Genişleyen piyasalar, içsel ve dışsal ekonomiler, üretim faktörlerinin dağılımı, artan rekabet baskısı gibi nedenler, ülkeleri ekonomik ve siyasi iş birliği kurmaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla, birlikte ortak politikalar çerçevesinde hareket etmenin sağlayacağı avantajlardan yararlanmak isteyen ülkeler, üçüncü ülke ekonomilerine karşı bir güç elde etmek amacıyla ekonomik bütünleşmelere yönelmektedirler. Bu bütünleşmeler serbest ticaret bölgeleri, gümrük birlikleri, ortak pazarlar, iktisadi ve siyasi birlikler ile sonuçlanmaktadır.

Bu doğrultuda Çin tarafından 2013 yılı itibariyle uygulamaya konan bir kuşak bir yol projesinin, doğu ve batı arasında oluşabilecek potansiyel bir ekonomik ve/veya siyasi iş birliğini gündeme getirmesi beklenmektedir. Bu çerçevedeki gelişmeler “Çin’in Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırılmaktadır.

Bir kuşak bir yol girişimi, bir diğer ismiyle Çin’in *modern ipek yolu projesi*, ipek yolu ekonomik kuşağı ve 21.yüzyıl deniz ipek yolu projelerinin tek bir proje altında toplanmasına verilen isimdir. Bu proje, üye ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilerek aynı zamanda kültürel, sosyal ve siyasi iş birliklerinin de yapılabilmesi için bir olanak sağlamaktadır.

Ülkeler, küresel rekabet şartlarına karşı ayakta kalabilmek, üretim kapasitelerini ve refahlarını artırmak gibi amaçlarla ekonomik entegrasyonlara yönelmektedirler. Günümüzde, ekonomik birlik aşamasına gelmiş tek entegrasyon hareketi olan Avrupa Birliği benzeri bir birlik oluşturma çabaları ise, Avrasya coğrafyasında gözlemlenmektedir. Mayıs 2017’de Pekin’de düzenlenen Kuşak ve Yol Uluslararası İş birliği Forumu’nda, bu projenin uluslararası entegrasyon hedefi belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Çin’in bu hedefi doğrultusunda, proje güzergahında bulunan her ülke, bir kuşak bir yol projesi ile oluşabilecek entegrasyonlara adaydır.

Bu doğrultuda çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde bir kuşak bir yol projesi tanıtılmış, ikinci bölümde bölgeselleşme ve ekonomik entegrasyonlar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde bir kuşak bir yol projesi ile birlikte kendi içerisinde ticari, ekonomik potansiyeller barındıran ve gelecekte ivme kazanarak büyüyebilecek bölgesel iş birlikleri ve ekonomik koridorlar betimsel bir çerçevede incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde BKBY kapsamında Türkiye-Çin ilişkileri ele alınmış beşinci bölümde ise bulgulara yer verilmiştir.

1. Bir Kuşak Bir Yol Projesi (One Belt One Road)

2000’li yıllar ile birlikte Çin, üretim gücü ve sermayesi ile kendisini uluslararası pazarlara ve yabancı sermaye yatırımlarına açık bir ekonomi haline getirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, dünya nüfusunun önemli bir kısmına sahip olması, düşük iş gücü maliyeti, uluslararası tedarik zincirleri içerisindeki stratejik konumu, her geçen gün büyüyen ekonomisi ile dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumundadır.

Bir kuşak bir yol (BKBY) projesi, 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından açıklanan ve Çin liderliğinde gerçekleştirilmek istenen bir girişimdir. İçerisinde bulunduğumuz yüzyılın belki de en çarpıcı projelerinden birisi olan BKBY ile birlikte Çin, dünya ticaretinin geleceğine yön vererek mevcut konumunu güçlendirip dünyanın bir numaralı ekonomisi haline gelmek istemektedir. Proje temelini, çok eski tarihlere dayanan ve güncel gelişmeler ışığında yeniden dizayn edilerek hayata geçirilmek istenen ipek yolundan almaktadır (Ayvaz ve Ramadhan, 2021:80).

Girişim, içerisinde Asya, Ortadoğu, Afrika ve Avrupa kıtalarında yer alan yaklaşık 69 ülkenin yer aldığı uluslararası ticaret ve lojistik anlayışını değiştirebilecek güce sahip bir proje olarak tanımlanabilir. Bu gücün altında yatan en büyük sebep ise projenin çok geniş bir coğrafi sınıra erişimi olmasıdır.

Resim 1: BKBY Girişimi Kara ve Deniz Yolu Bağlantıları

Kaynak: (Grieger, 2016:3)

BKBY projesi, ipek yolu ekonomik kuşağı ve 21.Yüzyıl deniz ipek yolu başlıklı iki ana programdan oluşmaktadır. İpek yolu ekonomi kuşağı, Çin'i Avrupa'ya Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Akdeniz ile bağlarken, 21. Yüzyıl deniz ipek yolu girişime üye ülkeler arasındaki su yollarına dayanmaktadır.

Bir kuşak, Çin'i Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'ya bağlayan eski kara bazlı ipek yolunun modern hali olan "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı"nı ifade eder. Bu yüzden modern ipek yolu olarak da bilinir. Bir yol ise, Asya, Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'yı birbirine bağlamayı planlayan "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" nu ifade etmektedir. Bu aynı zamanda deniz ipek yolu olarak da bilinmektedir. Bu bağlamda girişimin amacı, ülkeler arasındaki ortaklıkları güçlendirerek Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlamaktır (Sarker vd., 2018:623). Resim 1'de girişimin kara ve deniz ipek yolu bağlantıları görülmektedir.

Proje kapsamında doğrudan veya dolaylı olarak yer alan 69 ülke, dünya nüfusunun %65'ine, dünya GSYİH'nın %42'sine, resmi enerji rezervlerinin %75'ine sahiptir (Güner, 2018:112). Bu demografik veriler, potansiyel proje çıktılarının yeni dünya düzeninin oluşumunda ekonomik, sosyo kültürel, siyasi sonuçlarının ve etkilerinin tartışılmasının önemini ortaya koymaktadır.

BKBY, Çin'in itici güç olarak başrolü üstlendiği ve Avrasya'nın sosyo ekonomik anlamda birbirlerine entegre olmasını uzun vadede hedeflediği, çok yönlü çıktılara neden olabilecek bir adımdır. Temel olarak bu projenin iki ana amacı olduğu söylenebilir (Alperen, 2018:20):

- İthalat ve ihracat bakımından Çin'in sahip olduğu deniz yollarına ilave olarak bir alternatif güzergâh oluşturması ve yakınında yer alan ülkeler ile karşılıklı bir bağımlılık yaratılması,

- İkinci amaç ise Orta Asya'da meydana gelebilecek ekonomik veya siyasi istikrarsızlıklara karşı Çin'in batı sınırlarında güvenli bir bölge oluşturmak istemesidir.

Çin bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için proje kapsamında altyapı yatırımlarını, kuruluşunun 100. yılı olan 2049 yılına kadar tamamlamayı hedeflemektedir (Güner, 2018:112). Bu doğrultuda planlanan faaliyetlerin hayata geçirilebilmesi ve finansal kaynak sağlaması için Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) 2015 yılında kurulmuştur. AIIB, Asya-Pasifik bölgesinde kalkınmayı desteklemek için enerji ve ulaştırma sektörlerinde altyapıların inşasını finanse etmektedir. Resmi olarak ilişkili olmasa da AIIB ve BKBY birbirini tamamlayıcı niteliktedir. AIIB'ye ek olarak Çin, devlet bankaları ile de kuşak ve yol girişiminin finansmanını güvence altına almaktadır (www.oboreurope.com/en/, Erişim Tarihi: 19.04.2021).

BKBY projesinin stratejik öncelikleri şu şekilde ifade edilebilir (Baker McKenzie, 2017:6):

- 1. Çin'in Global Olma Politikasını Desteklemesi:** BKBY, Çinli firmaların uluslararasılaşmasını hızlandıracak ve dünya standartlarında çokuluslu şirketler ve tedarik zincirleri yaratacaktır.
- 2. Kuşak ve Yol Ülkelerine İhracatı Artırmak:** Çin'in BKBY ülkelerine ihracatı, Avrupa ve ABD'ye yapılan ihracattan daha hızlı büyümektedir. BKBY, bu büyüme oranını hızlandırmayı amaçlamaktadır.
- 3. Endüstriyel Yeniden Yapılanmayı Teşvik Etmesi:** BKBY, Çinli firmaları uluslararası düzeyde rekabet etmeye, en iyi uygulamaları benimsemeye, şeffaflığı artırmaya ve yabancı işgücünü istihdam etmeye zorlayacaktır.
- 4. Çin'in Jeopolitik Rolünü Güçlendirmek:** BKBY, Çin'in bölgedeki ve Avrupa'daki ekonomik ve politik rolünü güçlendirmektedir. Ayrıca Trans Pasifik Ortaklık Anlaşmasına karşı bir cevap niteliğinde görülmektedir.

5. Yuan'ın Küresel Rolünü Güçlendirmek:

Şimdiye kadar BKBY projesinin Çin'in resmi para birimi Yuan'ı güçlendirdiğine dair çok kanıt bulunmamaktadır. Ancak gelecekte projenin ilerleyişine paralel olarak beklentiler arasında yer verilmektedir.

6. Endüstriyel Arz Fazlasını Azaltmak: Çin, çoğu endüstriyel üründe aşırı arz sıkıntısı çekmektedir. BKBY, bu tür arz fazlası ürünleri diğer pazarlara satmak için bir fırsat olarak görülüyor.

Küresel ticaretin en büyük payını, ülkesindeki ekonomik ve üretim gücüne borçlu olan Çin yukarıda bahsedilen stratejik öncelikleri gerçekleştirmek için sahada somut bazı teknik altyapı kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçların belki de en önemlisini lojistik entegrasyonun sağlanabilmesi için yapılması zorunlu olan altyapı yatırımları oluşturmaktadır. Bu yatırımlar üye ülkelerde limanlar, enerji santralleri, havalimanları, demiryolu ve karayolu ağları, köprüler, lojistik üsler, petrol ve gaz boru hatları gibi enerji ve ticareti doğrudan etkileyen tesislerin inşasını kapsamaktadır. Tam bu noktada Çin, BKBY girişimini kazan-kazan prensibi ile bağdaştırmaktadır. Pekin, bu projenin gerçekleştirilmesi için üye ülkelerin gerekli olan sanayi ve lojistik yatırımlarını finanse edebilecek kuruluşlar ile birlikte tam bir iş birliği fırsatı sunmaktadır (Güner, 2018:114).

BKBY projesi, üye ülkeler arasında uluslararası veya bölgesel iş birliğini ilerletmek için kalkınma planlarını teşvik etmektedir. Bu, hükümetler arası iş birliği ve çok seviyeli makro politika alışverişini, iletişim mekanizmalarını ve büyük ölçekli projelerin uygulanması için politika desteğini ve para politikasında koordinasyonu içermektedir. Bu bağlamda kuşak ve yol girişimi beş iş birliği önceliğine dayanmaktadır (www.beltroad-initiative.com/belt-and-road/, Erişim Tarihi: 20.04.2021):

- 1. Politika Koordinasyonu** (Hükümetler arası iş birliğinin teşvik edilmesi, çok seviyeli

hükümetler arası makro politika alışverişi ve iletişim mekanizması)

2. *Tesis Bağlantısı* (Altyapı inşaat planlarının ve teknik standart sistemlerinin bağlantısının iyileştirilmesi)
3. *Engelsiz Ticaret* (Yatırım ve ticaret engellerinin azaltılması, bölgesel ekonomik entegrasyonun desteklenmesi)
4. *Finansal Entegrasyon* (Para politikasında koordinasyon ve iş birliği, finansman kurumlarının kurulması)
5. *İnsanlar Arası Bağlar* (Kültürel ve akademik değişim ve diyalog, medya iş birliği)

Bu önceliklerin gerçekleştirilebilmesi için üye ülkelerin bulunduğu bölgeler birer ekonomik koridor olarak ayrı ayrı ele alınmaktadır. İpek yolu ekonomik kuşağı, Avrasya'nın bağlanabilirliği, altyapı gelişimi ve ekonomik iş birliği için uzun vadeli bir vizyondur ve altı kalkınma "koridorunu" kapsamaktadır:

1. Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru (NELBEC)
2. Çin - Moğolistan - Rusya Ekonomik Koridoru (CMREC)
3. Çin - Orta Asya - Batı Asya Ekonomik Koridoru (CCWAEC)
4. Çin - Hindçin Yarımadası Ekonomik Koridoru (CICPEC)
5. Bangladeş - Çin - Hindistan - Myanmar Ekonomik Koridoru (BCIMEC)
6. Çin - Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC)

Çin'in modern ipek yolu projesi olarak da adlandırılan BKBY projesi, küreselleşmenin de etkisiyle ekonomik ve siyasi entegrasyon hareketlerini hızlandırmıştır. Sadece bölgeselleşme odaklı değil aynı zamanda doğu ve batı arasındaki entegrasyonu gerçekleştirmesi beklenmektedir.

Projenin kapsamı, ekonomik iş birliğinden ziyade ülkeler arasında çok yönlü ve çok taraflı ilişkiler geliştirmektir (Tutar ve Koçer, 2019: 618-621).

2. Bölgeselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar

Dış ödeme fazlası oluşturma amacını benimseyen merkantilizm görüşü, 16. ve 17. yüzyıl sonlarına kadar Avrupa kıtasına egemen olmuş bir ekonomik anlayıştır. Merkantilizm, ülkelerini dışa kapalı ekonomik politikalar geliştirerek dış ödemeler dengesinde fazla vermesine imkân tanımakla birlikte değerli maden stoklarını arttırabilme fırsatını sunmuştur. Bu anlayışın sonucunda ise Avrupa ülkeleri ekonomik ve siyasi olarak önemli güç kazanımları elde etmiştir. 18. yüzyıl ile birlikte merkantilizm politikası yerini piyasaların liberalleşmesini savunan başka bir anlayışa bırakmaya başlamıştır. 1776 yılında Adam Smith tarafından kaleme alınan "Ulusların Zenginliği" eseri, ülkeler arası ticaretin serbestleşmesini ve bu serbestinin mutlak üstünlükler kanunu ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. Bu görüşleri ile Adam Smith uluslararası ticaretin yapılmasının nedenlerini ve yöntemlerini teorik olarak açıklayarak liberalizm anlayışına önemli katkılar sağlamıştır. Böylelikle liberalizm anlayışının temelleri atıldıktan sonra ülkeler, daha geniş coğrafyalarda daha kârlı iş birlikleri yapabilmek için ekonomik bütünleşme yolunu tercih etmeye başlamışlardır.

Böylelikle Smith uluslararası ticaretin nedenlerini ve yöntemlerinden bahsederek liberalizme katkı sağlamıştır. Akabinde ülkeler, daha geniş ve daha kârlı iş birlikleri yapmak için ekonomik bütünleşme yoluna girmişlerdir (İmer Ertunga, 2013:1).

Ekonomik bütünleşmeler 19. yüzyılda yavaş yavaş yerini ekonomik entegrasyonlara bırakmıştır. Özellikle II. Dünya savaşı sonrası, hem tarih boyunca yaşanan savaş yıkımlarının bir daha yaşanmaması, hem de ekonomik serbestleşmenin etkisi ile Avrupa'da ekonomik entegrasyon

adımları atılmıştır. Başlangıçta siyasi kaygılara sahne olan birleşik Avrupa fikri, ekonomik çıkarlar ve birliktelikler üzerinde temellendirilerek yetmiş yıllık geçen süre sonucunda günümüzdeki Avrupa Birliği (AB) yapısına kavuşmuştur.

Bölgesel entegrasyonlar küresel ekonomiler için büyüyen altyapı, bölgesel iletişim ağı, iş birliği ve karşılıklı bağımlılık ile ilgilidir. Ekonomik entegrasyon ise bu büyüyen ticaret faaliyetleri için tarife ve kısıtlamaları ortadan kaldırma sürecini ifade etmektedir. 2. Dünya savaşıdan sonra liberal ekonominin benimsenmesi ile birlikte entegrasyonlar ön plana çıkmaktadır (Jaleel vd., 2020:23).

21.yüzyılda, birçok ekonomik entegrasyon hareketi bulunmaktadır. Fakat, uluslararası entegrasyon hareketlerinin üç ana merkezde toplandığı söylenebilir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği, tüm Avrupa'yı kapsayan kutuplaşmanın başlangıcıdır. İkinci kutuplaşma, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'dir. ABD'den Çin ve Rusya'ya kadar geniş bir coğrafyayı içermektedir. Üçüncü kutup ise, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'dır (İncekara ve Savrul, 2011: 12).

3. BKBY ile Bölgeselleşme ve Ekonomik Entegrasyon İlişkisi

Avrupa Birliği, Orta ve Güney Asya ülkeleri için barış ve ekonomik refah açısından iyi bir bölgesel entegrasyon örneğidir. Ancak bölgesel bir entegrasyonun sağlanabilmesi için katılımcı ülkelerin bireysel çıkarlar yerine ortak politikalar üretmeye yatkın bir anlayışı benimsemesi gerekmektedir. Böylelikle Avrupa Birliği modeli takip edilerek yeni bir entegrasyonun başlangıcı, karşılıklı bağımlılık politikasının benimsenmesi ve kazan-kazan anlayışının bölgedeki tüm devletler için çekici bir hal alması ile mümkündür (Jaleel vd., 2020:24).

Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU), Avrasya coğrafyasında bulunan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ukrayna, Rusya ve Beyaz

Rusya öncülüğünde Bağımsız Devletler Topluluğu olarak 1991 yılında kurulmuştur. Bu topluluk, birliğe üye ülkelerin iktisadi bağlarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Ateş ve Dilikoğlu, 2021: 258).

1993 yılında Rusya, Avrupa Birliğinin kuruluş amacına benzer birlik önerisini sunmuştur. Bir yıl sonra 1994 yılında, söz konusu devletler arasında anlaşma imzalanarak serbest ticaret alanı kurulmuş ve entegrasyon süreçlerini yönetmek için farklı iş birlikleri oluşturulmuştur. Birliğin tam bir entegrasyon süreci olabilmesi ya da tam bir birlik adından bahsedilebilmesi için birliğin en son aşaması olan siyasi entegrasyon aşamasına geçilmesi gerekmektedir. Putin'in yönetime gelmesi ile birlikte, entegrasyonun bir ileri aşaması olan ekonomik birlik projesi ivme kazanmıştır. 2000 yılının Ekim ayında, Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla birlik, uluslararası organizasyon haline gelmiş ve Avrasya Ekonomik Topluluğu adını almıştır (Avcu, 2014:273). Haziran 2009'da Putin, Belarus, Kazakistan ve Rusya'nın bir gümrük birliği oluşturup Dünya Ticaret Örgütü'ne katılacağını duyurmuştur. 1 Ocak 2010 tarihinde ortak bir dış tarife oluşturulmuş ve Temmuz 2011 itibariyle kontroller dış sınırlara taşınmış ve iç tüketime yönelik mallar için üyeler arasında gümrükleme işlemleri kaldırılmıştır (Zank, 2017:77).

Tablo 1: Avrasya Ekonomik Birliği Üyeleri

Üye Ülkeler	Katılış Tarihi	Nüfus (milyon)	Gelir (Dolar)	Yüzölçümü
<i>Rusya</i>	1 Ocak 2015	144	1,5 trilyon	17 milyon
<i>Beyaz Rusya</i>	1 Ocak 2015	9	54 milyar	207 bin
<i>Kazakistan</i>	1 Ocak 2015	17	160 milyar	2 milyon
<i>Kırgızistan</i>	12 Ağustos 2015	6	7 milyar	199 bin
<i>Ermenistan</i>	2 Ocak 2015	3	11 milyar	29 bin

Kaynak: Çiftçi, 2019: 138.

EAEU, Ocak 2015 yılı itibariyle resmi olarak bölgesel ekonomik entegrasyon için kurulmuş uluslararası bir örgüttür. Birliğin üyeleri Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ermenistan ve Kırgızistan devletlerinden oluşmaktadır. Moldova ise gözlemci üye statüsünde bulunmaktadır. Tablo 1’de birlik üyelerinin kuruluş yılında sahip olduğu bazı demografik değişkenlere yer verilmiştir.

Birliğin kuruluş amacı üye devletler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımını sağlamak ve belirlenen sektörlerde eşgüdümlü olarak tek bir politika izlemektir. Aynı zamanda birlik, üye devletlerin uluslarının yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla ulusal ekonomilerin kapsamlı bir şekilde geliştirilmesi, rekabet gücünün ve iş birliğinin artırılması ve istikrarlı kalkınmayı teşvik etmek için kurulmuştur (www.eaeunion.org/?lang=en, Erişim Tarihi: 23.04.2021).

Çin önceden ABD ile olan ticari ilişkilerine önem verirken BKBY projesi ile komşuları ile olan ticari ilişkilerin iyileştirilmesine odaklanarak dış politikalarını bu doğrultuda revize etmiştir. Bu kapsamda Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC), girişimin çıktılarında birisi olarak gösterilebilir. CPEC girişimi, Güney Asya’da artan ekonomik karşılıklı bağımlılığı ve güç siyaseti fenomenini ele almaktadır. CPEC, bölgesel entegrasyonun bir örneğidir. Aynı zamanda bu proje Pakistan’ın ABD’ye olan bağımlılığını azaltacak ve böylece ABD’nin bölgedeki etkisini de azaltacaktır. Bu bağlamda, CPEC Doğu-Batı bağlantısı olarak, Pakistan üzerinden İran, Hindistan, Afganistan ve Orta Asya’yı kendisine bağlayan jeopolitik bir konumda yer alabilir (Rahman ve Shurong, 2017:6).

CPEC ile birlikte Pakistan zenginleşen ekonomik güç haline gelerek Hindistan’a karşı bir güç oluşturmaktadır. Bu açıdan ele alındığında CPEC bölgedeki diğer ülkelere de çeşitli fırsatlar sunmaktadır (Jaleel vd., 2020:25). Örneğin bu rota Çin’in zaman ve maliyetini düşürmekle

birlikte, aynı zamanda Çin’i Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika bölgesine bağlayarak kendi ürünleri için yeni pazarlara erişimini sağlamaktadır. Öte yandan bu koridor Hindistan’ın Arap denizi ve Hint okyanusundaki hakimiyetini zayıflatarak Çin’i, Hindistan’ın sahip olmadığı Afganistan, İran, Orta Asya Cumhuriyetleri, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan’a da bağlamaktadır (Joshi vd., 2017:4). Dünya Bankası raporunda CPEC’e katılan birçok ülkenin daha fazla bölgesel entegrasyon oluşturabileceği belirtilmektedir (Jaleel vd., 2020:24).

2003 yılında, Asya Ekonomik Topluluğu (AEC) kurulmasına ilişkin bir anlaşma tüm ASEAN üyeleri tarafından imzalanmıştır. 2007 yılında, AEC’nin 2015 yılına kadar kurulması kararlaştırılmıştır. ASEAN üyesi 10 Güneydoğu Asya ülkesi, AEC’yi kurarak 31 Aralık 2015’ten sonra bir ekonomik entegrasyon sürecine girmiştir. Temel olarak, AEC’nin entegrasyonunda üç önemli işlevi vardır: (1) sınır ötesi tarifeleri ortadan kaldırmak, (2) tarife dışı engelleri azaltmak ve (3) işlem maliyetlerini düşürmek (Soong, 2018:292-293).

ASEAN, bölgesel ekonomik gelişmeleri de dikkate alarak AEC Vizyon 2025’i başlatmıştır. Bu vizyonla ekonomik entegrasyon sürecinin bir ileri aşamaya taşınmak istendiği açıkça ifade edilmektedir. AEC Vizyon 2025, birbiriyle ilişkili ve birbirini besleyen beş özellikten oluşmaktadır (Soong, 2018:292):

1. Entegre ve uyumlu bir ekonomi;
2. Rekabetçi, yenilikçi ve dinamik bir ASEAN;
3. Gelişmiş bağlantı ve sektörel iş birliği;
4. Dirençli, kapsayıcı ve insan merkezli bir ASEAN;
ve
5. Küresel bir ASEAN.

Asya Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklığı (RCEP), ASEAN +6 (Avustralya, Yeni Zelanda, Çin, Japonya, Kore ve Hindistan) arasında müzakere edilmesine rağmen Çin tarafından yönetilmektedir.

BKBY ve Asya Ekonomik Topluluğu'nun (AEC) entegrasyonu için Çin'in ASEAN merkezietini güçlendirmesi gerekmektedir (Soong ve Nguyen, 2018:352).

AEC'nin ASEAN ile bölgesel entegrasyon oluşturması üç avantajı beraberinde getirecektir. Birinci avantaj ASEAN serbest ticaret bölgesinin potansiyelinin kullanılmasıdır. İkinci avantaj, ASEAN+Çin, ASEAN+Japonya, ASEAN+Güney Kore gibi "ASEAN +1" serbest ticaret anlaşmalarının ticaret hacmini artırmasıdır. Üçüncü avantaj, Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore dâhil olmak üzere "ASEAN +6" temelli Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık'ın (RCEP) yaratacağı ticaret potansiyelidir. RCEP, dünya nüfusunun %48'ini ve küresel GSYİH'nın %30'unu oluşturmaktadır (Soong, 2018:294). Taguchi vd. (2016) ASEAN+Çin, ASEAN+Kore ve ASEAN+Japonya serbest ticaret anlaşmalarının söz konusu ülkeler arasındaki ticaret yaratıcı etkilerinin ticaret saptırıcı etkilerinden daha fazla olduğunu ifade etmektedirler (Soong, 2018:294).

Çin, Şangay İş Birliği Örgütü (SCO) aracılığıyla daha fazla ekonomik entegrasyonu teşvik etmek için Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) devletlerini de içerecek Avrasya Ekonomik Entegrasyonunu kurmak istemiştir. 2015 yılında EEU ve SCO arasında St. Petersburg'da, ortak bir dijital alanın geliştirilmesine ilişkin ortak bir iş forumu düzenlenmiştir.

8 Mayıs 2015 tarihinde yayınlanan ortak bir açıklamada, EAEU Komisyonu ve Ticaret bakanlığı (MOFCOM), Çin ile EAEU arasındaki ticari ve ekonomik iş birliği anlaşmasının sonuçlandırılması için müzakerelerin başlatılması duyurulmuştur. Ancak Çin ve EAEU arasındaki serbest ticaret düzenlemesinin sadece mal ticareti ile ilgili olarak gerçekleştirilebileceği karara bağlanmış, hizmet ticareti ve üçüncü ülkelerle böyle bir koordinasyonun sağlanması üye devletlere bırakılmıştır (Svetlicinii, 2018:14-15).

4. BKBY Kapsamında Türkiye ve Çin İlişkileri

Türkiye BKBY girişimi çerçevesinde Çin'den sonra topraklarında en uzun güzergâha sahip ülkelerden biri konumundadır. Dolayısıyla projenin en stratejik üyesi olmakla birlikte Çin mallarının Avrupa pazarlarına ulaşmasında önemli bir paya sahiptir (Akdağ, 2019:90). Elbette bu malların sağlıklı bir şekilde geçişi için Türkiye'de çok kapsamlı lojistik altyapı ağının oluşturulması gerekmektedir. Bu altyapının oluşturulması için ise önemli yatırımlar hayata geçirilmiş ve gelecekte tamamlanması planlanan projeler devam etmektedir. Bu doğrultuda BKBY projesi Türkiye'nin lojistik altyapı dönüşümünü hızlandırmaktadır. Aynı zamanda proje, Türkiye'nin Asya pazarına erişimini kolaylaştıracaktır.

Proje ile birlikte Türkiye ve Çin arasında ilk iş birliği, 2005 yılında başlayıp 2014 yılında biten Ankara-İstanbul hızlı tren hattıdır. 2015 yılında Türkiye ve Çin arasında BKBY kapsamında orta koridor projesi için mutabakat sağlanmış ve anlaşma imzalanmıştır. Bu kapsamda iki ülke arasında iş birliklerinin ve yatırımların artırılmasına yönelik görüşmeler hız kazanmıştır.

BKBY, Orta Koridor Projesi ile Türkiye'den demir yolu ile Gürcistan, Azerbaycan, Hazar Denizi üzerinden feribot ile Türkmenistan, Kazakistan ve Uygur Özerk Bölgesinin başkenti Urumçi üzerinden, Xi'an şehrine uzanan bir koridorun oluşturulması planlanmaktadır. BKBY projesinin Orta Koridoru, Çin'den Londra'ya uzanan bir ulaşım ağıdır (Çakan, 2017:46).

Türkiye güzergâh olarak modern İpek Yolu'nun orta koridorunu oluşturmaktadır. Bu coğrafi avantajla, Türkiye ile Çin arasındaki sevkiyat süresi 30 gün iken Orta Koridorla 10 güne düşecektir. Pekin'den deniz ticaret yolu ile İstanbul'a mal gönderimi ise 2 aydan 2 haftaya düşecektir. Böylece projenin Türkiye açısından önemi artacaktır (Camgöz ve Dinçer, 2017:45).

Bu bağlamda Türkiye ile Çin arasında farklı alanlarda birçok anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar şu şekildedir (Karagöl,2017:5):

- Uluslararası karayolları üzerinde taşımacılık anlaşması,
- Çin Halk Cumhuriyeti ile karşılıklı kültür merkezlerinin kurulmasına ilişkin anlaşma,
- Suçluların karşılıklı iade anlaşması.

BKBY Projesi'nde, hızlı, ekonomik ve güzergahların kısa olması, alt yapı ve ulaşım yollarının diğer yollara göre maliyetlerinin düşük olması ve daha verimli olması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ile olan güzergahın transit yolların geçişi olması planlanmıştır. Bu projenin en önemlisi Bakü-Tiflis-Kars demiryoludur (Yılmaz, 2020: 5285).

Türkiye, modern ipek yolunun en önemli rotaları arasındadır. Bu doğrultuda proje kapsamında Marmaray, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Avrasya Tüneli, Çanakkale 1915 Köprüsü gibi mega yatırımlar bulunmaktadır. Bu yatırımlar şu şekilde özetlenebilir:

Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 26 Ağustos 2016 kullanıma açılmıştır. Ardından 20 Aralık 2016 yılında da **Avrasya Tüneli** açılmıştır. Bu projeler BKBY girişiminin önemli ulaşım ve alt yapı adımları olmuştur.

Bakü-Tiflis-Kars demiryolu (BTK), Türkiye'de BKBY Girişimi'nin en büyük altyapı projelerinden birisi olarak gösterilebilir. BTK demiryolu hattı, demir ipek yolu da olarak da adlandırılmaktadır (Akçay, 2017: 82). BTK demir yolu hattı ilk kez 2019 yılında kullanılmıştır. Bu doğrultuda China Express Railway adındaki tren, 2019 yılında Çin'den hareket edip Avrupa'ya ulaşan ilk yük taşıma trenidir. Çin'den yola çıkan tren, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Slovakya ve Çekya'dan geçmiştir ve başkenti Prag'a 12 günde ulaşmıştır. Bakü Tiflis-Kars demiryolunu kullanan China

Express, Kars üzerinden ise Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Kırıkkale güzergâhlarını kullanarak Ankara'ya ulaşmıştır. Daha sonra Eskişehir ve Kocaeli hatlarını kullanarak İstanbul'a varış yapmıştır. Ardından İstanbul'da Marmaray hattını kullanmıştır. Bu demiryolu hattı eşya dolaşımını çok daha hızlı ve düşük maliyetli kılmaktadır (Özkan ve Ay, 2020:358).

Marmaray, İstanbul'un Avrupa ve Asya yakasındaki demiryolu hatlarını Boğaz'ın altından geçen bir tüp tünel ile birbirine bağlayan bir demiryolu projesi olan Marmaray projesinin ilk etabı 2013 yılında açıldı. Proje tüm etapları ile 2019 yılında tamamlanmıştır. Marmaray projesiyle birlikte Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'ne geçildiğinde, demiryolu ile Avrupa'dan Çin'e kesintisiz yük taşımak mümkün hale gelmiştir.

Çanakkale 1915 köprüsü ve otoyolu projesi, temeli 2017 yılında atılmış olup projenin 2023 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Köprü'nün açılmasıyla birlikte, Marmara Bölgesi ile Kuzey Ege arasında bağlantı sağlanacaktır. Kınalı Tekirdağ Çanakkale Savaştepe Otoyolu Projesi'nin bitmesiyle de Avrupa'dan Türkiye'nin güneybatısına, kesintisiz erişim sağlanmış olacaktır (www.haberturk.com, Erişim Tarihi:01.11.2021).

Türkiye orta koridor güzergâhına sadece kara ve demir yolları ile değil aynı zamanda limanları ile de katılmayı planlamaktadır. Filyos (Zonguldak) ve Çandarlı (İzmir) limanları ile Mersin lojistik merkezi inşası bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilmektedir (Yılmaz, 2020:5288).

Bu kapsamda Huawei, Xiaomi, Vivo gibi markalar fabrika yatırımlarını Türkiye'de gerçekleştirmiştir. İki ülke arasındaki iş birliklerine örnek olarak gösterilebilecek önemli projelerden biri de Çin'in ilk deniz aşırı hızlı tren projesi olan Ankara-İstanbul hattıdır. Bu hızlı tren projesi China Railway Construction Corporation, China National Machinery Import & Export Corporation ile Türk firmaları ortak girişimi ile gerçekleştirilmiştir. Böylece Ankara-İstanbul arasındaki 533

kilometrelık yedi saatlik mesafe üç buçuk saate düşürülmüştür. Bu projenin bir diğer önemi ise Çin'in tamamlanan tek denizasırlı hızlı tren hattı olmasıdır. Öte yandan 30 Kasım 2019'da Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP) açılması ile birlikte, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile birleşerek Güney Doğal Gaz Koridorunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda BKBY projesinin enerji hattı bağlantısının sağlandığı da söylenebilir (Günay vd.2019:157; www.fmprc.gov.cn/ce/cetur/tur/xwtdt/t1897335.htm, Erişim Tarihi:01.11.2021).

Öte yandan Azerbaycan'ın Türkiye ile Çin arasındaki konumu da Kuşak-Yol Projesi bağlamında bütünleşecektir. **Zengezur Koridoru**, Azerbaycan'ın 2020 yılı Kasım ayı itibarıyla Karadağ'ı geri alması ile başlayan süreç Ermenistan, Rusya ve Azerbaycan'ın imzaladığı üçlü bildiri ile sonuçlanmıştır. Bu bildiri ekonomik sosyal ve stratejik bazı iş birliklerinin de önünü açmaktadır. Bu sonuçlardan birisi de Türkiye ile Azerbaycan arasında yeni bir bağlantı sağlayacak olan yaklaşık 40 km uzunluğuna sahip Zengezur koridorudur.

Zengezur Koridorunun açılması, "Doğu-Batı Koridoru", "Kuzey-Güney" Uluslararası Ulaşım Koridoru ve Hazar Ulaştırma Ağı'nı daha da güçlendirecektir. Hazar'dan Avrupa'ya uzanan Petrol ve Gaz Boru Hattı Sistemi'nin işleyişini de kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Çin'in enerji tedarik operasyonları için kilit bir rol oynayan koridor bölgenin transit kapasitesini de artıracaktır. Benzer bir şekilde Zengezur Koridorunun, Ermenistan'ın Rusya ve Avrasya Ekonomik Birliği (EEU) pazarlarına ulaşma konusundaki ekonomik sorunlarını da azaltması beklenmektedir.

Koridorun İstanbul ile (Hazar geçişli olmak üzere) Türkistan'ın en doğusuna kadar direkt ulaşım bağlantısını sağlaması, Hazar'ın batı kıyısıyla İstanbul Marmaray da dikkate alındığında Pekin ile Londra arasında yeni bir rotanın doğuşuna ev sahipliği yapabilir.

Bu doğrultuda Azerbaycan'ın orta koridorda ev sahipliği yapacağı transit yollarla kritik bir aktör haline gelecektir. Geçiş süresini azaltan bu yol, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticari faaliyetleri de geliştirecektir. Bu bağlamda Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu (BTK) ve Gürcistan üzerinden geçen yollar, mevcut durumda Azerbaycan'ı Türkiye'ye bağlamıştır. Ancak daha kısa olan Zengezur güzergâhının stratejik ve ekonomik ilişkileri geliştirme potansiyeli daha fazladır (kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/zengezur-koridoru-zaferin-taclanmasi, Erişim Tarihi: 01.11.2021; www.ankasam.org/zengezur-koridorunun-stratejik-onemi/, Erişim Tarihi: 01.11.2021).

5. Bulgular ve Tartışma

BKBY projesi, merkezinde Çin devletinin yer aldığı ancak program kapsamı incelendiğinde birçok paydaş ülkeyi içerisinde barındıran çok yönlü sonuçlar doğurabilecek bir anlayışın çıktısı olarak değerlendirilmelidir. Dünya ticaret hacmi incelendiğinde ABD ile kıyasıya bir yarış içerisinde bulunan Çin yapılan birçok araştırma neticesinde 2030-2050 projeksiyonlarında dünya ticaretinden en yüksek payı alan birinci ülke konumuna yerleşmektedir. Gelecekteki bu tahminlerin gerçekleşebilmesi için Çin siyasi ve ekonomik anlam da farklı projeler/girişimleri ajandasına alarak uygulamaya koymaya başlamıştır. Bu girişimlerden bir diğeri ise Made In China projesidir. Bu proje ile birlikte Çin'in temel hedefi yıllardır uluslararası pazarlarda meydana gelen olumsuz Çin malı algısını değiştirmek ve bu amaca bağlı olarak Çin menşeli mal ve hizmetlere ilişkin tanıtım faaliyetleri ile birlikte yatırımlar yapmaktır.

Çin BKBY girişimi ile bölgesel olarak ekonomik ve siyasi gücünü arttırmaktadır. Tüm detayları ile ele alındığında yeni bir ticari pazar yapısı ortaya çıkarken Çin, sürdürülebilir bir büyüme için ihtiyaç duyacağı enerji ve hammadde kaynaklarına erişimini çeşitlendirerek kolaylaştırmaktadır. Bu durum gerek üye ülkeler gerekse Çin'in en büyük küresel rakibi ABD'nin ve bölgesel rakibi

Rusya'nın da gelecek yıllar içerisinde üretim kaynakları noktasında bazı problemler ile karşı karşıya kalabileceğinin sinyallerini de içinde saklı tutmaktadır.

1960'lı yılların başında Çin ve Rusya arasındaki ilişki gergin ve kötü iken 21. yüzyılda ilişkilerinin seyri değişmiş, birçok konuda hatta uluslararası adımlarda ortak hareket etmişlerdir. 1994 yılında ortaklık anlaşması imzalayan iki devlet, 2001 yılında Dostluk ve İş Birliği Anlaşmasını, 2012 yılında Stratejik İş Birliği Ortaklığı Anlaşmasını ve 2014'te Stratejik Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, 2013 yılında BKBY projesini başlattıktan kısa bir süre sonra, Rus Devlet Başkanı Putin, Avrasya Ekonomik Birliği'ni ekonomik entegrasyondan ziyade siyasi bir proje olarak sunmuştur. Sovyet sonrası alandaki on iki devletin tümü katılmaya davet edilmiştir. 2015 yılında, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya'nın katılımı ile entegrasyon başlamıştır. Bu adım, Çin'in BKBY projesini olumsuz etkileyen bir hareket olmuştur. Her ne kadar Avrasya Ekonomik Birliği amaçları ile Çin'in BKBY projesi uyumlu olmasa da bu hamle Orta Asya'daki Çin varlığının yükselmesini engelleyememiştir. Çin ile EAEU arasındaki bir serbest ticaret anlaşması bunu uyumlu hale getirebilir, ancak bu yakın gelecek için gerçekçi bir bakış açısı değildir. Avrasya Ekonomik Birliği, birçok temel kural ve normun net olmadığı ve üyeleri arasında birçok gerginlik ve çatışmanın olduğu istikrarsız bir yapı gibi görünmektedir (Zank, 2017: 67).

Çin ile Rusya, ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda Asya'da başka bir yabancı devletin politika üretmesine dolaylı olarak engel olabilecek birtakım politikalar ve projeler geliştirmektedir. Bu politikalar özellikle batı ülkelerinin muhtemel ekonomik ve siyasi müdahale araçlarını engellemek, terörle mücadele ve bölge ülkelerinin sınır anlaşmazlıklarına çözüm geliştirebilecek politikalardır. Bu doğrultuda Asya'da çok kutuplu bir düzen tesis etmek amacıyla iki devlet, çıkarları

ile örtüşen bir bölgeselcilik fikrini hayata geçirmek istemektedirler. Çin'in BKBY girişimi ve Rusya'nın liderliğinde hayata geçen EAEU, tesis edilmek istenen bölgeselcilik anlayışına katkı sunan önemli stratejik adımlardır (Katıtaş, 2019:121).

8 Mayıs 2015 tarihinde, Rusya ve Çin, EAEU ve BKBY'nin birleşmesi için iş birliğine ilişkin ortak bir bildiri yayınlamıştır. Taraflar hem ikili düzeyde hem de SCO platformu aracılığıyla iş birliği yapmayı kabul etmişlerdir. Ortak bildiri:

1. Ticaret ve yatırımın kolaylaştırılması,
2. Ortak yatırım projeleri,
3. Altyapı bağlantısının geliştirilmesi,
4. EAEU ile Çin arasında uzun vadeli bir perspektifte serbest ticaret anlaşması,
5. KOBİ'lerin teşviki,
6. Ulusal para birimlerinde ödemelerin kolaylaştırılması,
7. Asya Altyapı Yatırım Bankası, İpek Yolu Fonu, SCO Bankalar arası Konsorsiyumu ile iş birliği,
8. Küresel ticaret ve yatırım yönetişimi konularında iş birliği kararı alınmıştır.

BKBY'yi EAEU ile birleştirme taahhüdü, Putin'in Haziran 2016'da Pekin'i ziyareti sırasında her iki taraf tarafından yeniden teyit edilmiştir (Svetlicinii, 2018:15).

Çin'in BKBY projesi dünya ekonomik düzenine yön verebilecek, yeni bir "Marshall Planı" olarak değerlendirilmektedir. BKBY ekonomik koridorlarından birisi olan CPEC koridoru, tüm bölge için yeni iş ortaklıkları doğurabilecek ekonomik bir potansiyele sahiptir. Bu doğrultuda proje Pakistan ve Çin'e yeni yatırımlar kazandırmaktadır. Yeni yatırımlar bölgenin ekonomik altyapısına güç katarken, BKBY-CPEC'in Güney Asya'nın ekonomik geleceğini değiştirerek bölgesel bir entegrasyon olma yolunda olumlu katkılar sunabileceği beklenmektedir (Jaleel, 2020:19; Soong ve Nguyen, 2018:344).

Çin, ASEAN ile stratejik bir ortaklık kuran, aynı zamanda ASEAN ile Dostluk ve İş birliği Antlaşması'nı imzalayan ve ASEAN ile serbest ticaret alanını konuşan ilk ülkedir. 2010 yılında başlatılan Çin-ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi, toplam 1,9 milyar nüfusu ve o dönemde yaklaşık 6,5 trilyon dolar toplam GSYİH ile, gelişmekte olan ekonomiler arasında dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesi haline gelmiştir (Soong, 2018:297).

Dolayısıyla tüm bu gelişmeler Çin'in uzun vadeli ekonomik ve siyasi beklentilerinin gerçekleşebilmesi için atılmış adımlar olduğu söylenebilir. Ancak atılan adımlar her ne kadar Çin merkezli adımlar olsa da zaman içerisinde sonuçları, Asya, Avrasya ve Avrupa Birliği ülkelerini ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler açısından etkileyeceği açıktır. Özellikle Covid-19 salgını nedeniyle tüm dünya ticaretinde çok faktörlü değişkenler sebebiyle yaşanan olumsuz gelişmeler, pandemi sonrasında mevcut bu girişimlerin önemini arttıracak gibi gözükmektedir.

Sonuç

BKBY projesi, Çin'in üretmiş olduğu mal ve hizmetleri dünyaya ulaştırabileceği küresel bir lojistik ağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin BKBY girişimi ile tarih boyunca olumlu bir imaj oluşturan ipek yolunu "yeni ipek yolu" olarak isimlendirerek ticari kamuoyuna sunması Çin'in dış pazarlarda edinebileceği olumlu imaja katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte üretim ve menşe algısını değiştirmeye odaklı bir strateji olan MIC projesi, BKBY projesi ile birbirini destekler niteliktedir. BKBY girişimi, Made In China projesi ve Asya Kalkınma Bankası gibi önemli yapıtaşları ortak bir stratejik amaca hizmet eden önemli anlayışların hayata geçmesini sağlayan adımlardır.

Bu doğrultuda Çin'in mevcut arz fazlasını ve yeni yatırımları ile faaliyet göstermek istediği uluslararası pazarlarda sürdürülebilir bir büyüme yakalayabilmek için daha fazla katılımcı bir politika izlemek durumundadır. Bu doğrultuda BKBY girişimi Çin'e birçok yeni ticari ortak

kazanma fırsatı sunarken bu ortaklıkların kalıcı olmasını sağlayacak bir stratejik plan olarak yorumlanabilir. Üye ülkeler de dış pazarlara açılma ve bireysel kalkınma politikalarına önemli katkı sunabilecek bu girişimi önemli bir kaynak olarak görmektedirler.

Öte yandan proje ile birlikte planlanan kara ve deniz yolu güzergâhlarında bulunan ülkeler arasında özel bir gümrük birliği anlaşması yapılması ve ortak bilgi veri tabanı oluşturularak gümrük işlemlerinin hızlandırılması sağlanabilir. Bu hızın, ilave olarak taşımacılık süreçlerini de kısaltması ve maliyet avantajı sağlaması beklenmektedir. Aynı zamanda üye ülkelerin (ya da sınır ülkeleri) katılımı ile yapılacak ortak bir gümrük tarifesi benimsendiği takdirde proje ile birlikte maliyetlerin ölçek ekonomisi kapsamında ciddi oranda azaltılabileceği öngörülmektedir.

Elbette proje bazı ekonomik çıkarlar doğrultusunda ülkeleri bir araya getirirse de ülkeleri kendi çıkarları kapsamında bazı önlemler almak zorunda bırakabilir. Bu önlemlerin en dikkat çekenleri ülkelerin korumacılık uygulama ve araçlarına başvurmalarıdır. Dolayısıyla korumacılık uygulamalarını benimseyen ülkeler, projenin yaratacağı ek ticaret hacmini azaltabilir. Özellikle batılı bazı ülkeler Çin'in yeni ipek yolu kapsamında yapmış olduğu yatırım projeleri ile dünya ticaretinde nüfuzunu arttırmasından ve gelişmekte olan ülkelerin yüksek oranda borçlanmasına yol açacağından endişe duymaktadırlar.

Ancak proje ile birlikte özellikle Çin ve üye ülkelerin mallarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması, Türkiye'nin Avrupa ile olan dış ticaret hacmini olumsuz yönde etkileyebilir. Çin'in MIC 2025 vizyonu ucuz iş gücünden nitelikli iş gücüne geçişi ile birlikte ürün kalitesini artırması beklenmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin Avrupa'ya olan dış ticaret hacminin korunması adına yeni ekonomik politikalar geliştirmesi ve önde gelen sektörlere verilen desteklerin arttırılması bu bağlamda stratejik önem arz etmektedir.

BKBY projesi ışığında Türkiye, bölgesinde gerçekleşebilecek potansiyel iş birlikleri için girişimlerini arttırmalıdır. Özellikle Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) ve Şangay İş Birliği Örgütü (SCO) gibi projelerde öncelikle gözlemci üye ve ardından tam üyelik konularında adım atması, hem Türkiye'nin Asya ve Avrasya bölgesindeki ülkeler ile ticaretini artıracak hem de jeostratejik ve ekonomik konumunu güçlendirecektir.

Kaynaklar/ References

- Akçay, N. (2017), "Yeni İpek Yolu Projesi Kapsamında Türkiye Çin İlişkileri", **Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, **1(3)**, 73-96.
- Akdağ, Z. (2019), "Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin Önemi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 65-96.
- Alperen, Ü. (2018), "Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin'in Orta Asya Politikası", *Bilge Strateji*, 10(19), 17-38.
- Aslanlı, A. (2021), Zengezur Koridoru: Zaferin Taçlanması, *kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/zengezur-koridoru-zaferin-taclanmasi* Erişim Tarihi: 01.11.2021.
- Ateş, E. ve Dilekoğlu, S. (2021), "Türkiye'nin dış ticaret çeşitlendirmesinde yeni bir pazar: Avrasya ekonomik birliği", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 253-271.
- Avcu, S. (2014), "Avrasya Gümrük Birliği ve Kırgızistan: Avantajları ve Dezavantajları", *Avrasya Etüdüleri*, 45 (1) ,269-297.
- Ayvaz, Z. ve Ramadhan, J. (2021), "Avrasya Jeopolitiğinin Yeniden Hareketlenmesinde Kuşak-Yol İnisiyatifi'nin Rolü", *UPA Strategic Affairs*, 2(1), 73-95.
- BakerMcKenzie, (2017). https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2017/10/belt-road/baker_mckenzie_belt_road_report_2017.pdf Erişim Tarihi: 29.04.2021.
- Camgöz, C. ve İstanbullu Dinçer, F.F. (2017), "Modern İpek Yolu Projesi Çerçevesinde Ulaştırma Ağlarının Turizme Katkıları", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 41-58.
- Çakan, V. (2017), "Yeni İpek Yolu Projesi: Beklentiler Sorunlar ve Gerçekler", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 35-52.
- Çiftçi, H. (2019), "Dünyadaki Ekonomik İş birlikleri ve Ütopik Avrasya", *On birinci Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiri Kitabı*, KKTC.
- Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği (2021), www.fmprc.gov.cn/ce/ctur/tur/xdwt/t1897335.htm, Erişim Tarihi:01.11.2021.
- Grieger G. (2016), One Belt, One Road (OBOR): China's regional integration initiative, Member's Research Service, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586608/EPRS_BRI\(2016\)586608_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586608/EPRS_BRI(2016)586608_EN.pdf) Erişim Tarihi: 23.04.2021.
- Günay, E., Çetiner, S., Sevinç, S. ve Kütükçü, E. (2019), "Tarihi İpek Yolundan Modern İpek Yolu Projesine: Türkiye-Çin Ekonomik İş birliği Çerçevesinde Orta Koridor İle Kuşak ve Yol Girişimi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 157-175.
- Güner, B. (2018), "Obor Girişimi'nin Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 112-123.
- İmer Ertunga, E. (2013), *Avrupa'da Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye*, İmaj Kitabevi.
- İncekara, A., ve Savrul, M. (2011), "Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2011, 61(2), 3-22.
- Jaleel, S., Talha N. ve Shah Z. (2019), "CPEC and Regional Integration", *Global Regional Review*, 4 (4), 19-28.
- Joshi, M., Abidi, S. ve Rai, A. (2017). "The Eco-Politics of CPEC and India", *SSRN's Research Paper Series*, <https://ssrn.com/abstract=2982942>.
- Karagöl, E. T. (2017), "Modern İpek Yolu Projesi", *Seta Perspektif*, (174), 1-7.
- Katıtaş, G. (2019), "Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği", *International Journal of Political Science and Urban Studies*, (7), 119-141.
- Köse, S. ve Şarkgüneşi, A. (2019), "Avrupa Birliği Ekonomik Entegrasyon Sürecinin İmalat Sanayisinde Bölgesel Yığılma Etkileri", *International Journal of Economic & Social Research*, 15(3), 417-436.
- Özkan, Ö. ve Ay, İ. C. (2020), "Marmaray Hattı'nın Bir Kuşak Bir Yol Kapsamında Değerlendirilmesi", *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 15(60), 353-362.
- Rahman S. ve Shurong Z. (2017), "Analysis of Chinese Economic and National Security Interests in China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) under the Framework of One Belt One Road (OBOR) Initiative", *Arts and Social Sciences Journal*, 8 (4), 1-7.
- Sarker, M., Hossin, M., Yin, X. ve Sarkar, M. (2018), "One Belt One Road Initiative of China: Implication for Future of Global Development", *Modern Economy*, (9), 623-638.
- Soong J. ve Nguyen K. (2018), "China's OBOR Initiative and Vietnam's Political Economy: Economic Integration with Political Conflict", *The Chinese Economy*, 51(4), 342-355.
- Soong, J. (2018), "China's One Belt and One Road Initiative Meets ASEAN Economic Community: Propelling and Deepening Regional Economic Integration?", *The Chinese Economy*, 51(4), 291-297.
- Svetlicinii, A. (2018), "China's Belt and Road Initiative and the Eurasian Economic Union: "Integrating the Integrations", *Public Administration Issues, Special Issue (electronic edition)*, 7-20.
- Tutar, F. K. ve Koçer, F.Ş.B. (2019), "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol", *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 5 (17), 618-626.
- www.ankasam.org/zengezur-koridorunun-stratejik-onemi/ Erişim Tarihi: 01.11.2021.
- www.beltroad-initiative.com/belt-and-road/, Erişim Tarihi: 20.04.2021.
- www.eaeunion.org/?lang=en, Erişim Tarihi: 23.04.2021.
- www.haberturk.com/canakkale-haberleri/84864751-1915-canakkale-koprusu-tarihi-ipek-yolunu-yeniden-canlandiracak1915-canakkale-koprusu-ile, Erişim Tarihi:01.11.2021.
- www.oboreurope.com/en/, Erişim Tarihi: 19.04.2021.
- Yılmaz, S. (2020), "Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye'ye Etkisi", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 5274-5301.
- Zank, W. (2017), "The Eurasian Economic Union: A Brittle Road Block on China's" One Belt-One Road"-A Liberal Perspective", *Journal of China and International Relations*, 5(1), 68-92.

Hakan UÇAK*

ALTERNATİF BİR ÖDEME YÖNTEMİ: **BARTER**

Son dönemde aşırı dalgalanan döviz kurlarının dış ticaret yapan firmaları olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz. Özellikle ithalat yapan şirketler, lojistik maliyetlerinden tutun da ödeyecekleri vergiye kadar birçok parametre döviz cinsinden hesaplandığı için kurlarda yaşanacak artışından olumsuz etkilenmekte ve öngörülmeven maliyetler ile karşılaşmaktadır.

Her ne kadar döviz kurundaki artışın cari açığa etkisi yadsınamaz bir gerçek olsa da, ihracatı ithalata bağımlı olan ülkemizde kur artışları ihracatçı şirketleri de olumsuz etkilediği göz ardı edilmemeli. Zira kur artışları ihracatçılarımızın maliyetlerini dolaylı yoldan da artırmaktadır.

Durum böyle olunca, yükselen kurlardan etkilenmeden dış ticareti finanse etmek birçok şirketin birinci önceliği haline gelmeye başladı. Tam da bu noktada, dış ticarete alternatif bir ödeme yöntemi ön plana çıkmaktadır: Barter

Barter Nedir?

Barter, en basit tanımla takas yani malın mal ile değişimi olarak tanımlanabilir. Her ne kadar barter özü itibarıyla takas olarak tanımlansa da ancak dış ticaretteki uygulaması günlük hayattaki karşılığında biraz daha farklı. Dış ticarete Barter, Barter sistemine taraf şirketlerin kendi aralarında yapacakları dış ticarete ihracatın ithalat ile karşılanması şeklinde tanımlanabilir.

Barter Sistemi Nasıl Çalışır?

Barter sisteminde, sistemi organize eden bir organizatör şirket bulunmakta ve bu şirkete barter şirketi denilmektedir.

Barter sisteminde ticaret yapmak isteyen şirketlerden oluşan bir market söz konusu olup, bu alana barter havuzu denir. Sisteme girmek isteyen şirketler barter şirketi ile üyelik sözleşmesi imzalamaktadır. Barter havuzunda alıcı ve satıcı şirketler bir araya gelmekte, ticarete konu eşyaların fiyatları ve vadeleri konusunda anlaşarak karşılıklı ticaret yapmaktadırlar.

Barter sisteminde para kullanılmadığı için eşya ihraç eden şirketler alacaklı, eşya ithal eden şirketler ise borçlu olarak konumlanacaktır. Belirlenen vade içerisinde borç ve alacak hesapları kapatılmaktadır.

Ticarete konu eşyalar arasındaki fiyat farklılıklarının söz konusu olması durumunda ise aradaki fark uluslararası alanda kabul gören döviz cinsinden ödenebilmektedir.

Sonuç Olarak; Dünya ticaretinin azımsanmayacak kısmı barter sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Barter sisteminde eşyanın eşya ile takası söz konusu olduğu için sisteme dahil olan şirketler eşya satmak için eşya almak zorunda kalmakta ve bu durum da karşılıklı ticarete neden olmaktadır.

Barter sisteminde para çok sınırlı kullanıldığı için döviz dalgalanmalarından ticaret yapan şirketlerin etkilenmesi sınırlı olmaktadır.

Barter sistemi, kur dalgalanmalarından etkilenmek istemeyen şirketler için alternatif bir ödeme şekli olarak kullanılabilir bir enstrüman olduğunu söyleyebiliriz.

Sercan BAHADIR*

YÜKSEK KUR İTHALAT BAĞIMLILIĞIMIZI AZALTMAZ, AKSİNE MALİYETİ ARTIRIR

Döviz kuru artışı ülke gündemini olduğu gibi gümrük gündemini de meşgul ediyor. Büyüme modeli olarak veya ithalatı azaltmak için yüksek kur bir tercih olabilir. İktisat bilimi açısından bunun geçerliliği ilgililerce tartışılır. Ancak bu tercihin dış ticaret açısından ne anlam ifade ettiğine bakmakta yarar var. Çünkü ithalat bağımlılığının yüksek olduğu dış ticarete yükselen kurlar ithalat maliyetlerinde ciddi artışa da neden olur.

İthalata Dayalı Büyüme Modeli

Ticaret Bakanlığı aylık dış ticaret rakamlarını bu hafta paylaştı. Buna göre Kasım ayında ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine göre %33,44, ithalatımız ise 26,73 oranında artış ile gerçekleşiyor. İhracatımız 2021 yılı Kasım ayında geçen yılın aynı ayına göre bir önceki yılın aynı ayına kıyasla %33,44 oranında artarak 21 milyar 468 milyon dolar olarak gerçekleşmiş. Bu değer ile tüm zamanların en yüksek aylık ihracat rakamına ulaşılmış oluyor. Kasım ayında ithalatımız ise bir önceki yılın aynı ayına göre %26,73 artışla 26 milyar 794 milyon dolar olarak gerçekleşti. Kasım ayında dış ticaret hacmimiz bir önceki yılın aynı ayına göre %29,63 artarak 48 milyar 263 milyona ulaşırken, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %80,1 olarak gerçekleşti.

Bu yıl kümülatif toplamda ihracatımızın 203 milyar dolara ulaşarak %33 gibi ciddi bir artış ile sonuçlandığı görülüyor. Ancak geçen yıl küresel salgın ile ihracatta bir azalma olduğunu da dikkate almak gerekiyor. Ama yine de ihracatın artmış olmasının her zaman memnuniyet verici olduğunu belirtmek gerekiyor.

Ancak bu yılki tedarik krizi, artan taşıma ve emtia birim maliyetlerini ve üzerine kur artışlarını dikkate aldığımızda ithalatta da bir artış olduğunu söylemek gerekiyor. Geçen yıla göre %22 oranında bir artış ile toplam ithalat tutarımız 242 milyar dolar olarak gerçekleşmiş görünüyor. Peki belirttiğimiz olumsuzluklara rağmen neden ithalatta bir azalış söz konusu olmuyor? Bunun temel nedeni ithalat ettiğimiz ürünlerin dağılımında gizli. Çünkü ithalat ürünlerinin %75-80'ini hammadde ve ara mallar oluşturuyor. Nitekim Kasım ayında gerçekleşen 26 milyar dolarlık ithalatın 21 milyar doları hammadde. Bu ürünlerin ithalat esneklikleri maalesef çok düşük. Fiyatta ve küresel gelişmelerden bağımsız üreticilerin ihtiyaçlarına bağlı olarak bu talepler oluşuyor. Üretmek, ihracat yapmak ve yurt içine satmak için bu hammadde ya da ara malına ihtiyaç duyuluyor. Bu ithal bağımlılık maalesef büyümemizi de yakından ilgilendiriyor. Büyümenin temel taşı olan ihracat ve istihdam, ithalat arttıkça artabiliyor.

Kur Artışı İthalat Maliyetlerini Artırıyor

Kur arttıkça daha düşük maliyetli ürün tedarik etme arayışı da artabiliyor. Bu araştırma ve niyet o ürünün ülkede olması durumunda yurt içine de yönelebiliyor. Yüksek kur bir nevi tarife-dışı engel gibi görülüp yurt içine bir yönelme eğilimi de olabiliyor. Ancak ithal ettiğimiz ürünler maalesef yurt içinden tedarik edilecek nitelikte değil. Örneğin, en çok ithalata konu olan ürün enerji. Kasım ayında bile yaklaşık 65 milyar dolar ithalat yapılmış. Bu ürünlerde yurt içi tedarik etme olasılığı bulunmadığı için yüksek kura rağmen veya yüksek ithalat bedellerine rağmen ithal edilmesi gerekiyor.

Daha önce de bu konuyu değerlendirmiş ve sadece ithalat maliyetlerinin yani mal bedellerinin artmış olması ile karşı karşıya kalınmadığını vurgulamıştık. Aynı zamanda ithalat vergileri, gümrükleme maliyetleri gibi dolaylı olarak ithalat işlemlerinde de maliyet artışı da söz konusu. Çünkü ithalat vergisine esas alınacak kıymetin Türk lirası olarak beyanı zorunlu ve bu da T.C. Merkez Bankası döviz satış kurları üzerinden Türk lirasına çevriliyor. Yine gümrükleme süreçlerinde kurun esas alındığı işlemlerde de bir maliyet artışı oluyor. Taşıma işlemleri, tahmil-tahliye, konteyner indirme-bindirme, elleçleme, ordino gibi ilave masraflar da yer alabiliyor. Kur artışı ayrıca gümrük

müşavir hizmet ücretlerini de etkiliyor. Gümrük müşavir ücretlerinin hesaplanmasına ilişkin tarifeye baktığımızda, ücret hesaplamasının eşya bedeli ile bağlı olan kalemleri olduğu görülüyor.

Ne yapmalı?

Üretim, işsizlik, ihracat, büyüme gibi makro-ekonomik göstergeler ile ithalat arasında doğrudan bir ilişki bulunuyor. Dış ticaret işlemlerimizdeki bu yapısal sorun, kur artışından olumsuz etkilenmemizin de en önemli nedeni. İthalatımızda da ağırlıklı Amerikan doları veya Euro döviz kuru ile işlem yapılıyor. Buna ilaveten hem emtia bedellerindeki artış hem tedarik sürecindeki kriz sebebiyle taşıma bedellerinin artması sonucu ithalatçı, ciddi bir maliyet ile karşı karşıya kalıyor. Bu noktada, kurdaki artışa karşı kur riskini almadan sadece TL kullanmak bir çözüm olabilir. Ancak bu her zaman mümkün olmuyor. Nitekim Kasım ayında Türk lirası ile yapılan ithalat 13 milyar 334 milyon TL ve bunun toplam ithalat içindeki payı %10'un altında.

Bu nedenle de kurları dikkate alarak bir ekonomi politikası oluşturmak daha önemli hale geliyor. Kur artışı, ithalata olan bağımlılığı azaltmak yerine daha yüksek maliyetler ile ithalat işlemlerini gerçekleştirmek ile sonuçlanıyor.

Emre ÇELİK*

GÜMRÜKTE SORU/CEVAP

KISA BİLGİ - GELİŞME

Gümrük Kanununun 167. maddesi kapsamında Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Milli Savunma Bakanlığı vb. kurumlara getirilecek otomobil motosiklet vb. araçlara vergi muafiyetinin nasıl uygulanacağı sorunsalı?

Gümrük Kanununun “Gümrük Vergilerinden Muafiyet ve İstisna” başlıklı 167. Maddesinin 3 fıkrasında; MİT, EGM, JGK vb. kurumların münhasıran asli görevleri kapsamında ithal edeceği araçların gümrük vergilerinden muaf olduğunu belirtmiştir. Gümrük Kanunu bu haliyle asli görevler kavramı ile genel bir tanımlama yapmış ve getirilecek tüm araçlara muafiyet uygulanabileceği yorumuna sebep olmaktadır. Ancak 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13-f maddesinde genel bir tanımlama yapılmamış ve bahse konu kurumların “milli savunma ve iç güvenlik ihtiyaçları için uçak, helikopter, gemi, denizaltı, tank, panzer, zırhlı personel taşıyıcı, roket, füze ve benzeri araçlarının” muafiyete tabi olduğunu belirterek, ilgili araçları saymak suretiyle muafiyet kapsamını daraltmıştır. Burada karşılaşılan en büyük sorun ilgili kurumlar adına getirilecek otomobil, motosiklet vb. gibi ismen sayılmayan araçların ithalinde muafiyetin nasıl uygulanacağı durumudur. Maliye Bakanlığı bu tür araçların muafiyet kapsamında ithal edilebilmesi için sirküler alınması gerektiğini belirterek her ithalat için sirküler alınması yöntemini benimsemiş ve Bakanlık ilgili sirkülerler de aracı firmaların bu ithalatı gerçekleştiremeyeceğini ancak ilgili kuruluşların bu eşyaları ithal edebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla motorlu araç ithal eden firmalar Gümrük Kanununun 167. Maddesi kapsamında muafiyetle doğrudan Emniyet veya Kanunda yer alan diğer kurumlara otomobil vb. araçlar ithal edemeyecek ilgili kurumlar ancak aldığı sirküler ile bu ithalatı gerçekleştirebilecektir.

Tekstil ürünleri ithalatında Gözetim Tebliği(2020/9) kapsamında talep edilen İTKİB(İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri) tarafından verilen kayıt belgesi beyanname tescilinden sonra geriye dönük alınabilir mi sorusu?

2020/9 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğin ikinci maddesinde ithalata ilişkin belgelerin ithalattan önce İTKİB sistemine kaydedilmesi gerektiği, ilgili tebliğin üçüncü maddesinde ise serbest dolaşıma girişte bu kayıt belgesine ilişkin referans numarasının aranması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda beyanname tescil aşamasında kayıt belgesi

olmayan firmalara Gümrük Kanununun 235 maddesinin 1/c fıkrasında yer alan “eşyanın ithali lisansa uygunluk belgesine, izne vb. tabi iken bu belgelerin olmaması sebebiyle gümrüklemiş değerini iki katı ceza aranır” hükmü gereği cezai müeyyide uygulamaktadır. Mükellef firmalar ise mezkur Kanununun 235-1/d maddesinde yer alan bu belgelerin beyanname tarihinden sonra temin edilmesi durumunda ilgili cezanın uygulanmayacağı hükmü gereği İTKİB tarafında verilen kayıt belgesinin de beyanname kapandıktan sonra alınacağını ifade etmektedirler.

Bilinmelidir ki İTKİB sistemi geçmişe dönük kayıt belgesi vermemektedir. Çünkü gözetime ilişkin tebliğin 2. ve 3. maddeleri bu belgenin beyanname tescilinden önce alınması gerektiği konusunda açıktır. Firmalar ise İTKİB sistemine güncel başvuru yapmak suretiyle aldıkları yeni tarihli kayıt belgesi referans numarasını beyanname düzeltme yoluna giderek eski serbest dolaşıma giriş beyannamesine eklemektedirler. Ancak bu yöntem ithalatta gözetim tebliğine aykırı bir husustur ve tespiti durumunda mutlaka cezai müeyyide uygulanacaktır. Sonuç olarak beyanname tescilinden sonra kayıt belgesi eski beyanname için asla geçerli değildir.

Yatırım Teşvik Belgesi ithalat işlemlerinde Ek Mali Yükümlülükten muafiyeti sağlar mı sorusu?

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar’da ithalat işlemlerine yönelik olarak sadece Gümrük Vergisi ve KDV muafiyetini düzenlenmekte olduğu görülmektedir. Bahse konu mevzuatta ithalat rejim kararı tahsil edilen Gümrük Vergisinin muaf olduğu belirtildiğinden İlave Gümrük Vergisinin durumu tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda Gümrükler Genel Müdürlüğü 24.03.2016 / 14793290 sayılı dağıtım yazısında İGV’nin gümrük vergisinin artırılmış biçimi olması sebebiyle yatırım teşvik belgesi kapsamında muaf olduğunu belirterek bu durumu netleştirmiştir.

Ek mali yükümlülük ise 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında kanun kapsamında getirilen bir vergi olması sebebiyle yatırım teşvik belgesinde öngörülen muafiyete tabi değildir. Gümrükler Genel Müdürlüğü 13.11.2019 / 48900138 sayılı yazısında ek mali yükümlülüğün yatırım teşvik belgesi kapsamında muaf olmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda menşei ülke bazlı uygulanan ek mali yükümlülükte beyanname ekinde ilgili menşei belgesi olmaması durumunda ek

mali yükümlülük tahsil edilecek aynı zamanda ek mali yükümlülük gümrük uzlaşma yönetmeliğinde sayılan vergilerden biri olması sebebiyle Gümrük Kanununun 234. Maddesi kapsamında cezai müeyyide uygulanacaktır.

Son olarak yatırım teşvik belgesi kapsamında sadece KDV ile Gümrük vergisi ve onun artırılmış hali olan İGV muafiyetini öngörmektedir. Tahsili aranan diğer vergilerin(ÖTV-EMY vb.) tahsili gerekmektedir.

Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ithal edilecek ikincil işlem görmüş ürünlerin kıymetinin her zaman komisyon tarafından mı belirlenmesi gerektiği sorusu?

İkincil İşlem Görmüş Ürünlerin Gümrük Kıymetinin Tespiti konulu 2017/11 sayılı genelge incelendiğinde; DİİB/izni üzerindeki miktar ve birim fiyatın gerçeği yansıtmadığı yönünde şüphe oluşması halinde, Gümrük Kanununun 24. ve 25. maddelerinde belirtilen gümrük kıymeti belirleme yöntemlerinin kullanılması gerektiği ve bu yöntemlere göre gümrük kıymetinin tespit edilememesi halinde Gümrük Kanununun 26. maddesinde tanımlanan son yöntemi tatbik edilmesi gerektiği belirtilmiş bu durumda bir müdür yardımcısının başkanlığında gümrük muayene memurunun bulunduğu en az üç kişilik bir komisyon tarafından, eşyanın gümrük kıymeti tespit edileceği belirtilmiştir. Genelge hükümleri ve Gümrük Kanununun kıymete ilişkin maddeleri incelendiğinde ithali gerçekleşecek her ikincil işlem görmüş ürünün kıymetinin komisyonca belirlenme yoluna gidilmemesi gerekmekte ancak ciddi şüphe hasil olduğu durumda bu yöntem kullanılmalıdır.

Dökme Eşyada Özet Beyan Takibatı Gerektirmeyen Fazlalık İçin Menşei Sorunu?

Bilindiği üzere dökme olarak gelen eşyalarda Gümrük Kanununun 237/4 maddesi kapsamında belirlenen oranlar kapsamında ki eksiklik ve fazlalık için özet beyan takibatı yapılmamaktadır.(Bu oranlar 15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 131. Maddesinde yer almaktadır). Bu takibatı yapılmayan fazla gelen eşyanın hangi ülke menşeiili sayılacağı konusunda tereddüt hâsil olmuş, Gümrükler Genel Müdürlüğü ise 19.10.2021-68143907 tarih ve sayılı yazısında; eşyaların ithali için gümrüğe sunulan menşei ispat belgesinin bu fazlalığı da kapsadığını diğer ülkeler sütununa göre vergi alınmasına gerek bulunmadığını belirtmiştir.

KISA BİLGİ

- Gümrükler Genel Müdürlüğüne yayımlanan yeni genelge ile distribütör haricinde otomobil ithal eden firmalardan beyanname ekinde; ihraç ülkesi gümrük idaresi tarafından düzenlenen ihracat beyannamesinin bir örneği ve ilk satışta düzenlenen faturanın onaylı örneğinin sunulması gerektiği belirtilmiştir.
- ÖTV 1 aylı listede yer alan ürünleri ithal eden firmalara Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü kapsamında verilen Yerinde Gümrükleme İzni verilmemektedir.
- Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ithal edilen eşyalar izin süresinin bitimine müteakip bir veya iki ay içinde gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulduğunda Gümrük Kanununun 241. Maddesinde öngörülen cezalar her bir gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanıma ilişkin beyannamenin tescilinde tescil edilen gümrük müdürlüğüne uygulanır.
- Gümrük idaresince veya sonradan kontrol kapsamında eksik alındığı tespit edilen TRT Bandrolü TRT Kurumuna bildirilerek tahsili gerçekleştirilmekte ancak İstisnai Kıymetle beyan ile ortaya çıkan TRT Bandrolü gümrük idaresince tahsil edilmesi gerekmektedir. (2021-69776958 GGM)

GELİŞME

- Bilge sisteminde yapılan güncelleme ile beyanname numaralarının IM ve EX ibaresinden sonra gelen hane sayısı 6'dan 8'e çıkarılmış ve Aralık ayında Muratbey Gümrük Müdürlüğünde 1.000.000(bir milyonuncu) beyanname tescil edilmiştir.
- Türkiye Gümrük Bölgesi Üzerinden Transit Edilecek Sigaralar Hakkında ki Bakanlar Kurulu Kararları yürürlükten kaldırılarak Sigara Transiti serbest bırakılmıştır.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün Aralık ayında aldığı kararla numune poşetleri artık barkod numaralı olacak ve LARA sistemine barkod numarası da girilerek numunelerin takibati ve güvenliği sağlanacaktır.

LPG

ANALİZ SÜRECİ VE KONTROLÜ

Dr. Sema GÜNDÜZ IŞIK*

Dr. M. Hikmet ÖZKAN**

Dr. Muharrem YILMAZ***

* Kimyager

** Birim Sorumlusu

*** Laboratuvar Müdürü

Özet

Ticaret Bakanlığı ile Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) arasında yapılan protokol ile 2005 yılından bu yana sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) analizleri Gümrük Laboratuvarlarında yapılmaktadır. LPG, uçucu hidrokarbonların çeşitli sıvı karışımlarından oluşan bir gazdır. Ham petrolün rafinerilerde damıtılması esnasında veya petrol yataklarının üzerinde bulunan doğalgazdan elde edilmektedir. LPG; araçlarda yakıt olarak, çeşitli sanayilerde farklı amaçlarda kullanılmaktadır. İthalat aşamasında LPG numuneleri, yetkili denetim firmaları tarafından standarda uygun tüplere alınarak, ilgili Gümrük Müdürlükleri tarafından analiz için Gümrük Laboratuvarlarına sevk edilmektedir. LPG numunesinin kimyasal analizi, Gaz Kromatografi- Alev İyonlaşma Detektörü (GC-FID) cihazı kullanılarak yapılmaktadır.

Abstract

With the protocol signed between the Ministry of Trade and Energy Market Regulatory Authority (EPDK), Liquefied Petroleum Gas (LPG) analyzes have been performed in Customs Laboratories since 2005. LPG is a liquefied gas consisting of mixtures of various volatile hydrocarbons. It is obtained during the distillation of crude oil in refineries or from natural gas found on oil deposits. LPG is used as a fuel in vehicles and for different purposes in various industries. At the import, LPG samples are taken into tubes conforming to the standard by authorized inspection firms. It is sent to Customs laboratories for analysis by the relevant Customs Directorates. Chemical analysis of the LPG sample is performed by using the Gas Chromatography-Flame Ionization Detector (GC-FID).

1. Giriş

Sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG), petrolden veya doğalgazdan elde edilen, basınç altında sıvılaştırılarak depolanan, bir petrol gazıdır. Esas olarak, propan, bütan, propen, büten ve bunların izomerleri gibi uçucu hidrokarbonlar veya bunların sıvılaştırılmış karışımlarından oluşmaktadır. Dünyada LPG taşınımı, boru hattı ve özel olarak inşa edilmiş açık deniz tankerleri ile gerçekleştirilmektedir. Taşınabilir bir yakıt kaynağı olduğundan hem evsel hem de endüstriyel kullanım için üretimi ve tüketimi genişlemiştir [1-4].

Yüksek yoğunluğu nedeniyle havadan ağır olan LPG, yanıcı bir gazdır. Ayrıca, renksiz ve kokusuz bir gaz olup, olası bir sızıntı durumunda, gaz kaçağının kolayca tespit edilebilmesi için rafineriler tarafından özellikle kokulandırılmaktadır.

Serbest dolaşıma girecek sıvılaştırılmış petrol gazlarının (LPG) teknik düzenlemelere uygunluğunun denetlenmesine temel oluşturacak nicel analizlerinin yapılabilmesi için Gümrük Müsteşarlığı ile Enerji Piyasası Denetleme Kurumu (EPDK) arasında 01/07/2005 tarihinde yapılan protokol ile Gümrük Laboratuvarlarında LPG analizleri yapılmaya başlanmıştır.

Ticaret Bakanlığı ile EPDK arasında 27/07/2017 tarihinde protokol yenilenerek, LPG analizlerinin standartlardaki gereksinimlere uygun şekilde yapılması gerektiği belirtilmiştir.

İthalat aşamasında LPG numuneleri, denetim firmaları tarafından usulüne uygun ve gerekli güvenlik tedbirleriyle çelik tüplere alınmaktadır. Numuneler, ilgili Gümrük Müdürlüğü tarafından bir asıl bir şahit şeklinde etiketlenerek mühürlenip, Gümrük laboratuvarlarına analiz için sevk edilmektedir.

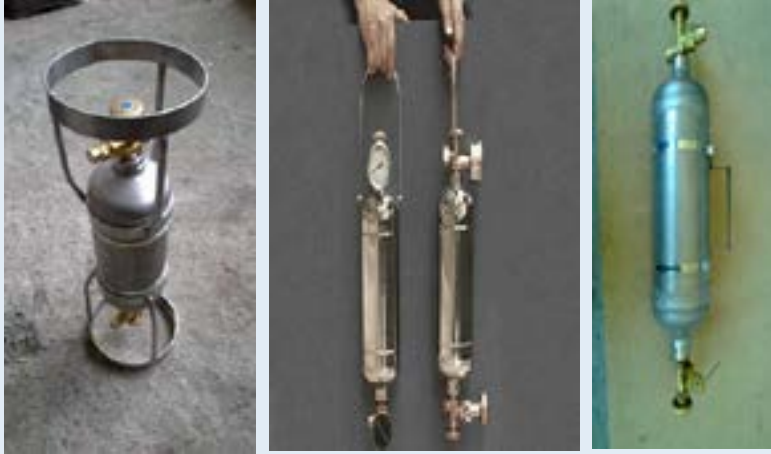

1. LPG Analizi Süreci Ve Yapılan İyileştirme Çalışmaları

Analiz Süreci ve Çalışma Şartları

LPG analizinde, numune alımı, transferi, analizi ve saklanması aşamalarının her biri **büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple LPG ithalatında laboratuvara analize gönderilen numuneler**, LPG gemilerinin boşaltma istasyonlarından TS EN ISO 4257'e uygun numune alma işlemine tabi tutulur. Taşınımında kullanılan tüpler AISI 304 paslanmaz çelik gövdeli, alt üst vanalı, manometreli, maksimum basıncı 25 Bar ve çalışma sıcaklığı -10 °C-+50 °C aralığına uyumlu olan tüplerdir (Şekil 1).

Şekil 1. Numune Alma Tüpleri

LPG numunelerinin özelliklerinin incelenmesi ve analizleri, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından belirlenen standart metotlara uygun şekilde yapılmaktadır. Bu amaçla, TS 2178 "Petrol Ürünleri- Yakıtlar (Sınıf F) -Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) – Özellikler" ve TS EN ISO 8973 "Sıvılaştırılmış Petrol Gazları- Yoğunluk ve Buhar Basıncının Hesaplanması" metotları kullanılmaktadır. Ayrıca, laboratuvarımıza gelen LPG numunelerinin analizleri TS EN 589 "Otomotiv yakıtları- LPG- Özellikler ve deney yöntemleri" metoduna uygun olarak ve çalışma şartlarında gerekli tüm güvenlik önlemleri alınarak gerçekleştirilmektedir.

Laboratuvarımıza uygun taşıma koşulları ve numune kaplarıyla gelen LPG numunelerinin kimyasal bileşiminin tayini, gaz kromatografisi (GC) yönteminden yararlanarak yapılmaktadır. GC, sabit bir fazdan mobil faz olarak gaz akımı (He, Azot, vb.) geçirilerek, uçucu bileşiklerin adsorbsiyon ve dağılım farkına göre birbirlerinden ayrılmasını sağlayan kromatografik bir ayırım yöntemidir. Gaz kromatografisi- Alev İyonlaşma Detektörü (GC-FID) cihazı kullanılarak, TS EN 589 ve TS 2178 gereksinimlerini sağlayan LPG analiz metodu kullanılmaktadır. Şekil 2’de İstanbul Laboratuvar Müdürlüğü (İLM) Petrol Biriminde bulunan GC-FID cihazında gerçekleştirilen LPG analizlerine ait çalışma düzeneği gösterilmektedir.

Şekil 2. LPG Çalışma Düzeneği

Analiz sürecinde yatay konumda tutulan numune tüplerinden alınan sonuçlarda, LPG numunesinin gaz/sıvı karışımı olmasından dolayı tekrarlanabilirlik problemleri ile karşılaşmıştır. LPG numune tüplerinin üstte gaz fazı vanası, altta likit vanası olmak üzere dik olarak konumlandırılabilmesi için, laboratuvarımızda uygun bir çalışma düzeneği hazırlanarak, numune askı platformu kurulmuştur (Şekil 3). Bu şekilde sıvı numunenin akışı kesintisiz olarak sağlanabilmektedir.

Şekil 3. Numune Askı Platformu

LPG analizlerinde dikkat edilecek en önemli adım, sıvılaştırılmış numunenin homojen şekilde GC-FID cihazına aktarımıdır. Bu sebeple, LPG numune tüplerindeki gaz/sıvı fazları, üst kısımdaki vanadan 15 barlık azot gazı ile basınçlandırılarak tüp içindeki LPG kompozisyonunun tamamının sıvı faza geçmesi sağlanmaktadır. Böylece, GC'ye gönderilen sıvı numunenin, tüpün içindeki miktarın tamamını temsil edebilir olduğu ve geçerli tekrarlanabilirlik değerlerine de ulaşılabilirdiği görülmektedir.

Tüpün sıvı fazından direk olarak GC-FID'ye bağlanacak şekilde numune hattının revizyonu yapılmıştır. Ayrıca önceden kullanılan pnömatik hortumlar yerine, 1,6 mm çapında LPG için tasarlanmış özel metal borular kullanılmıştır. Böylece kükürt, ağır hidrokarbon gibi kalıntıların boru hattında muhtemel kalıntısı engellenmiştir.

Analizin Raporlandırılması

Optimum çalışma şartlarında analizi tamamlanan numuneler, LARA sisteminde LPG'nin ana kompozisyonunu oluşturan 3 temel bileşenin (propan, izobütan ve n-bütan) miktarlarının kütlece yüzde (% w/w) olarak verilmesi ile raporlandırılmaktadır.

Buna ek olarak, 15.09.2017 tarihli 27915769 sayılı Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün yazısındaki Gümrük laboratuvarlarında LPG'nin niteliğinin belirlenmesi için yapılacak teknik analizler tablosuna uygun olarak düzenlenmiş, EPDK tarafından talep edilen LPG ithaline ilişkin analiz raporu da LARA sitemine yüklenmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. LPG İthaline İlişkin Örnek Analiz Raporu

T.C. TİCARET BAKANLIĞI GÜMRÜKLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ SIVILAŞTIRILMIŞ PETROL GAZLARININ (LPG) İTHALİNE İLİŞKİN ANALİZ RAPORU				
Analizi Yapan Gümrük Birimi :	İstanbul Bölge Laboratuvarı			
Numune Sahibi :	XXXXXXXX			
Ürün Türü :	☐ Olgaz ☐ Karışım LPG ☐ Propan Türü ☐ Bütan Türü			
Beyanname Numarası :	IMXXXXXX			
Tescil Tarihi :	03.03.2020			
GTİP :	27111900011			
Analiz	Değer	Birim	Numune Kompozisyonu	
(MOS) Motor Ditan Sayısı	94,92		METAN	0,00
Toplam Dien İçeriği (1.3 Bütaden Dahil)	0,00	mol %	ETAN	0,07
Buhar Basıncı (Gösterge)	900,2	kPa	PROPAN	54,61
Buhar Basıncının (Gösterge) En 150 kpa Otuğu Sıcaklık	-9,50		PROPEN	0,03
TP A			İSOBUTAN	15,91
TP B			N BUTAN	28,66
TP C			T-2 BUTEN	0,00
TP D			İ BÜTEN	0,00
TP E			İSOBUTEN	0,16
Saflik	99,5	mol %	CİS 2 BUTEN	0,00
C2	0,11	mol %	İSO PENTAN	0,43
C4	38,13	mol %	N PENTAN	0,09
C5	0,39	mol %	1.3-BUTADEN	0,00
Doymamış Hidrokarbonlar	0,17	mol %		

Yukarıda özellikleri belirtilen ürün 7205-1 sayılı EPOK Kurul Kararı ekinde yer alan kriterlere uygundur.

Bu raporda, motor oktan sayısı (MOS, % mol), toplam dien içeriği (% mol), gösterge buhar basıncı (kPa), gösterge buhar basıncının 150 kPa olduğu sıcaklık (°C), saflık (% mol), C₂, C₄, C₅ ve doymamış hidrokarbonların miktarı (% mol) raporlandırılır. Ayrıca, propan, iso-butan ve n-butan temel bileşenler olmak üzere, metandan başlayıp 1,3-bütadiene kadar numunedeki tüm hidrokarbon bileşenlerin kütlece yüzde (%w/w) miktarları verilmektedir.

GC-FID ile % mol cinsinden elde edilen numune kompozisyonu excel hesaplama formu ile kütlece yüzde (% w/w)'ye dönüştürülür. Hesaplama formunda sonuçların TSE standardın gereksinimlerinin sağlanıp sağlanmadığı ve limit değerlere uygunluğu kontrol edilir. Buna göre, LPG numunesinin motor oktan sayısının 89'dan büyük ve gösterge buhar basıncının (40 °C) en çok 1430 kPa, olması gerekmektedir. Ayrıca, mol cinsinden; toplam dien içeriği en çok %0,5, saflık en az %95 ve C₅ hidrokarbonların içeriği en fazla %2 olması LPG standardında belirtilen gereksinimlerdir.

EPDK ve TSE standartlarının gereksinimlerini sağlayan sonuçlar LPG ithalat formuna aktarılır ve bu form LARA programında ilgili beyanname sistemine yüklenerek laboratuvar analiz süreci tamamlanır.

Analiz Sonuçlarının Kontrolü ve Güvenilirliği

İstanbul Laboratuvar Müdürlüğü Petrol birimi, yılda 2 kez ODTÜ-PAL tarafından düzenlenen LPG numuneleri için karşılaştırma testlerine katılmaktadır. 2021 yılında gerçekleştirilen karşılaştırma testinin sonuç raporuna göre laboratuvarımız tüm testlerden başarılı sonuçlar (z skor <±2) elde etmiştir (Şekil 5). Bu durum, yapılan analizlerinin güvenilirliğini ve geçerliliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 5. LPG 2021-1 Karşılaştırma Testi Sonuç Raporu

3. LPG Numunelerinin Tarife Sınıflandırması

Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümenli maddeler; mineral numular Türk Gümrük Tarife Cetveli'nin 27. Faslında sınıflandırılırlar. Bu faslın 27.11 "Petrol Gazları ve Diğer Gazlı Hidrokarbonlar" tarife pozisyonu, Gümrük Tarife Cetveli İzahnamesi'nde;

"Bu pozisyon, gaz halindeki ham hidrokarbonları içine almaktadır. Bunlar, ister tabii gazlar halinde elde edilsin, ister ham petrol yağının muamelesi ile veya kimyasal yöntemlerle üretilmiş olsun bu pozisyonda yer alır. Bununla beraber, metan ve propan saf olsalar dahi bu pozisyona dahildir.

Bu hidrokarbonlar 15 °C sıcaklıkta ve 1.013 milibar (101.3 kPa) basınç altında gaz halinde bulunmaktadır. Bunlar basınçlı kapalı metal kaplar içinde sıvı halde sunulabilirler ve gaz kaçaklarını belli etmek amacıyla içine az miktarda kokusu kuvvetli maddeler katılmış bulunabilirler." şeklinde açıklanmaktadır.

LPG numuneleri için Sınıflandırma Kararında, "Esas olarak propan, izo-bütan, n-bütan'dan ve az miktarda propen, bütanlar, pentan ve pentenler'den oluşmaktadır. LPG, kompozisyonu değişimsiz yakıt olarak veya güç temini amaçlı kullanılabilir" denilmektedir.

Sıvılaştırılmış petrol gazı (L.P.G.) numuneleri, 27.11 tarife pozisyonunda, 2711.19.00.00.11 gümrük tarife istatistik pozisyonunda (GTİP) sınıflandırılmaktadır.

Kaynaklar

1. TS 2178 Petrol Ürünleri-Yakıtlar (Sınıf F) -Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG)- Özellikler.
2. TS EN ISO 8973 Sıvılaştırılmış Petrol Gazları-Yoğunluk ve Buhar Basıncının Hesaplanması.
3. TS EN 589 Otomotiv yakıtları-LPG- Özellikler ve deney Yöntemleri.
4. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sıvılaştırılmış_petrol_gazı.

Gümrükte Gündem

Sercan BAHADIR*

Kasım ayı “Gümrükte Gündem”i belirleyen başlıca gelişmeler, Gümrük Yönetmeliği Geçici 16/3. Maddesinde değişiklik yapılması ve aynı maddeye eklenen 4. Fıkra ile eşyanın menşei tevsik eden belgelerin sonradan ibrazına ve ABD EMY’ye yönelik düzenleme yapılması olmuştur. İlaveten, Kasım ayında, bazı dumping düzenlemeleri yapılmış, İzni Gönderici Yetkisi Usul ve Esaslarına İlişkin Tebliğ yayımlanmış, Covid-19 nedeniyle Dahilde İşleme Rejiminde ilave süreler verilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen konulara ilişkin detaylı yazıları ve öne çıkan gümrük ve uluslararası ticaret konularını aşağıda bulabilirsiniz.

1. Fermuarlar, cam elyafları ve deri taklidi mensucatlarda dumping düzenlemeleri yapıldı.

30.10.2021 tarihli ve 31644 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2021/48, 2021/49 ve 2021/50 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğler ile, bazı ürünlerde dumping düzenlemeleri yapılmıştır.

- 2021/48 sayılı Tebliğ ile, Çin Halk Cumhuriyeti menşeli 5903.20.10.10.00, 5903.20.10.90.00, 5903.20.90.10.00 ve 5903.20.90.90.00 GTİP’li “mensucat, poliüretanla emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş – deri taklidi/diğerleri” ürünü ithalatına yönelik yürürlükte bulunan dumpinge karşı kesin önleme ilişkin nihai gözden geçirme soruşturması açılmıştır.
- 2021/49 sayılı Tebliğ ile; Çin Halk Cumhuriyeti menşeli 7019.11.00.00.00, 7019.12.00.00.00, 7019.19.10.00.00, 7019.19.90.00.00, 7019.31.00.00.00, 7019.90.00.10.00 ve

7019.90.00.30.00 GTİP’li “cam elyafı takviye malzemeleri (boru ve tüplerin izolasyonuna mahsus kokiller ve mahfazalar hariç; taşlama ve kesici disklerde kullanılan delikli disk şeklindeki cam dokuma hariç)” ürünü ithalatına yönelik yürürlükte bulunan dumpinge karşı kesin önleme ilişkin nihai gözden geçirme soruşturması açılmıştır.

- 2021/50 sayılı Tebliğ ile, Çin Halk Cumhuriyeti menşeli 9607.11 tarife pozisyonu altında kayıtlı “Dişleri adi metallere olanlar” ve 9607.19 tarife pozisyonu altında “Diğerleri” olarak kayıtlı “kayarak işleyen fermuarlar” ürünlerine yönelik yürürlükte bulunan dumpinge karşı kesin önleme ilişkin olarak nihai gözden geçirme soruşturması açılmıştır.

Yukarıdaki eşyaya yönelik meri önlemler soruşturma sonuçlanıncaya kadar yürürlükte kalmaya devam edecektir.

Söz konusu Tebliğler yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2. Eşyanın menşei tevsik eden belgelerin sonradan ibrazına ve ABD EMY’ye yönelik düzenleme yapıldı.

05.11.2021 tarihli ve 31650 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile, Gümrük Yönetmeliğinin Geçici 16. Maddesinde bazı değişiklikler yapılmıştır:

Bu değişikliğe göre;

1. Yönetmeliğin geçici 16/3 ncü maddesindeki sonradan uygun menşe ispat belgesi ibrazına ilişkin süre 31/12/2021 olarak değiştirilmiştir.
2. 21/6/2018 ila 23/5/2019 tarihleri (bu tarihler dahil) arasında beyannamesi tescil edilmiş olan ve ekinde menşei tevsik eden menşe ispat belgesi bulunmadığı halde 2018/11973 sayılı BKK kapsamında ABD menşeli bazı eşyaya uygulanan EMY’nin ödenmediği, eksik

ödendiği veya teminata bağlanmadığı tespit edilen eşyanın;

- Eki belgelerinde menşe ülkesinin yazılı olması

veya

- 31/5/2022 tarihine kadar eşyanın ihracatçısı tarafından düzenlenmiş aşağıdaki ifadeyi içeren belgenin ibraz edilmesi

hallerinde ayrıca bir menşe tevsiki aranmayacaktır.

“Aşağıda imzası bulunan ben, tarihli sayılı faturada belirtilen tanımlı eşyanın menşeli olduğunu ve üreticisinin ülkede yerleşik firması olduğunu beyan ederim. İstenildiğinde, ilgili kamu otoritesine bu beyanı destekleyecek tüm kanıtları sağlamayı taahhüt ederim. / I, the undersigned, declare that the goods named as listed in this invoice (date and number) originate in and produced by (name of the firm) in (name of country). I undertake to make available to the related public authorities any further supporting documents they require.”

Söz konusu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3. İzinli Gönderici Yetkisi Usul ve Esaslarına İlişkin Tebliğ Yayımlandı.

Bilindiği üzere 24.09.2021 tarihinde 31608 sayılı Resmi Gazete yayımlanan değişiklik ile, Gümrük Yönetmeliğine 238/A maddesi eklenerek, İzinli Gönderici yetkisi transit rejimi hükümlerine dahil edilmişti.

Bu defa, 06.11.2021 tarihinde yayımlanan Tebliğ ile transit işlemleri kapsamında izinli gönderici yetkisi başvurusunda aranacak koşullar, başvurunun yapılması, başvurunun incelenmesi, yetkinin verilmesi, askıya alınması, iptali, gümrük işlemleri ve diğer hususlara ilişkin uygulanacak usul ve esasları belirlenmiştir.

Bu tebliğe göre;

- • Ön Başvuru Ek-1/A'da yer alan ön başvuru formuyla bölge müdürlüğüne, başvuru ise Ek-1/B'de yer alan başvuru formuyla Genel Müdürlüğe yapılır.
 - • İzinli gönderici yetkisi alabilmek için gerekli koşullar ilgili tebliğin 4. Maddesinde sıralanmıştır:
- a. Sahip olunan kapsamlı teminat izni ile ilişkili teminat mektubunun, Türkiye'de yerleşik

- bir kefil kuruluştan alınmış olması şartıyla kapsamlı teminat kullanma veya teminattan vazgeçme iznine sahip olması,
- b. Yönetim kurulu üyeleri ile şirket sermayesinin %10 veya daha fazlasına sahip gerçek kişiler hakkında başvuru formunda belirtilen suçlarla ilgili kesinleşmiş mahkûmiyet kararı bulunmaması,
- c. Başvurunun yapıldığı takvim yılından geriye dönük üç takvim yılı boyunca her yıl ayrı ayrı değerlendirilmek üzere ihracat beyannamesi kapsamı eşyanın taşınmasına yönelik olarak TIR karnesi dahil en az 5.500 transit beyanında rejim hak sahibi olması veya en az 500 transit beyanında taşıyıcı sıfatını taşıyor olması, (YYS sahibi firmalar için dörtte biri nispetinde)
- d. Başvurunun yapıldığı takvim yılından geriye dönük üç takvim yılı boyunca her yıl ayrı ayrı değerlendirilmek üzere işlem gören tüm beyanname sayısının %0,5'ini aşan sayıda vergi kaybına neden olan gümrük mevzuatı ihlali nedeniyle ceza uygulanmamış olması ve gümrük mevzuatının ihlali nedeniyle %2'sini aşan sayıda birinci fıkrası hariç Gümrük Kanununun 241 inci maddesi uyarınca usulsüzlük cezası uygulanmamış olması,
- e. Başvuru formunda belirtilen asgari şartlara haiz en az bir tesise sahip olması,
- f. Avrupa Akreditasyon Birliğinin karşılıklı tanıma anlaşmalarına imza atmış akreditasyon kurumları tarafından akredite edilmiş uygunluk değerlendirme kuruluşlarınca düzenlenecek ve akreditasyon kurumunun markasını taşıyan geçerli ISO 9001 ve ISO 27001 sertifikalarına sahip olunması,
- g. Gümrük idaresinin etkin kontroller gerçekleştirebilmesi için asgari olarak başvuru formunda belirtilen niteliklere uygun kayıtların güvenilir ve izlenebilir şekilde tutulduğu bir lojistik programını kullanıyor olması,

- h. Başvuru sahibinin mali yapısının başvuru yılından önceki üç yıl esas alınmak suretiyle, yeminli mali müşavir tarafından incelenerek, başvuru formunda belirtilen şekilde olumlu görüşle rapora bağlanmış olması (YYS sahibi firmalar hariç),
- i. Gümrük mevzuatı uyarınca kesinleşmiş ancak ödenmemiş herhangi bir vergi ve ceza borcu bulunmaması (YYS sahibi firmalar hariç),
- j. Rejimin gözetim altında tutulabilmek ve kontrollerin gerçekleştirilebilmesi ilgili tesiste gümrük hizmeti verilmesinin gümrük idaresi üzerinde büyük bir idari yük getirmeyecek olması.
- İzinli gönderici yetkisi askıya alınmadığı veya iptal edilmediği sürece geçerli olacaktır.
 - Yenileme başvurusu yetkilendirmenin yapıldığı takvim yılını izleyen her üç yılın son ayında veya Genel Müdürlükçe talep edilmesi halinde yapılır.
 - Yenileme başvurusunun yapıldığı tarihte yetki kapsamında bulunan tesislere ilişkin yapılan yerinde incelemenin üzerinden bir yıldan daha az bir süre geçmiş olması durumunda yenileme başvuru kapsamında bu tesislerde yerinde inceleme yapılmayabilir.
 - Yerinde inceleme sonucunda Ek-1/C'de yer alan yerinde inceleme değerlendirme formu düzenlenir, gerekli şartların sağlandığının anlaşılması halinde başvuru sahibi adına Ek-2/A'da yer alan izinli gönderici yetki numarası ve Ek-2/B'de yer alan izinli gönderici yetki belgesi düzenlenir.

Söz konusu Tebliğ 1 Ocak 2022'de yürürlüğe girecektir.

4. Covid-19 nedeniyle Dahilde İşleme Rejiminde ilave süre verilecek.

05.11.2021 tarihli ve 31650 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Tebliğ ile, Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat: 2006/12) 'nin geçici 36 ncı maddesine fıkra eklenmiştir.

Yapılan değişiklik uyarınca;

05.11.2021 tarihinden önce düzenlenmiş ihracat taahhüt hesabı henüz kapatılmamış DİİB/Dİİ ile ihracat taahhüt hesabı müeyyideli olarak kapatılmış ancak müeyyidesi kısmen de olsa tahsil edilmemiş olan DİİB/Dİİ ne, 31/12/2021 tarihine kadar (bu tarih dahil) Bakanlığa müracaatta bulunulması kaydıyla, bu müracaatın uygun görüldüğü tarihten itibaren iki ayı geçmemek üzere ilave süre verilecektir.

Bu Tebliğ yayımı tarihinde yürürlüğe girecektir.

5. Gümrük Yönetmeliği Geçici 16/3. ve 16/4. Maddesinin Uygulanması Hakkında yazı yayımlandı.

Bilindiği üzere, 05 Kasım 2021 tarih ve 31650 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelik ile Gümrük Yönetmeliğinin ("Yönetmelik") Geçici 16/3. Maddesinde değişiklik yapılmış ve aynı maddeye 4. Fıkra eklenmiş idi. Söz konusu düzenleme detaylarına 05/11/2021 tarih ve 59 sayılı Sirkülerimizde yer verilmişti.

Bu defa, Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün ("GGM") 69007821 sayılı yazısında, söz konusu değişikliklerin uygulanmasına yönelik açıklamalarda bulunulmuştur:

- Yönetmeliğin Geçici 16/3'üncü maddesi kapsamında 05.11.2021 tarihinden önce beyannamesi tescil edilmiş olan eşya için işlemlerin GGM'nin 22.03.2021 tarih ve 62420403 sayılı yazısı çerçevesinde 31.12.2021 tarihine kadar tamamlanması gerekmektedir. Söz konusu yazı detaylarına 31/03/2021 ve 15 sayılı Sirkülerimizde yer verilmiştir.

- 21.06.2018 ila 23.05.2019 tarihleri (bu tarihler dahil) arasında tescil edilmiş olan beyannameler için Yönetmeliğin Geçici 16/4'üncü maddesi kapsamında değerlendirilmek üzere mezkûr maddede bahsi geçen bilgi ve belgeler ile gümrük idaresine yazılı olarak başvuruda bulunulması halinde;

1. Ek tahakkuk ve ceza kararı henüz düzenlenmemişse, EMY için ek tahakkuk ve ceza kararı düzenlenmemesi,
2. Ek tahakkuk ve ceza kararı düzenlenmiş ve;
 - a. henüz tebliğ edilmemişse,
 - b. tebliğ edilmiş ancak itiraz süresi henüz dolmamışsa,
 - c. uzlaşma başvurusu yapılmışsa,
 - d. idari itiraz yoluna başvurulmuş ancak henüz bir cevap verilmemişse,
 - e. idari itiraz yoluna başvurulmuş, itiraz reddedilmiş ancak dava açma süresi henüz dolmamışsa,
 - f. idari itiraz yolu kullanılmış ve süresi içinde dava açılmış olmakla birlikte davası derdest ise, kesinleşmemiş söz konusu alacaklar için ek tahakkuk ve ceza kararının iptal edilmesi şeklinde işlem yapılacak olup yukarıda belirtilmiş olan durumlar haricinde kesinleşmiş olan kararlara ilişkin olarak Yönetmeliğin Geçici 16/4'üncü maddesi kapsamındaki yükümlü başvuruları kabul edilmeyecektir.

6. Distribütörler Haricindeki İthalatçılar Tarafından Gerçekleştirilen Araç İthalatında Kıymet Tespiti Hakkında Genelge yayımlandı.

Distribütörler haricindeki ithalatçılar tarafından gerçekleştirilen araç ithalatında kıymet tespiti

konusunda güçlükler yaşanması ve tereddütlerin oluşması nedeniyle 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 11 inci maddesi amir hükmü muvacehesinde, distribütörler haricindeki ithalatçılar tarafından gerçekleştirilen araç ithalatlarında aşağıdaki hususlar çerçevesinde işlem yapılması gerektiği bildirilmiştir:

1. İthale konu aracın distribütör sıfatıyla ithal edilip edilmediği, ithalatçıdan temin edilecek sözleşmeler incelenerek tespit edilecektir.
2. Beyan edilen gümrük kıymetinin gerçeklik veya doğruluğu konusunda makul şüphe oluşması halinde, kıymet tespit yöntemleri ile kıymet araştırması ve incelemesine ilişkin olarak Gümrük Kanunu ve Ticaret Bakanlığınca yapılan ikincil düzenlemeler uyarınca, beyan sahibinden, gümrük idaresince belirlenecek ilave ispatlayıcı bilgi ve belgeler istenilerek işlem yapılacaktır.
3. İthale konu aracın distribütörünün bulunması halinde, gümrük kıymetinin tespitinde, distribütörden temin edilen kıymet bilgisi, gümrük kıymeti ile ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde veri olarak dikkate alınacaktır.
4. İthale konu araca ait, ihraç ülkesi gümrük idaresi tarafından düzenlenen ihracat beyannamesinin ve aracın ilk satışında üreticisi tarafından düzenlenen faturanın onaylı örneği beyannameye eklenecek ve gümrük idarelerince bu husus kontrol edilecek, söz konusu belgelerin eklenmediği beyannamelerin muayene ve/veya kontrol işlemleri tamamlanmayacaktır.
5. Data Kartı (Teknik Evsaf Kartı) olan markalar için bu kart beyannameye eklenecektir.
6. Beyannameye eklenen faturaların, Gümrük Yönetmeliğinin "Fatura" başlıklı 115 inci maddesinde belirtilen hususlara uygun olup olmadığı ile söz konusu faturalarda, araç üstünde bulunan ilave donanım ve aksesuar

bilgileri ile bunların kıymetlerinin yer alıp almadığı kontrol edilecektir.

7. Eşyanın muayene ve/veya kontrolü yapılırken, araç üzerinde standart ve/veya ilave hangi donanım ve aksesuarların bulunduğu, bunların kıymetleri, standart donanım kapsamında bulunup bulunmadığı, bulunmakta ise faturada ayrıca belirtilip belirtilmediği özellikle incelenecektir.
8. Beyan edilen gümrük kıymeti ve/veya araçta bulunan donanım ve aksesuarların tespiti için her hâlükârda, ilgili markanın Türkiye distribütöründen aracın şasi numarası esas alınarak, taşıdığı donanım ve aksesuarlar ile kıymeti konusunda bilgi istenilecek; distribütörün bulunmaması halinde üniversitelerin ilgili bölümlerinden aracın aksesuar ve donanımları ile ilgili teknik rapor istenilecektir.
9. Yurt dışı araştırmasına gidilmesine ihtiyaç duyulması durumunda, ihracatçı ülkeden cevap alınabilmesini teminen, talep yazısında, yurt dışı araştırmasına ihtiyaç duyulma nedenleri maddeler halinde açık ve anlaşılır şekilde belirtilecektir.
10. Üçüncü bir ülkede düzenlenen fatura ve GTS kapsamında tercihli tarifeden faydalanabilecektir.

Gümrükler Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan bir yazıda, Form A Menşe Belgelerinin 1 no.lu kutusunda belirtilen ihracatçı ile gümrük beyannamesinde kayıtlı ihracatçının farklı ülkelerde mukim firmalar olduğu durumlarda, mezkûr belgelere istinaden tercihli tarifeden yararlanılmasının mümkün bulunmadığı belirtilmişti.

Bununla birlikte, konuya ilişkin tereddüdün devam etmesi üzerine, anılan Müdürlük tarafından yeni bir yazı yayımlanmış olup yazıda özetle;

- Konuya ilişkin Avrupa Komisyonun nezdinde girişimlerde bulunulduğu,
- Komisyondan alınan yanıtta, gümrük idaresine ibraz edilen faturanın üçüncü bir ülkede düzenlenmiş olmasının, bu fatura ile eşya arasında bir ilinti kurulabilmesiyle sorun teşkil etmeyeceğinin bildirildiği,
- Bu çerçevede, GTS kapsamında geçerli bir menşe ispat belgesi ibraz edilen eşya için faturanın üçüncü ülkede bir firma tarafından düzenlendiği durumda, idarece her bir işlem esas alınarak değerlendirme sonucunda, mezkûr fatura ile eşya arasında ilinti kurulabilmesi şartıyla eşyanın tercihli tarifeden yararlandırılması gerektiği

İfade edilmiştir.

GÜMRÜK'TE

Bunları Biliyor Muydunuz?

Hakan UÇAK*

BİLGİ

Dış ticaret yapacak kişilerin gümrük mevzuatının uygulanması hakkında bilgi talep edebileceğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 6 ıncı maddesi uyarınca, kişiler gümrük idarelerinden gümrük mevzuatının uygulanması hakkında bilgi talep edebilirler. Bilgiler, talep edene ücretsiz olarak verilir. Ancak, özellikle eşyanın tahlilinin veya ekspertizinin yapılması gerekiyorsa bu masraflar, talepte bulunan tarafından karşılanır.

BELGE SAKLAMA SÜRESİ

Gümrük ve dış ticaret işlemlerinde kullanılan belgelerin belirli bir süre dahilinde saklanacağını biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 13 üncü maddesi uyarınca;

- (b) bendinde öngörülen haller dışında, serbest dolaşıma girmek veya ihraç edilmek üzere beyan edilen eşya ile ilgili olarak, serbest dolaşıma giriş veya ihracat beyanlarına ilişkin belgelerin tescil edildiği yılın;
 - Nihai kullanımları nedeniyle indirimli veya sıfır ithalat vergisi ile Türkiye'de serbest dolaşıma giren eşya için, gümrük gözetimine tabi olmalarının sona erdiği yılın;
 - Başka bir gümrük rejimine tabi tutulan eşya için, söz konusu gümrük rejiminin sona erdiği yılın;
 - Serbest bölgeye konulan eşya için, buralardan çıktıkları yılın;
- Sonundan itibaren işlemeye başlar.

MÜHENDİSLİK GİDERLERİ

İthalat konusu eşya için gereken ve yurt dışından tedarik edilen mühendislik giderlerinin gümrük kıymetine ilave edileceğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 27 inci maddesine göre, ithal eşyasının üretimi için gereken ve Türkiye dışında gerçekleştirilen mühendislik, geliştirme, sanat ve çizim çalışmaları, plan ve taslak hazırlama hizmetleri fiilen ödenen veya ödenecek gidere ilave edilmektedir.

İthal eşyası için Türkiye'de gerçekleştirilen mühendislik giderleri fiilen ödenen veya ödenecek fiyata ilave edilmemektedir.

GÜMRÜK KIYMETİNDE KUR

İthalat konusu eşyanın gümrük kıymetinin Türk Lirası olarak beyan edilmesinin zorunlu olduğunu biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 30 uncu maddesine göre eşyanın gümrük vergisine esas alınacak kıymetinin Türk Lirası olarak beyanı zorunlu tutulmuştur.

Fatura veya diğer belgelerde yazılı yabancı paralar, gümrük yükümlülüğünün başladığı tarihte yürürlükte olan T.C. Merkez Bankası döviz satış kurları üzerinden Türk Lirasına çevrilir.

AMBALAJLARIN BEYANI

Tek kap gören ambalajların dışında kalan ve özel nitelikte olan ambalajların ayrı bir eşya olarak beyan edileceğini biliyor muydunuz?

Aşağıda yazılı şartlarda ambalajlar ayrı beyan edilmektedir.

- Alışılacağı ve bilinen maddelerden olmaması veya gereğinden farklı bir şekilde yapılması,
- Ait oldukları eşyanın faturasında kıymetlerinin ayrı gösterilmesi ve aynı zamanda bağımsız bir ticari eşya niteliğinde olması,
- İthalat vergilerinden kaçınma amacıyla ambalaj olarak getirilmesi

DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMI GÜMRÜKLENMİŞ DEĞER CEZASI

Dahilde İşleme Rejimi kapsamında gümrüklenmiş değer cezası düzenlenmeden önce eşyanın rejim sahibi şirketin tesislerinde bulunup bulunmadığına ilişkin tespit yapılması gerektiğini biliyor muydunuz?

Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 16.03.3016 günlü 14615267 sayılı yazısında, Gümrük İdaresince gümrüklenmiş değer cezasının düzenlenebilmesi için, en az bir gümrük müdür yardımcısı başkanlığında oluşturulacak heyet marifetiyle, rejim kapsamında ithal edilen eşyanın ithal edildiği şekliyle yada işleme faaliyetine tabi tutulmuş ise bu haliyle GTİP, teknik özellik ve ticari kalite bakımından belgede/izinde öngörülen eşya ile aynı olup olmadığına ilişkin tespit yapılması gerekmektedir.

GÜMRÜK VE TİCARET SÖZLÜĞÜ

Adem DEMİRCİ* Cengiz SOYLU**

Transit Rejimi

İthalat vergileri ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmayan serbest dolaşıma girmemiş veya ihracatla ilgili gümrük işlemleri tamamlanmış eşyanın gümrük gözetimi altında Türkiye Gümrük Bölgesi içindeki bir noktadan diğerine taşınması için uygulanan rejimdir.

İzinli Gönderici

Transit rejimine tabi eşyayı, hareket gümrük idaresine sunmaksızın sevk etmeye yetkilendirilmiş olan ve rejim kapsamında yapılan işlemlerde transit işlemlerinden sorumlu olan kişiyi ifade eder.

Kolay İhracat Noktaları Uygulaması

Nihai çıkış noktasının bir izinli gönderici tesisi olması kaydıyla, ülkenin herhangi bir noktasından tescil edilen ihracat beyannamesi kapsamı eşyanın transit beyanı ve mühür tatbiki olmaksızın getirildiği izinli gönderici tesisinden sınır gümrük idaresine doğrudan sevkine imkan veren uygulamayı ifade eder.

Sınır Ticareti

4874 sayılı Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar kapsamındaki illerde faaliyet gösteren esnaf ve tacir tarafından bu illerin ihtiyaç duyduğu ürünlerin bir kısmının daha kısa sürede ve düşük maliyetle sınır komşusu ülkelerden ithalat yoluyla tedarik edilerek bu Kararda belirtilen illerde piyasaya arz edilmesi ve bu Karar kapsamındaki illerden komşu ülkelere ihracat yapılması suretiyle söz konusu illere ticari ve ekonomik canlılık kazandırılması amacıyla yapılan ticari işlemleri ifade eder.

Yolcu

Ticaret, memuriyet, tahsil, ziyaret, tedavi veya turizm gibi herhangi bir amaçla kısa veya uzun bir süre kalmak üzere, yabancı bir ülkeden kara, demiryolu, deniz veya hava yollarından biriyle Türkiye Gümrük Bölgesine gelen yabancı bir ülkede oturan Türkler ile yabancılar ve herhangi bir amaç ile gittikleri yabancı ülkeden kesin veya geçici olarak dönen, Türkiye’de oturan Türkler ve yabancılar ile Türkiye’den aynı amaçlarla ve aynı yollarla yabancı bir ülkeye giden benzeri Türk ve yabancıları ifade eder.

**Gümrüksüz Satış
Mağazası**

Türkiye'ye gelen veya Türkiye'den giden yolcular ile transit yolculara, diplomatik muafiyetten yararlananlara, yabancı basın yayın organlarının yabancı uyruklu mensuplarına, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'ndan transit geçen gemilere ve Bakanlıkça belirlenecek diğer satış yapmak üzere açılmasına ve işletilmesine izin verilen ve özel antrepo sayılan yerleri ifade eder.

Olumsuz Ticari Etki

Diğer bir ülke pazarında uygulamaya konulan bir ticari engelin, herhangi bir ürün veya hizmet açısından, Türk Müteşebbisleri üzerinde neden olduğu veya neden olma tehdidinde bulunduğu ve Türk Ekonomisi veya bir sektörün ekonomik faaliyetleri üzerinde maddi etkisi bulunan olumsuz etkileri ifade eder.

**Satış Sonrası
Hizmet Yeterlilik
Belgesi**

Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği uyarınca satış sonrası hizmet yeterlilik belgesi yurtiçinde üretilen ya da ithal edilen mallarla ilgili olarak Bakanlıkça tespit ve ilan edilen kullanım ömrü süresince üretici veya ithalatçılar tarafından verilmesi zorunlu montaj, bakım ve onarım hizmetleri için yeterli teknik kadro, takım, teçhizat bulunduğunu gösteren ve firmanın unvanı ile merkez adresine göre düzenlenen belgeyi ifade eder.

**Tüketici Bilgi
Sistemi (TÜBİS)**

Tüketicilerin başvurularını elektronik ortamda ilgili tüketici hakem heyetine iletebildikleri ve tüketici hakem heyetlerinin tüm iş ve işlemlerini gerçekleştirdikleri çevrimiçi sistemi ifade eder.

**Tüketici
Uyuşmazlığı**

Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan; eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşmeden ve tüketicilere yönelik uygulamalardan kaynaklanan uyuşmazlıkları ifade eder.

Akreditasyon

Eşya ya da hizmetin, standart ve yönetmeliklere uygunluğunun deney, analiz, belgelendirme ve muayenesini yapan kuruluşların, 3. bir tarafça belirlenen teknik ve idari kriterlere göre çalıştığına bağımsız ve tarafsız bir başka kuruluş tarafından onaylanması ve düzenli aralıklarla denetlenmesi işlemidir.

Danıştay 7. Daire Başkanlığı 2016/7374 E. , 2021/1053 K.

“İçtihat Metni”

T.C.
DANIŞTAY
YEDİNCİ DAİRE
Esas No : 2016/7374
Karar No : 2021/1053

TEMYİZ EDEN (DAVACI) : ... Mensucat Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi

KARŞI TARAF (DAVALI) : ... Bakanlığı adına ... Gümrük Müdürlüğü

VEKİLİ : ...

İSTEMİN KONUSU : ... Vergi Mahkemesinin ... tarih ve E:..., K:... sayılı kararının temyizen incelenerek bozulması istenilmektedir.

YARGILAMA SÜRECİ :

Dava konusu istem: Davacı adına tescilli ... tarih ve ... sayılı serbest dolaşıma giriş beyannamesi muhteviyatı “viskon elyaf” ticari isimli eşyanın kıymetinin noksan beyan edildiğinden bahisle, ek olarak tahakkuk ettirilen gümrük ve katma değer vergileri üzerinden 4458 sayılı Gümrük Kanunu’nun 234. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi uyarınca hesaplanarak karara bağlanan para cezalarına vaki itirazın reddine dair işlemin iptali istemiyle dava açılmıştır.

İlk Derece Mahkemesi kararının özeti: Davaya konu beyanname muhteviyatı 527.199,90 kg. eşyanın toplam 25 adet konteyner içerisinde, Çin Halk Cumhuriyeti’nden deniz yoluyla nakli için taşıma firması tarafından düzenlenen navlun faturasında taşıma bedelinin 2.500-USD olarak gösterilerek gümrük kıymetine eklendiği, sonradan yapılan kontrollerde, navlun faturasında bir adet konteyner numarasına yer verildiği, anılan navlun ücretinin sadece bir konteynere ait olduğu, geri kalan 24 adet konteyner için ise navlun ücreti beyan edilmeyerek gümrük kıymetine eklenmediğinin tespiti üzerine, beyan edilen 2.500-USD esas alınarak yaklaşık aynı ağırlık ve boyutlardaki konteynerler emsal alınarak bulunan vergi farkı üzerinden davaya konu para cezası kararının alındığı, beyanname ekinde yer alan satış faturasında eşyanın bedelinin 943.985,88-USD, teslim şeklinin ise FOB olduğu, tek bir konteyner numarasına yer verilerek düzenlenen navlun faturasında ise taşıma bedelinin 2.500-USD olarak gösterildiği, anılan faturada yer alan toplam 25 adet paket ibaresine yer verilmiş olmasının ise bilgi mahiyetinde olduğu, eşyanın çıkış limanı, miktarı ve satış bedeli gözetildiğinde, beyan edilen navlun bedelinin ticaretin olağan seyri içerisinde kabul edilebilir nitelikte bulunmadığı, ispat külfeti kendisine düşen davacı tarafından anılan hususun belgelendirilmesine yönelik gümrük idaresine herhangi bir belge sunulmadığı, navlun faturasını düzenleyen firmaya, alt taşıyıcı firmanın düzenlediği faturada ise 2.525-USD

navlun ücretine yer verildiği, beyannameye eklenmeyen bu faturada da tek bir konteyner numarasının yazılı olduğu, toplam konteyner adedi ve tonaja yer verilmesinin de anılan durumu değiştirmedeği, davalı idarece dosyaya sunulan aynı boyutlarda ve yaklaşık aynı kapasiteye sahip konteynerler için ödenen emsal navlun ücretlerinin birlikte değerlendirilmesinden, bir konteyner için ödenen 2.500-USD navlun ücretinin, emsal kabul edilmesi suretiyle ödenmeyen 24 adet konteynere ilişkin olarak yapılan hesaplama sonucunda bulunan vergi farkı üzerinden üç kat tutarında kesilen para cezasına vaki itirazın reddine dair işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.

TEMYİZ EDENİN İDDİALARI : Uyuşmazlığa konu beyanname ekinde ibraz edilen navlun faturasının toplam 25 adet konteyner için düzenlendiği, emsal alınan beyannamelere konu taşımanın niteliğinin davaya konu eşyaya uygulanabilirliğinin bulunmadığı, vergi kaybına sebebiyet verilmedikçe para cezası kararı alınamayacağı ve tesis edilen işlemin hukuka aykırı olduğu ileri sürülmektedir.

KARŞI TARAFIN SAVUNMASI : İstemin reddi gerektiği savunulmaktadır.

DANIŞTAY TETKİK HÂKİMİ ...'IN DÜŞÜNCESİ : Temyiz isteminin reddi ile usul ve yasaya uygun olan kararın onanması gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Danıştay Yedinci Dairesince, Tetkik Hâkiminin açıklamaları dinlendikten ve dosyadaki belgeler incelendikten sonra gereği görüldü:

HUKUKİ DEĞERLENDİRME:

İdare ve vergi mahkemelerinin nihai kararlarının temyizen bozulması, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 49. maddesinde yer alan sebeplerden birinin varlığı hâlinde mümkündür.

Temyizen incelenen karar usul ve hukuka uygun olup, dilekçede ileri sürülen temyiz nedenleri kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte görülmemiştir.

KARAR SONUCU:

Açıklanan nedenlerle;

1. Temyiz isteminin reddine,
2. ... Vergi Mahkemesinin ... tarih ve E:..., K:... sayılı kararının ONANMASINA,
3. Hüküm altına alınan tutar üzerinden binde 9,10 oranında ve ... TL'den az olmamak üzere hesaplanacak nispi karar harcından, Dairece karara bağlanan harcın mahsubundan sonra, kalan harç tutarının temyiz eden davacıdan alınmasına,
4. Dosyanın anılan Mahkemeye gönderilmesine,
5. 2577 sayılı Kanun'un (Geçici 8. maddesi uyarınca uygulanmasına devam edilen) 54. maddesinin 1. fıkrası uyarınca bu kararın tebliğ tarihini izleyen günden itibaren onbeş gün içinde karar düzeltme yolu açık olmak üzere, 15/02/2021 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Danıştay 7. Daire Başkanlığı 2021/2064 E. , 2021/2937 K.

“İçtihat Metni”

T.C.
DANIŞTAY
YEDİNCİ DAİRE
Esas No : 2021/2064
Karar No : 2021/2937

KARAR DÜZELTME

İSTEMİNDE BULUNAN (DAVALI) : ... Bakanlığı adına ... Gümrük Müdürlüğü

VEKİLİ : Av. ...

KARŞI TARAF (DAVACI) : ...

VEKİLİ : Av. ...

İSTEMİN KONUSU : Danıştay Yedinci Dairesinin 29/12/2020 tarih ve E:2016/6889, K2020/5323 sayılı kararının düzeltilmesi istenilmektedir.

YARGILAMA SÜRECİ :

Dava Konusu İstem: Transit refakat belgesi muhteviyatı eşyanın bir kısmının beyan edilenden farklı cinstede olduğu ve bir kısmının ise beyan edilmeden yurda sokulduğundan bahisle davacı adına 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 235. maddesinin 5. fıkrası uyarınca karara bağlanan para cezasına vaki itirazın zımnen reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle dava açılmıştır.

İlk Derece Mahkemesi kararının özeti: Davacı tarafından, transit refakat belgesi ile taşınan eşyanın fiziki muayenesi sonucunda, beyannamenin 3. kaleminde 8525.50.00 pozisyonunda beyan edilen 674 kap 8.134,18 kg eşyanın; kullanılmış 208 adet 8528.72.40 pozisyonunda LCD Televizyon, 41 adet 8516.50.00 pozisyonunda mikrodalga fırın, 32 adet 8450.12.00 pozisyonunda çamaşır makinesi, 15 adet 8418.10.20 pozisyonunda buzdolabı ve 1.000 adet 4202.31.00 pozisyonunda el çantası olduğu, beyanda yer almayan ancak fiziki olarak tespit edilen 326 adet 7323.94.00 pozisyonunda düdüklü tencere, 80 adet 8471.60 pozisyonunda klavye, 43 adet 8423.10.90.00.11 GTİP'inde elektronik baskül ve 50 kap 8302.50.00 pozisyonunda banyo askısı ticari isimli eşyanın, para cezasına esas alınacak kıymetlerinin tespitinde, LCD televizyon, mikrodalga fırın, çamaşır makinesi ve buzdolabına ilişkin olarak davacı tarafından sonradan ibraz edilen 19/02/2014 tarihli faturada belirtilen değerinin; el çantası, düdüklü tencere ve banyo askısının ise gözetim kıymetlerinin esas alındığı, faturası bulunmayan eşyalar için ise, benzer eşyanın satış bedeli yöntemi uygulanmak suretiyle hesaplanan kıymet üzerinden davaya konu para cezası kararının alındığı,

Mahkemelerince verilen ara kararına davalı idarece sunulan cevabi yazıda da, bu durumun teyit edildiğinin anlaşılması karşısında, eşyaların gümrüklenmiş değerinin 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 23. maddesi uyarınca, anılan madde ve devamında yer alan hükümler çerçevesinde belirlenmesi gerekirken, İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ ve benzer eşyanın satış bedeli yöntemi uyarınca muayene memuru tarafından hesaplanan kıymet üzerinden belirlenmesinde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle davaya konu işlemin iptaline karar verilmiştir.

Daire kararının özeti: Dilekçede ileri sürülen temyiz nedenleri kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden temyiz isteminin reddine karar verilmiştir.

KARAR DÜZELTME TALEP EDENİN İDDİALARI: 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 23. maddesinde eşyanın gümrük kıymeti belirlenmesine ilişkin düzenlemenin transit rejime tabi olan uyuşmazlık konusu eşyada esas alınamayacağı, 8528.72.40, 8516.50.00, 8450.12.00 ve 8418.10.20 pozisyonundaki eşyalar için fatura kıymeti üzerinden; 4202.31, 7323.94 ve 8302.50 tarife alt pozisyonundaki eşyalar gözetim uygulamasına tabi olduklarından gözetim kıymeti üzerinden; 8423.10.90.00.11 GTİP'indeki ve 8471.60 tarife alt pozisyonundaki eşyalar için ise söz konusu eşyaların faturası olmadığından ve aynı eşyanın satış bedeli yöntemi de sağlıklı uygulanamayacağından benzer eşyanın satış bedeli yöntemine göre eşyanın kıymetinin belirlendiği, eşyanın yapılan fiziki muayenesinde kullanılmış olduğunun anlaşıldığı ve bu durumun gümrük kıymeti belirlenirken dikkate alındığı, tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı ileri sürülmektedir.

KARŞI TARAFIN SAVUNMASI : Savunma verilmemiştir.

DANIŞTAY TETKİK HÂKİMİ ...'İN DÜŞÜNCESİ: 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 235. maddenin 5. fıkrası uyarınca para cezası kararının alınabilmesi için, transit rejimine konu eşyanın beyan edilenden belirgin bir şekilde farklı cinsten eşya olması gerekir. Bir eşyanın beyana göre belirgin bir şekilde farklı cinsten eşya olduğunun kabul edilebilmesi için ise giriş gümrük idaresinde yapılan kontrolü neticesinde, beyan edilenden açıkça farklı olduğunun tahlil, teknik inceleme ve araştırmaya gerek olmaksızın kolayca anlaşılabilmesi ve gümrük vergileri veya ticaret önlemleri açısından farklılık oluşturması şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yapılan inceleme neticesinde, NCTS-T2 Transit Belgesinin 3. kaleminde kayıtlı eşyanın 8525.50.00.00 pozisyonunda beyan edilmesine rağmen fiziki muayenede, faturası bulunan; 208 adet "LCD televizyon"un 8528.72.40.00.00 pozisyonunda, 41 adet "mikrodalga fırın"ın 8516.50.00.00.00 pozisyonunda, 15 adet "buzdolabı"nın 8418.10.20.00.00 pozisyonunda, 32 adet "çamaşır makinası"nın 8450.12.00.00.00 pozisyonunda yer aldığı ve belirgin şekilde farklı ve kullanılmış eşya niteliğinde olduğu göz önüne alındığında, dava konusu işlemin bahsi geçen pozisyonlara dahil olan eşyadan kaynaklanan kısımları yönünden 4458 sayılı Kanun'un 235. maddenin 5. fıkrasının 7190 sayılı Kanun'la değişik hali uyarınca para cezası kararı alınmasına ilişkin şartların oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi, şartların oluştuğunun tespit edilmesi halinde ise, anılan fıkranın yeni hali uyarınca cezanın gümrük vergilerinin iki katı tutarında hesaplanması

gerektiği yolundaki düzenlemenin ayrıca göz önüne bulundurulması gerekmekte olup; davalı idarenin kararın düzeltilmesi isteminin kabulü ile mahkeme kararının kaldırılmasından sonra, mahkeme kararının; dava konusu işlemin 8528.72.40.00.00, 8516.50.00.00.00, 8418.10.20.00.00 ve 8450.12.00.00.00 pozisyonlarında olduğu tespit edilen eşyalara isabet eden kısmının iptali yolundaki hüküm fıkrasının yeniden bir karar verilmek üzere bozulması; kalan kısımlara yönelik temyiz isteminin ise reddi gerektiği düşünölmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Danıştay Yedinci Dairesince, Tetkik Hâkiminin açıklamaları dinlendikten ve dosyadaki belgeler incelendikten sonra gereği göröşöldü:

Kararın düzeltilmesi istemini içeren dilekçede ileri sürölen hususlar, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun, 6545 sayılı Kanun'la yürürlükten kaldırılan ve aynı Kanun'un 27. maddesiyle eklenen Geçici 8. maddesi uyarınca uygulanmaya devam olunan (mülga) 54. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca, Dairemizin 29/12/2020 tarih ve E:2016/6889, K:2020/5323 sayılı kararının düzeltilmesini gerektirecek nitelikte bulunduğundan, istemin kabul edilerek kararın ortadan kaldırılmasından sonra temyiz incelemesine geçildi:

HUKUKİ DEĞERLENDİRME:

Dayandığı hukuki ve kanuni nedenlerle gerekçesi yukarıda açıklanmış bulunan mahkeme kararının dava konusu işlemin; 4202.31.00 pozisyonunda el çantası, 7323.94.00 pozisyonunda düdüklü tencere ve 8302.50.00 pozisyonunda banyo askısı olduğu tespit edilen ve gözetim kıymeti esas alınan eşya ile 8471.60 pozisyonunda klavye ve 8423.10.90.00.11 GTİP'inde elektronik baskül olduğu tespit edilen ve faturası bulunmadığı için benzer eşyanın satış bedeli yöntemi uygulanan eşya için hesaplanan kıymet üzerinden 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 235. maddesinin 5. fıkrası uyarınca karara bağlanan para cezasına isabet eden kısmının iptaline ilişkin hüküm fıkrası aynı gerekçe ve nedenlerle Dairemizce de uygun görölmüş olup, temyiz dilekçesinde ileri sürölen iddialar, sözü geçen hüküm fıkrasının bozulmasını gerektirecek nitelikte görölmemiştir.

Dava konusu işlemin, faturası bulunduğundan eşyanın satış bedeli yöntemi uygulanmak suretiyle hesaplanan eşyaya ilişkin kıymet üzerinden karara bağlanan para cezasına isabet eden kısmının iptaline ilişkin hüküm fıkrasına gelince;

Dosyanın incelenmesinden, NCTS-T2 Transit Belgesinin 3. kalemünde kayıtlı eşyanın 8525.50.00 pozisyonunda beyan edilmesine rağmen fiziki muayenede, faturası bulunan; 208 adet "LCD televizyon"un 8528.72.40 pozisyonunda, 41 adet "mikrodalga fırın"ın 8516.50.00 pozisyonunda, 15 adet "buzdolabı"nın 8418.10.20 pozisyonunda, 32 adet "çamaşır makinası"nın 8450.12.00 pozisyonunda yer aldığının ve belirgin şekilde farklı ve kullanılmış eşya niteliğinde olduğunun ve Mahkemece bu hususta herhangi bir değerlendirme yapılmadığının anlaşılması karşısında; dava konusu işlemin bahsi geçen pozisyonlara dahil olan eşyadan kaynaklanan kısımları yönünden 4458 sayılı Kanun'un 235. maddenin 5. fıkrasının 7190 sayılı Kanun'la değişik hali uyarınca para cezası

kararı alınmasına ilişkin şartların oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi, şartların oluştuğunun tespit edilmesi halinde ise, anılan fıkranın yeni hali uyarınca cezanın gümrük vergilerinin iki katı tutarında hesaplanması gerektiği yolundaki düzenlemenin de ayrıca dikkate alınması gerekmekte olup; dava konusu işlemin 8528.72.40, 8516.50.00, 8418.10.20 ve 8450.12.00 pozisyonlarında olduğu tespit edilen eşyaya isabet eden kısmının iptali yolundaki hüküm fıkrasının açıklaması yapılan hususlar göz önünde bulundurularak yeniden bir karar verilmek üzere bozulması gerekmektedir.

KARAR SONUCU:

Açıklanan nedenlerle;

1. Temyiz isteminin kısmen reddine, kısmen de kabulüne,
2. ... Vergi Mahkemesinin ... tarih ve E:..., K:... sayılı kararının, dava konusu işlemin, 4202.31.00 pozisyonunda el çantası, 7323.94.00 pozisyonunda düdüklü tencere ve 8302.50.00 pozisyonunda banyo askısı olduğu tespit edilen ve gözetim uygulaması esas alınarak kıymeti tespit edilen eşya ile faturası bulunmadığından benzer eşyanın satış bedeli yöntemine göre kıymeti tespit edilen eşyadan kaynaklanan kısmının iptaline ilişkin hüküm fıkrasının ONANMASINA,
3. Kararın, dava konusu işlemin faturası bulunduğu eşyanın satış bedeli yöntemi uygulanmak suretiyle kıymeti hesaplanan 8528.72.40 pozisyonunda LCD Televizyon, 8516.50.00 pozisyonunda mikrodalga fırın, 8450.12.00 pozisyonunda çamaşır makinesi ve 8418.10.20 pozisyonunda buzdolabı olduğu tespit edilen eşyaya isabet eden kısmına ilişkin hüküm fıkrasının ise BOZULMASINA,
4. Bozulan kısım hakkında yeniden bir karar verilmek üzere dosyanın anılan Mahkemeye gönderilmesine,
5. 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 13. maddesinin (j) bendi parantez içi hükmü uyarınca alınması gereken harç dahil olmak üzere, yargılama giderlerinin yeniden verilecek kararda karşılanması gerektiğine, 23/06/2021 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

YAZARLARA NOTLAR

Gümrük ve Ticaret Dergisi, akademik ve pratik makalelere yer veren 3 ayda bir elektronik ortamda (e-dergi) yayınlanan periyodik süreli bir yayındır. Gümrük Ticaret Dergisindeki yayınlanacak makaleler hakem sürecine tabidir ve Derginin ULAKBİM TR dizininde (Sosyal ve Beşeri Bilimler veri tabanında) yer alması için gözlem süreci devam etmektedir.

Gümrük, iç ve dış ticaret, Türkiye ve Dünya ekonomisi, küreselleşme, yönetim, denetim, şirketler hukuku, gümrük-vergi-iç-dış ticaret hukuku, ödemeler dengesi vb alanlardan yazı kabulü yapılmaktadır.

Dergiye gönderilecek yazılar Türkçe ve İngilizce olabilir. Dergiye gönderilecek olan çalışmalar daha önce bir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Dergi için makale yazım ve gönderme kuralları aşağıda açıklanmıştır.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Hazırlanan çalışmaların İngilizce başlığı, en çok 100 kelime uzunluğunda İngilizce ve Türkçe özetleri ile JEL Classification Code yer almalıdır. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirtilmelidir.
2. Yazılar, A4 boyutunda kağıdın bir yüzüne bir buçuk (1,5) satır aralığı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
3. Giriş ve sonuç başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler; 1.1., 1.1.1., 1.2., 1.2.1., 1.2.2., 2.1., 2.1.1., 2.1.1.1., 2.1.1.2., gibi birden çok haneli olarak numaralandırılır.
5. Makalelerde makale başlığı dahil tüm başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılır.
6. Bölüm başlıkları ile tablo, grafik ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dip notlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.
7. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalı, kaynaklar ise tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
8. Sayfa numaraları parantez, çizgi vb. işaretler kullanılmadan kağıdın altına ve sayfa yönüne göre sağa/sola yaslı yazılır.
9. Tarihler; gün, ay ve yıl rakamla, aralarına (/) işareti konularak yazılır (Örn: 22/11/2013). Yüzdeli ifadelerde ise yüzde işareti (%) ile rakam arasında boşluk bırakılmaz (Örn: %45).
10. Rakamlarda ondalık kesirler virgülle, dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplar halinde noktayla ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda

açıkça gösterilmemişse, yazı danışma kurulu üyelerinin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

11. "Kaynakça" bölümü, APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yapılmalıdır:

Kaynak Gösterimi İçin Örnekler:

KİTAPLAR:

- Ceyhan S. ve Atay H. (2008), Açıklamalı İçtihatlı 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, Beta Yayınevi, Ankara.

DERGİLER:

- Özsoy, H.H.M ve Gümüş, M. (2012), "Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi", Gümrük ve Ticaret Dergisi, Sayı: 80, ss.29-33.

DERLEMELER:

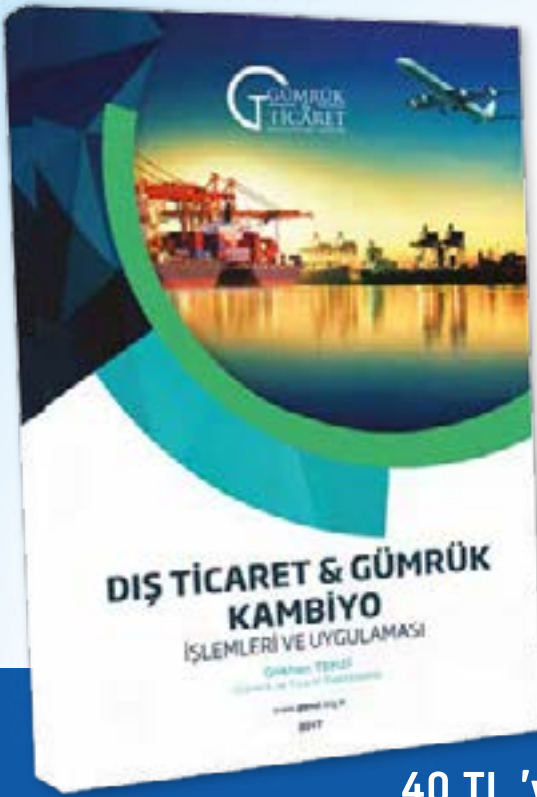
- Unal, Emre (der.) (2010), "Medya Etiği 2010." Gümrük ve Ticaret Dergisi, 4(2); 45-55

DIĞER KAYNAKLAR:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2001), 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, Basın Duyurusu, 2 Ocak, Ankara, <<http://www.tcmb.gov.tr>>.
- Demircioğlu, E. (2005), "Çin'in Ekonomik Yükselişi", UEAP DiscussionPaper, 1748, Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Platformu, Adana
- 12.... Dergisinde kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde, sayfa numaralarını da içererek, aşağıda gösterildiği gibi yapılmalıdır:
 -belirtilmiştir (Göktaş, 1982:210-5).
 -ÖZ (1970a:15-20) ileri sürmektedir.
 - (Gupta vd., 1982:286-7).

MAKALE GÖNDERME KURALLARI

"Gümrük ve Ticaret Dergisinin hakemli makale kabul, takip ve değerlendirme süreçleri online olarak DergiPark web sitesi üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda DergiPark web sitesine üye olunduktan sonra hakemli makalelerin bu site üzerinden gönderilmesi, yazarların ORCID bilgilerine de yer verilmesi gerekmektedir. ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli URI'dir. <http://orcid.org/register> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturulabilir. Her türlü sorunuz için info@gtmd.org.tr, o.akcayli@gtb.gov.tr veya ersanoz@gmail.com adreslerinden destek alınabilir."

40 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Dış Ticaret & Gümrük & Kambiyo İşlemleri ve Uygulaması

DIŞ TİCARET

Dış Ticaret

Dış Ticaret Terimleri

Dış Ticarete Kurumsal Çevre Dış Ticarete Ödeme Şekilleri
Dış Ticarete Teslim Şekilleri Dış Ticarete Vergiler ve Mali
Yükler Dış Ticarete Kullanılan Belgeler

GÜMRÜK

Gümrük Terimleri

Gümrük Tarifesi

Eşyanın Menşei

Gümrük Kıymeti

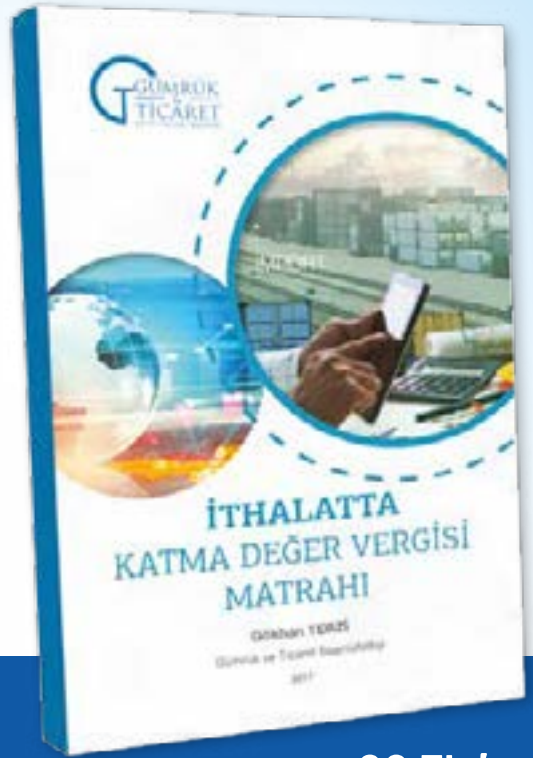
Eşyanın Gümrüğe Sunulması Gümrükçe Onaylanmış İşlem
veya Kullanım Gümrük Beyanı ve Beyanın Kontrolü Gümrükte
Rejimleri

Serbest Bölgeler

Gümrüklerde İş Takibi ve Gümrük Müşavirliği Gümrükte
Kullanılan Belgeler

KAMBIYO

Kambiyo Terimleri Kambiyo İşlemleri Kambiyo Belgeleri 1567
Sayılı Kanun 32 Sayılı Karar

30 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Katma değer vergisi, yalnızca yurt içi teslim ve hizmet yapan mükellefler için değil, aynı zamanda uluslararası alanda faaliyet gösteren şahıslar ve şirketler açısından da önemli bir yere sahiptir. Çünkü, verginin konusunu teşkil eden işlemlerden biri de mal ve hizmet ithalatıdır.

Bu nedenle, ithalatta katma değer vergisi matrahı hem mükellef hem de gümrük idaresi açısından önemli hale gelmektedir. Nitekim, verginin devlet için tam olarak tahsili mükellefin doğru beyanı kadar gereklidir.

Bu bağlamda eser ile ithalatta katma değer vergisi matrahı unsurlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, yeterince açık olmayan ve taraflar arasında tereddüde konu olabilecek durumların irdelenmesi öngörülmüştür.

Çalışmada; katma değer vergisine değinildikten sonra ithalatta katma değer vergisi ele alınmıştır. Akabinde eserin esas konusu olan ithalatta katma değer vergisi matrahı değerlendirilmiştir. Daha sonra, katma değer vergisine dâhil olan ve olmayan unsurlar ile tartışmalı halde bulunan bir kısım durumlar açıklanmış, verginin hesaplanmasını göstermek amacıyla matrah unsurları dikkate alınarak bazı örnekler geliştirilmiştir. Nihai olarak, verginin tarafları arasındaki ihtilaf nedenlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan öneriler getirilmiştir.

www.gtmd.org.tr

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

2019 BASKI

**Derneğimizden 30 TL'ye
temin edebilirsiniz.**

YETKİLENDİRİLMİŞ YÜKÜMLÜ REHBERİ

Hasan ÖZMEN
E-Ticaret Müfettişi

KİTAP 40 TL.'ye
kargo dahil temin edebilirsiniz.

E-KİTAP 40 TL.

**SATIŞA
ÇIKTI**

satın almak için
www.gtmd.org.tr

ÜNSPED GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ

2021 İÇİN BİZ

Kurumsal Yönetimde Süreklilik

2015 KARNE NOTUMUZ

2015'teki ilk başarı adımımızda en büyük destekçilerimiz birbirimiz olurken bu yolda hep birlikte ilerlemeye devam edeceğiz.

2016 KARNE NOTUMUZ

İkinci adımı, birinci adımdan daha büyük atarak 2016'da çalışmalarımızın sonucunda başarılı bir yıl hepimiz için bir ödüdür.

2017 KARNE NOTUMUZ

Toplumu bilgilendirme faaliyetlerimiz bizi daha başarılı yaptı.

2018 KARNE NOTUMUZ

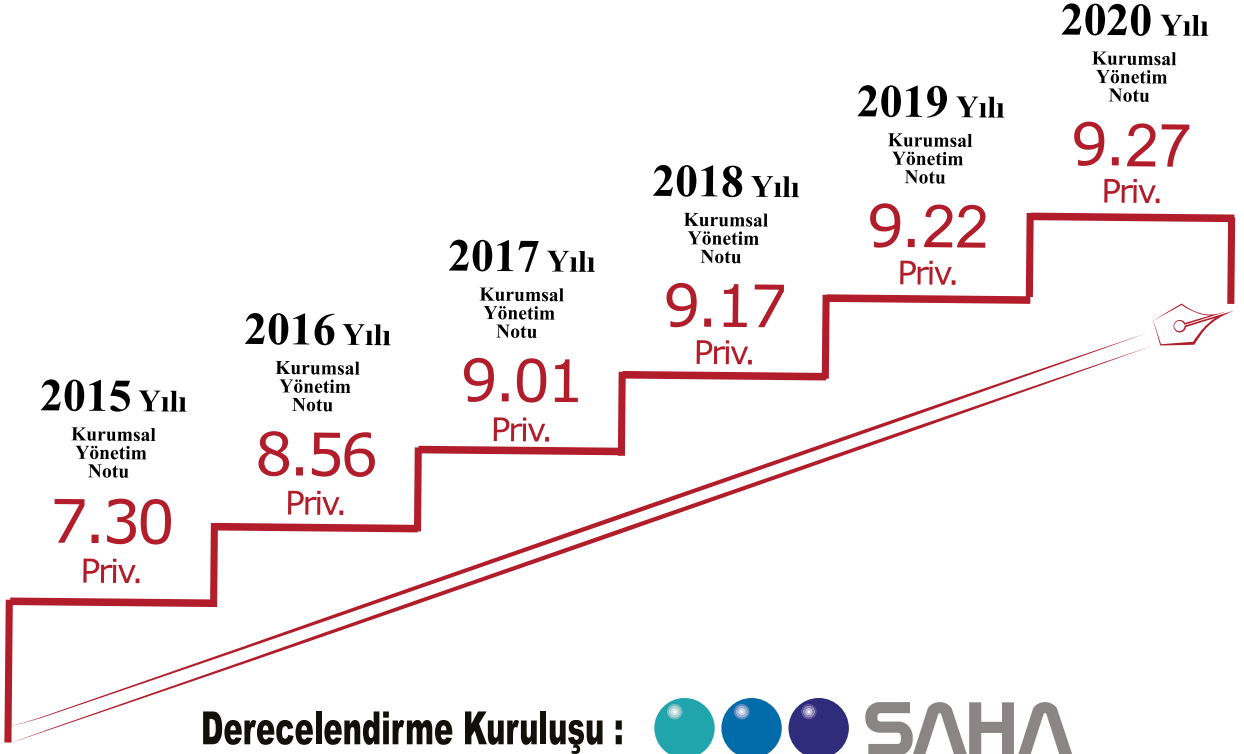
Dün bitti! Bugün hep birlikte yarın için çalışıyoruz!

2019 KARNE NOTUMUZ

Durmadık !

2020 KARNE NOTUMUZ

Yarın bugünden daha güzel olacak

Derecelendirme Kuruluşu :

Kurumsal Yönetim ve Kredi Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.

